

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра психології**

**МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції з міжнародною участю**

«Психологія ХХІ століття»

м. Київ, 28 квітня 2021 р.

КИЇВ – 2021

УДК 159.9"20"

Психологія XXI століття: зб. матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Київ, 28 квітня 2021 р. Київ: НУБіП України, 2021. 81 с.

Збірник уміщує тези доповідей, виголошених на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Психологія XXI століття», наукова дискусія, у якій взяли участь здобувачі освіти, дала змогу їм висвітлити результати науково-дослідницької роботи, взяти участь в обговоренні шляхів вирішення окреслених проблем, порівняти вітчизняну й світову теорію та практику наукових досліджень.

Для студентів, аспірантів, науковців, а також усіх, хто цікавиться психологією.

Редакційна колегія:

Ніколаєнко С.М., д-р пед. наук, проф. (голова); Шинкарук В. Д., д-р філол. наук, проф. (заст. голови); Шмаргун В.М., д-р психол. наук, проф. (заст. голови); Мартинюк І. А., канд. психол. наук, доц. (секретар); Рудик Я.М., канд. пед. наук, доц.; Буцик І. М., канд. пед. наук, доц.; Харченко С.В., д-р філол. наук, доц.; Омельченко Л.М., канд. пед. наук, доц.

Схвалено до друку на засіданні вченої ради гуманітарно-педагогічного факультету, протокол № 6 від 15.04.2021 р.

Тези подано в авторській редакції.

Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, покликання на них та інші відомості.

Передруковувати опубліковані в збірнику матеріали дозволяється тільки за згодою авторів.

ISBN 978-617-7878-57-4

© НУБіП України, 2021

© Автори, 2021

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ГОРДИНСЬКИЙ Г.О.

Психологічна готовність населення України до володіння зброєю як науково-практична проблема 6

ГОРОВА А.Р.

Медіапростір як можливість профілактики та психологічної допомоги при проявах self-harm серед сучасних підлітків 7

ГОРОВИЙ О.І.

Профілактика основних видів девіацій у підлітків 9

ДЄД М.Р.

Інтернет-залежність – важлива та актуальна проблема сьогодення 11

ІЛЬКІВ Л.А.

Особливості формування гендерної ідентичності підлітків 12

КОМАРЧУК М.О.

Особливості психологічного підбору персоналу в сфері інформаційних технологій 14

КОШЕЛЕВА А.О.

Профілактика і подолання синдрому «Професійного вигорання» педагогів 15

КРАВЧЕНКО І.В.

Механізми міжособистісного сприймання і взаєморозуміння в процесі спілкування 17

ЛЕМЕНТАР К.М.

До проблеми агресивної поведінки підлітків 18

ОМЕЛЬЧЕНКО С.С.

Психологічна характеристика делінквентної поведінки підлітків 20

СТОЛЕНКО М.В.

Сімейний конфлікт як чинник особистісного розвитку підлітків 22

ЧУМАЧЕНКО Д.О.

Феномен особистісної зрілості українських юнаків 23

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

АНДРІЯШ Я.В.

Гендерні особливості становлення ідентичності в юнацькому віці 25

ЗАБУДСЬКИЙ А.О.

Особистісні детермінанти переживання самотності в юнацькому віці 26

МУРЗА О.В.

Гендерні особливості емоційного інтелекту в юнацькому віці 27

ПЕРЕНЕСЕНКО Т.П.

Саморегуляція у навчальній діяльності молодших школярів 29

СКОРИК Ю.

Психологічний супровід подолання кризи втрати стосунків у юнацькому віці 30

УЧАЄВА Д.М.

Феномен смислу життя у дослідженнях зарубіжних психологів 32

ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

БІЛОДІД А.А.

Стресостійкість майбутніх психологів з різним рівнем емпатійності 35

БРЕЯН А.В.

Психологічні особливості формування самоідентичності в юнацькому віці 36

ВДОВЕНКО Р.В.

Комунікативні установки як чинник ефективної взаємодії підлітків з однолітками 37

ВОЛОЩУК А.Ю.	
Психологічний вплив реклами на споживача.....	38
ДАНЬКО Т.В.	
Професійна етика ведучого тренінгових груп.....	40
ДМИТРЕНКО А.О.	
Роль ведучого соціально-психологічного тренінгу	42
КОЗЛЕНКО М.О.	
Дистанційне навчання для покоління Z: психологічні аспекти	43
КОЛЯДА А.М.	
Гендерні особливості стратегії взаємодії підлітка з іншими	45
КОШЕЛЕВА А.О.	
Соціально-психологічні чинники інтелектуального розвитку дошкільнят	46
МАЙСТРЕНКО А.В.	
Психологічні детермінанти антиципаційних здібностей майбутніх психологів	47
МАМЧУР К.О.	
Структура програми розвитку комунікативних навичок майбутніх психологів	49
МАСЬКО Є.Д.	
«Щоб не плакати, я сміялась»: до питання про психологічні аспекти усмішки у житті і творчості лесеї українки	50
НИРКОВА А.Є.	
Особливості темпераменту як предиктори соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників	52
ПАСКАЛЕНКО О.В.	
Психолого-педагогічні умови розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів.....	53
ПРИДИБАЙЛО Н.Ю.	
Критичне мислення як чинник ефективності професійної діяльності військовослужбовців ..	54
РАДІЛОВА І.І.	
Переваги групового методу психологічної роботи.....	56
РУДЧЕНКО К.П.	
Толерантність як професійно значуща риса психолога.....	57
РУСАН А.Д.	
Особливості формування образу-я у дітей дошкільного віку	58
САРАПІН О.М.	
Міжкультурна комунікація.....	60
СТЕПАНЕНКО К.Ю.	
Структура програми особистісного зростання людей зрілого віку	61
ТЕПЛИЦЬКА А.В.	
Психологічні особливості шкільного булінгу.....	62
ЯРОШЕНКО В.Р.	
Вплив соціального виховання на емоційний розвиток дошкільника.....	64

КРОССКУЛЬТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІ

ГАБДРАХМАНОВА Д.Р.	
Psychologiczne podstawy adekwatnego postrzegania osób o niekonwencjonalnej orientacji seksualnej.....	65
СЕРЕДА Д.О.	
Pomoc psychologiczna w czasach zdalnego nauczania	66

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

БАРЧУК Д.В.

Психологічні передумови задоволеності молодих військовослужбовців службовою діяльністю 68

ГАВРИЛЮК В.П.

Психологічні особливості адаптації студентів до закладів вищої освіти 69

ГУД А.О.

Stosowanie ogólnych psychologiczno-dydaktycznych zasad w nauczaniu języków obcych 70

ДАНЬКО Т.В.

Роль лідерства в менеджменті 72

ДОЧИНЕЦЬ О.В.

Етапи становлення теорії аутизму 73

ІЛЬКІВ Л.А.

Психологічні чинники сумісності в подружніх парах..... 75

КРИВЧУК В.М.

Psychologiczne aspekty nauczania języków obcych 77

МУДРАК Валерія

Залежність стресу населення від екології 78

ПУНАК В.

Вибір професії як передумова ефективного навчання у виші..... 79

ШЕМОНАЄВА О.В.

Психологічний аналіз харчових виборів 81

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**ГОРДИНСЬКИЙ Георгій
Олександрович,**

*студент 2 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ДО ВОЛОДІННЯ ЗБРОЄЮ ЯК НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Поширення практики надання дозволів на зброю в багатьох країнах світу (США – 1791 р., Швейцарія – 1999 р., Фінляндія – 1991 р., Ізраїль – 1949 р., Естонія – 1995 р., Німеччина – 1891 р., Італія – 1935 р., Молдова – 1994 р. [4]), а також загострення ситуації на Сході України, що супроводжується безконтрольним завезенням вогнепальної зброї на мирні території, зумовило дискусію урядовців з приводу Закону про цивільну зброю. Попри неодноразові спроби розробити документ, який би на державному рівні регулював право на володіння та використання населенням України вогнепальної зброї (за час незалежності України до Верховної Ради було внесено понад 20 законопроектів про обіг зброї), на сьогодні жоден із них не був схвалений та введений дію [1]. Основна причина – визнання урядовцями неготовності суспільства до володіння вогнепальною зброєю.

При цьому в двох останніх законопроектах про обіг зброї (№4335 і №4335-1) зазначається, що право на отримання посвідчення власника зброї мають дієздатні громадяни України, які не мають медичних протипоказань, не мають судимості, що погашена чи знята (крім реабілітованих), не притягались до адміністративної відповідальності протягом останнього року за низкою статей КУпАП [3]. Таким критерієм відповідає значний (якщо не домінуючий) відсоток населення України, тим не менше, на рівні життєвого досвіду, інтуїції багато хто розуміє, що відсутність зазначених протипоказань, судимості, притягнення до відповідальності ще не достатньо для того, аби вважати людину готовою до володіння вогнепальною зброєю.

Відтак, вагомого значення набуває сьогодні наукове, міждисциплінарне дослідження феномену готовності людини до володіння вогнепальною зброєю. Знання сутності цього феномену та критеріїв його прояву матиме важливе значення для вдосконалення законопроектів про володіння зброєю та процедури з його реалізації та дотримання.

На шляху вивчення цього феномену важливо з'ясувати сутність готовності особистості до здійснення діяльності та її значення.

Аналіз наукових праць з проблем готовності особистості до здійснення діяльності [2] засвідчив, що готовність – багатоаспектне психічне явище, що проявляється у діяльності, має системний характер, забезпечує ефективність діяльності та запобігає можливим негативним явищам, виникає на підґрунті внутрішніх характеристик та під дією зовнішніх впливів. Структура готовності зумовлена специфікою самої діяльності. Про готовність до діяльності свідчатиме успішність її опанування, самостійного здійснення та внутрішні переживання особистості щодо здійснення цієї діяльності.

Відтак, для вивчення феномену готовності особистості до володіння вогнепальною зброєю важливо з'ясувати: а) особливості діяльності з володіння та використання зброї, б) сутність внутрішніх характеристик особистості, що складають підґрунтя для опанування діяльністю з володіння та використання зброї, в) сутність зовнішніх чинників, що забезпечують формування необхідних компонентів діяльності з володіння та використання зброї (зокрема, знання, уміння, розуміння).

Література:

1. Балачук І. Рада провалила голосування за закони про обіг зброї // Українська правда, четвер, 4 березня 2021 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/03/4/7285531/> (Дата звернення: 06.04.2021 р.).

2. Мартинюк І. А. Історія дослідження проблеми готовності особистості до здійснення діяльності // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. IX. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Вип. 8. К.; Ніжин : ПП Лисенко, 2016. С. 314–328.

3. Радчук О. Закон про цивільну зброю: нові можливості чи загроза для національної безпеки // Слово і діло: політичний портал, 4 грудня 2020 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/12/04/kyiv/aleksandr-radchuk/suspilstvo/zakon-pro-cyvilnu-zbroyu-novi-mozhlyvosti-chy-zahroza-nacjonalnoyi-bezpeky> (Дата звернення: 06.04.2021 р.).

4. Топ-8 країн, де дозвіл на зброю зменшив рівень криміналу. URL: <https://znaj.ua/content/top-8-krayin-de-dozvil-na-zbroyu-zmenshyv-riven-kryminalu> (Дата звернення: 06.04.2021 р.).

ГОРОВА Анастасія Русланівна,
*студентка 3 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
АФАНАСЕНКО Лариса Анатоліївна
*кандидат психологічних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

МЕДІАПРОСТІР ЯК МОЖЛИВІСТЬ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПРОЯВАХ SELF-HARM СЕРЕД СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

Self-harm (самоушкодження) є поширеним явищем при якому людина може навмисно завдати собі порізи, виривати волосся, робити опіки або навіть ламати кістки. Тяга до самоушкодження проявляється ще в ранньому або підлітковому віці, і без медичного втручання та психологічного супроводу може тривати роками, перетворюючись в звичку, від якої складно позбутися. В більшості випадків підліток не має на меті покінчити життя самогубством. Це скоріше спосіб впоратися із внутрішніми психологічними проблемами, і маркер того, що він потребує допомоги. У сучасному суспільстві саме медіапростір є унікальним інструментом впливу на свідомість сучасних підлітків та може виступати умовою для формування їх світогляду й самоприйняття.

Self-harm поведінку медицина почала вивчати в кінці XIX століття. Тоді американські лікарі Джордж Гульд і Уолтер Пайл описали кілька випадків аутоагресії серед молодих жінок; прихильник психоаналітичного підходу Л. Юджин Емерсон вважав порізи своїх пацієнтів символічної заміною мастурбації; психіатр Карл Меннінгер в 1930-і підкреслював, що

членушкодження локально, воно часто направлено тільки на певну частину тіла, а не на весь організм; психіатр Пін-Чи не Пао (Ping-Nie Pao) поділяв каліцтва на «легкі» та «важкі»: перші він пов'язував з станами на межі розлади психіки, другі – з депресією, обтяженою психотичними симптомами. Нині явище Self-harm залишається актуальним та розповсюдженим серед сучасних підлітків, що спонукає до наукового вивчення та обґрунтування.

Self-harm поведінку (поведінка аутоагресивного характеру) в даний час широко поширене серед підлітків різних груп ризику. Дослідниками відзначається збільшення числа проявів self-harm в останні роки, що часто викликає незворотні наслідки, які негативно впливають і психологічне благополуччя і на фізичне здоров'я підлітків. Слід зазначити, що масштабних досліджень самоповреджений як в нашій країні, так і за кордоном дуже мало, незважаючи на те що, за даними Hawton et al. [2], в даний час середній відсоток підлітків, вдавалися до самоушкодження, становить 10-13% і має тенденцію до збільшення.

Self-harm поведінка явно завдає шкоди організму і життєдіяльності підлітка в цілому. Даний феномен може бути симптомом деяких психіатричних захворювань, а може носити самостійний характер. У зв'язку з цим вкрай важливо зрозуміти і розмежувати умови прояву самоповреждающому поведінки.

Світ підлітків сьогодення більшість часу проходить у віртуальному світі. В медіапросторі людині простіше знайти підтримку, одобрення, справжніх друзів. Це пов'язано на сам перед із відсутністю бар'єрів комунікації. Під час віртуального спілкування людина не зацікавлюється на таких аспектах та проявах бар'єрів комунікації, як [1]:

1. Фізичні (простір, дистанція та час).
2. Гностичні (неадаптоване мовлення, швидке і незрозуміле).
3. Естетичні (несприйняття співрозмовником естетики зовнішнього вигляду, особливостей міміки).
4. Емоційні (невідповідність настрою, негативні емоції, що деформують сприймання).
5. Психологічні (у вигляді негативних установок на підставі попереднього досвіду, неспівпадіння інтересів та ін.).

Дивлячись на тенденції більшість підлітків не готові розповідати о проблемі прояву Self-Harm поведінки, але готові активно надавати допомогу людям які уже стикалися з даним явищем.

В першу чергу можна слідкувати за темами да тредами які підлітки виставляються на обговорення з аудиторією. Тред – походить від англ. thread, що в перекладі означає «нитка». Сама назва «тред» пішло з американського usenet, де вперше була застосована організація постів таким способом. Тред — метафоричне позначення гілки дискусії.

Часто в таких тредах можна зустріти обговорення теми нанесення собі пошкоджень (Self-Harm) де підлітки зізнаються, що мають проблеми і їм потрібна допомога.

Прикладом профілактики та психологічної підтримки людей з проявами аутоагресивної поведінки та Self-Harm поведінки є проєкт у соціальних мережах, що має назву «проєкт Метелик».

«Проєкт Метелик» спрямований на боротьбу з самоушкодженням. Кожен раз, коли людина відчуває потребу зробити поріз або нанести собі інше ушкодження, він повинен намалювати метелика в тому місці, де він хотів нанести ушкодження. Метелика необхідно назвати на честь людини, яку любиш. Її не можна витирати. Якщо людина все одно завдає собі ушкодження, метелик вмирає.

Щоб надавати ефективну профілактику психолог або психотерапевт повинен бути активним учасником соціальних мереж, знати як потрібно спілкуватися на рівні віртуального простору, розумітися у сленгу сучасності.

Спеціаліст який має на меті профілактику Self-harm може використовувати у медіапросторі тіж самі методи, що і при реальному спілкуванні.

Прикладом можуть слугувати метод «Невідправленого листа», метод «Червоного фломастеру», метод «Льоду», метод «Резиновий браслет».

Також рекомендується проводити профілактичні бесіди через публікування постів у соціальних мережах Twitter, Instagram та ін. Підлітки часто відкрито йдуть на контакт та розповідають о переживаннях саме через подібну форму взаємодії. Соціальна мережа – соціальна структура, утворена індивідами або організаціями. Вона відображає розмаїті зв'язки між ними через різноманітні соціальні взаємовідносини, починаючи з випадкових знайомств і закінчуючи тісними родинними зв'язками [3].

Література

1. Зязюн И.А. Основы педагогического мастерства. М.: Просвещение, 1989. 302 с.
2. Hawton K., Saunders K., O'Connor R.C. Self-harm and suicide in adolescents. // Lancet. - 2012. - V.379(9834). - P. 2373-2382.
3. Tharon W. Howard. Design to Thrive. Creating Social Networks and Online Communities that Last, Morgan Kaufmann, 2010.

ГОРОВИЙ Олександр Ігорович,
*студент 3 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
АФНАСЕНКО Лариса Анатоліївна
*кандидат психологічних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПРОФІЛАКТИКА ОСНОВНИХ ВИДІВ ДЕВІАЦІЙ У ПІДЛІТКІВ

На сучасному етапі особливо гострим є питання пошуку форм, методів та технологій роботи щодо профілактики та подолання девіантної поведінки підлітків. Найбільш розповсюдженими є таких два види технологій, як профілактична та реабілітаційна. Програми профілактики девіації розраховані на проведення профілактичної роботи серед підлітків та їх батьків, на професійну допомогу, що надається педагогічним колективам навчальних загальноосвітніх закладів. Основним змістом у системі соціально-профілактичної роботи є: соціально-педагогічна профілактика, соціально-психологічна допомога та соціальна адаптація та реабілітація. Соціально-психологічна допомога також надається в індивідуальній формі та груповій формах (переважно у вигляді тренінгів, формування здорових навичок і норм поведінки). Соціально-педагогічна профілактика та соціально-психологічна допомога здійснюється переважно через систему центрів соціальних служб для молоді.

Методика профілактики девіантної поведінки серед підлітків – це сукупність методів попередження і недопущення у підлітків і відхилень від соціально позитивної поведінки. Значну роль у попередженні та профілактиці девіантної поведінки дітей та підлітків відіграє школа та сім'я. У зв'язку з тим, що найпоширенішими серед дітей та підлітків є прояви адиктивної поведінки, саме цей аспект потребує особливої уваги з боку вчителів, соціальних педагогів, психологів, батьків. Первинна профілактика в цьому випадку передбачає виховання антинаркогенної спрямованості особистості, її морально-психологічної стійкості як основного характерологічного утворення, що відіграє вирішальну роль у критичних ситуаціях, ситуаціях вибору, пропозиції віднови психотропних речовин.

Дослідник Оначук І. надав рекомендації щодо профілактики девіантної поведінки підлітків:

1. Інформаційно-просвітницька робота як із учнями, так і з батьками, вчителями: проведення лекцій на тему негативного впливу шкідливих звичок на організм людини та її нащадків; демонстрування документальних фільмів на тему негативного впливу на організм людини алкоголю, енергетичних напоїв, наркотичних речовин, тютюну і безладного статевого життя; обговорення почутого та побаченого; дискусії на тему цінностей у житті.

2. Розширення системи знань про різноманітні психологічні прийоми знімання напруги.

3. Активна інформаційно-просвітницька робота з приводу служб, що надають психологічну підтримку та допомогу.

4. Організація дозвілля підлітків: залучення їх до участі в різноманітних гуртках або спортивних секціях.

5. Інформування про систему служб, що надають психологічну підтримку та допомогу.

6. Робота з батьками: консультації, бесіди, допомога в організації сімейного дозвілля.

7. Основні етапами роботи з сім'ями, де є підлітки з девіантною поведінкою наступні:

1 етап (діагностичний): вивчається характер взаємовідносин між членами сім'ї, причини конфліктних стосунків, що дозволяє намітити шляхи налагодження контактів між батьками і дітьми, визначити і використати виховні можливості батьків;

2 етап: психолог втручається в життя сім'ї з метою перебудови взаємовідносин між батьками і дітьми, зміни негативної позиції батьків відносно дітей чи навпаки. Для цього використовують різноманітні виховні впливи (бесіди, поради, роз'яснення);

3 етап: здійснюється перебудова взаємовідносин між батьками і дітьми;

4 етап: внаслідок проведеної роботи розвиваються позитивні стосунки між батьками і дітьми;

5 етап: батьки вже самостійно управляють внутрішньо-сімейними стосунками, які набувають сталого позитивного характеру. Батьки спільно з дітьми намічають план подальшого життя своєї сім'ї, відводячи в ньому певне місце самим дітям. Психолог в даному разі розкривають батькам результативність перебудови їх внутрішньо-сімейного життя, намічають плани подальшої виховної роботи.

8. Робота з підлітками та батьками з профілактики девіацій.

Запропоновано здійснювати проведення спеціальних тренінгів для батьків і підлітків з метою профілактики виникнення девіантної поведінки у підлітків. Цільовою групою є підлітки та їх батьки. Тренінгова програма розрахована на 15 занять (по 2 годин кожного дня) і включає такі етапи: перший – діагностичний, який проводиться до проведення тренінгу, другий спрямовуючий, який розрахований на 2 заняття; третій - психологічний, розрахований на 11 занять та закріплюючий етап, розрахований на 2 заняття. Мета тренінгу – корекція дитячо-батьківських відносин, які можуть впливати на формування девіацій у підлітків. Основні завдання тренінгу: формування навички безконфліктного спілкування; набуття підлітками здатності до запобігання і вирішення міжособистісних конфліктів; формування у підлітків навичок аутотренінгу м'язової релаксації; формування позитивного ставлення до себе, до інших людей та життя загалом.

Отже, слід зауважити, що профілактика девіантної поведінки підлітків має бути чітко спланованою та періодичною особливо у тих родинах, де спостерігається негативний вплив взаємовідносин з батьками на поведінку підлітка.

ДЄД Марина Романівна,
*здобувач освіти I курсу, по спеціальності
«Оператор програмного забезпечення»,
ордена «Знак Пошани» вищого
професійного училища №75
(с. Олександрівка, Дніпропетровської
області)*

Науковий керівник:
ДЕНИСЕНКО Олена Григорівна,
*практичний психолог, орден «Знак
Пошани» вищого професійного училища
№75 (с. Олександрівка, Дніпропетровської
області)*

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ – ВАЖЛИВА ТА АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

Кожне десятиліття породжує нові, властиві тільки йому пристрасті, потяги та залежності. Молодь як провідна та прогресивна ланка суспільства, на яку завжди покладаються великі надії, виступає в цьому випадку таким собі лакмусовим папером, який показує наявні суспільні суперечності. На тлі залежностей, що вже давно існують, поступово починають проявлятися нові, більш актуальні та злободенні, підкреслюючи своєю появою саме ті проблемні сфери, які не впорядковані належним чином.

Поява інтернету значно полегшила наше життя, адже в ньому за лічені секунди можна знайти масу корисної та цікавої інформації. Самі того не помічаючи, ми починаємо проводити все більше і більше часу в Мережі, результатом чого може стати інтернет-залежність. За всю історію людства не було ще такого часу, коли люди б не страждали від яких-небудь залежностей. Є і ще один важливий момент: навіть зовсім безневинне, на перший погляд, захоплення може стати згубним для організму, якщо не знати міри. З одного боку, це чудово: розширюється круг спілкування, стираються расові межі. З іншої – є і негативні наслідки: число людей з червоними очима, тремтячими руками, що розмовляють на незрозумілій простому смертному мові, неухильно росте. Молодь все більше часу проводить за своїми гаджетами, віддаючи перевагу віртуальному світу над реальним. Психіатри навіть придумали спеціальний термін «інтернет-залежність». Надмірна захопленість інтернетом змушує багатьох людей проводити все більше часу в Мережі.

Доступність до все нових видів «благ», безперервний розвиток гаджетів, спрямованих саме на розважальну складову суспільного споживання, складності в стосунках із рідними й близькими, падіння рівня емпатійності — це лише частина довгого списку, але вона окреслює негативний бік становлення сучасної української молоді в суспільстві. Всі ці чинники зумовлюють появу на тлі «старих» видів залежностей, як-от алкоголізм, тютюнопаління, вживання наркотичних речовин, «нових», що динамічно набирають обертів і стрімко розширюють свій ареал в Україні.

У цьому разі залежності виступають своєрідним способом втекти від реального світу, на деякий час відволіктися від життєвих проблем, постійної конкуренції та суєти людського буття.

Проблема інтернет-залежності розвивається найбільш масштабно та всеохоплююче і зі свого боку нагадує складний пазл, що налічує безліч складових — від залежності від соціальних мереж до кібернетичної лудоманії, яка проявляється в нав'язливому захопленні відео- та комп'ютерними іграми.

Оскільки на сьогодні інтернет є невід'ємною частиною життя сучасної людини, потрібно зуміти сформулювати той необхідний баланс між віртуальним та реальним життям, який дозволить кожному реалізувати себе як різносторонню особистість у всьому ансамблі

людських взаємин без шкоди для здоров'я. Сьогодні кожен третій юнак проводить більше ніж чотири години в інтернеті в робочий день; у 9,9% респондентів виявлена сильна інтернет-залежність, а у 81% – помірна інтернет-залежність, виходячи з таких показників, як кількість проведеного часу в інтернеті, мотиви проведення часу в інтернеті, ставлення до соціальних мереж, комп'ютерних ігор, інтернет-серфінгу.

Надмірне перебування у віртуальному світі розлучає людину зі світом реальним, призводить до постійно високого рівня тривожності, емоційної відчуженості, труднощів із концентрацією уваги. Через занурення в мережу елементарно може порушуватися режим сну та харчування.

Проте коли реальне життя перестає влаштовувати, коли навіть підсвідомо відчувається втрата сенсу буття, людина шукає альтернативи. На жаль, у споживацькому суспільстві момент протидії починає проявлятися не в діяльній сфері, а саме в споживацькій. Ніби-то можна заповнити те саме спустошення віртуальним життям, що допомагають на певний момент відійти від реальності.

На жаль інтернет стає реальним фактором, який загрожує психічному здоров'ю людства. При цьому проводяться дослідження у підлітковому та студентському середовищі, зокрема, вивчаються мотиви звернення до інтернету, де людина задовольняє певні потреби.

Молодь, яка не має активного соціального, спортивного, творчого життя, як правило мають інтернет-залежність. Молодь, яка має захоплення та хобі, не мають інтернет-залежності, проте й використовують мережу для своїх потреб.

Інтернет-залежність є дійсно дуже важливою і актуальною проблемою сьогодення. Проблема швидко поширюється і набуває світового значення. Завданням оточуючих і педагогів є виявлення цієї залежності і всебічна допомога для її подолання. Отже, при залученні молоді до активної соціальної та творчої діяльності, розвитку їх комунікативних вмінь, підвищення їх самооцінки та самоповаги може стати реальною допомогою в подоланні інтернет-залежності.

ІЛЬКІВ Лілія Анатоліївна,

*магістр I року навчання спеціальності
«Психологія»*

*гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

ТЕСЛЮК Валентина Михайлівна,

*Кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Формування гендерної ідентичності є складним і багатоплановим процесом, що триває протягом усього життя. Гендерна ідентичність є однією з базових складових “Я-концепції” і суттєво впливає на самоусвідомлення індивіда та його бачення картини світу.

Відомо, що моделі й пріоритети гендерної соціалізації хлопчиків і дівчаток відрізняються, а в традиційних культурах навіть полярні. У результаті гендерної соціалізації хлопчики й дівчатка опановують певні якості, які утворюють різні типи гендерної ідентичності.

Різні аспекти гендерної ідентичності стали об'єктом аналізу у працях, пов'язаних з дослідженнями психології статі, а пізніше – гендерної психології, таких зарубіжних

дослідників як: С.Бем, З.Фрейда, К.Юнга, Е.Еріксона, М.Мід, Б.Фрідан, К.Хорні, Т.Бендас, Ш.Бурна, Н.Ходороу та вітчизняних й російських науковців – І.Кон, Є.Льїн, І.Клецина, Т.Говорун, В.Каган, О.Кікінеджи, Л.Шевченко, А.Кочарян, Г.Андреева та ін.

Поняття «гендер» усе частіше вживається як у сфері вивчення людини, так і в буденному інформаційному просторі.

Гендерна ідентичність – усвідомлення особистістю себе як представника чи представниці статі, гендеру, відчуття свого жіночого, чоловічого або андрогінного тіла, усвідомлення своєї приналежності до чоловічої, жіночої або якоїсь іншої статі у соціальному контексті. Гендерна ідентичність не є автоматичною надбудовою над біологічною статтю, вона поетапно формується в особистості у ході виховання та соціалізації [1].

Потрібно розрізняти ідентичність гендерну та статеву. Людина може володіти чітко визначеною статевою ідентичністю та водночас мати труднощі із гендерною ідентичністю, переживати невідповідність ідеалам, стандартам, нормам "чоловічої" чи "жіночої" поведінки. Гендерна ідентичність залежить здебільшого від соціальних чинників, а не від біологічної природи людини.

Формування гендерної (статєво-рольової) ідентичності – одне із головних завдань розвитку особистості у підлітковому віці, а її зміст залежить від соціальних очікувань соціуму [2].

Розвиток статевої ідентичності є складним багаторівневим процесом і починається з народження дитини. В залежності від статі дитини, що народилася, будується стратегія виховання. Однак, як зазначає І. Кон, дитина – не пасивний об'єкт гендерної соціалізації. Спираючись на неузгодженість дій своїх вихователів, дорослих і однолітків, і власний життєвий досвід, він вибирає з запропонованих йому зразків щось своє [3].

В онтогенезі особистості розрізняють первинну і вторинну статево-рольову ідентифікації. Статева належність є першою категорією, в якій дитина починає усвідомлювати своє «Я», у віці старшого дошкільника і дівчатка і хлопчики починають усвідомлювати, що їхня стать незворотна і постійна, засвоюють і демонструють статево типізовані моделі гендерної поведінки. Визначальними характеристиками первинної гендерної ідентифікації є почуття подібності, відчуття «ми – хлопці (дівчата)», ці характеристики психологічної статі знижують тривожність особистості, посилюють впевненість у собі. Процес вторинної статевої ідентифікації, статевого усвідомлення і поведінки припадає на підлітковий і юнацький вік, особливу роль у ньому відіграє наслідування моделей рольової поведінки. Розширення діапазону соціальних ролей поглиблює, збагачує уявлення особистості підлітка про власну відповідність гендерним нормативам.

Ш. Берн та інші автори виділяють такі стадії встановлення статевої ідентичності: гендерну ідентифікацію – віднесення дитиною себе до тієї чи іншої статі; гендерну константність – розуміння, що гендер постійний і змінити його не можна; диференціальне наслідування – бажання бути найкращим хлопчиком чи дівчинкою; гендерну саморегуляцію – дитина сама починає контролювати свою поведінку, використовуючи санкції, які він застосовує до самого себе; стадія статевої інтенсифікації – посилення статевої відмінностей, пов'язаних з підвищеним прагненням слідувати статевою ролям внаслідок вступу в період статевого дозрівання (додатково виділена стадія) [4].

Таким чином, первинна статево-рольова ідентичність на рівні переживань і статевої поведінки формується у дошкільному віці, а у підлітковому віці відбувається формування вторинної гендерної ідентичності. Внаслідок цього, підліткова гендерна ідентичність стає центральним компонентом самосвідомості [5].

Гендерна ідентичність представляє усвідомлення особистістю себе як представника чи представниці статі, гендеру, з наявним відчуттям належності себе до чоловічої, жіночої та іншої статі. Сама ідентичність не є вродженою та формується в результаті двосторонньої взаємодії суб'єкта із соціумом. Особливості формування гендерної ідентичності підлітків виявляються перш за все в появі нових зразків гендерної ролі – образів чоловіка і жінки. Змінюється основа цих зразків – гендерні стереотипи, що виконують функцію засобу гендерної

соціалізації. Відбувається переорієнтація підлітків за стереотипно-традиційних маскулінно-фемінінних на андрогінні гендерні ролі.

Загалом, можна зробити висновок про те, ще поняття «гендер» не є константним поняттям і видозмінюється зі змінами в суспільстві. Водночас підлітковий вік виступає критичним для формування гендерної ідентичності, враховуючи нестабільність цього етапу та те, що найчастіше підлітки опиняються між двох вогнів – старих і більш традиційних норм та очікувань і нових, які характеризуються більшою свободою самовираження та прийняття себе, неважливо яким ти є.

Література

1. Н.В. Шевченко. Гендерна ідентичність та гендерна соціалізація особистості підлітків <http://journals.urau.ua/index.php/2227-6246/article/download/163319/162259>
2. Говорун Т.В., Кікінеджи О.М. Гендерна психологія: Навч. посіб. – К.: Академія, 2004. – 308 с.;
3. Кон И.С. Психология половых различий / И.С.Кон // Вопросы психологии. – 1981. - №2. – 47-57с.
4. Говорун Т. В. Гендерна психологія: Навч. Посібник \ Говорун Тамара Василівна, Кікінеджи Оксана Михайлівна. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. — 307с.
5. Берн Ш. Гендерная психология / Ш.Берн. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 320с.

КОМАРЧУК Марина Олександрівна
*студентка ОС «Магістр»
спеціальності 053 «Психологія»,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
РЖЕВСЬКИЙ Геннадій Миколайович,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ІТ-сфера є однією з найбільш перспективних для розвитку економіки України, тому насиченню її високопрофесійними фахівцями має приділятися достатньо уваги. Забезпечення підбору фахівців на вакантні робочі місця може бути здійснено за допомогою різних методів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру дії. Детальне дослідження особливостей практичної реалізації кожного з можливих методів має дозволити оптимізувати грошові й ресурсні потоки підприємства, що спрямовуються на підбір фахівців, скоротити час на здійснення таких процедур.

Потрібно зазначити, що питаннями підбору персоналу займалися такі науковці, як: Базаров Т.Ю., Виноградська А., Єрьомін Б.Л., Савченко В.А., Грехем Х.Т., Беннетт Р.А та ін. У своїх працях вони висвітлювали основні методи та етапи підбору персоналу.

ІТ-професіонали відрізняються від здобувачів на інші позиції нестандартним мисленням, манерами і, навіть, зовнішнім виглядом. Тому HR-менеджеру, який проводить співбесіду на посаду системного адміністратора, програміста, тестувальника, необхідно використовувати особливий підхід до кандидата і враховувати специфіку професії та не звертати увагу на зовнішній вигляд. «Айтішники» – особливі люди, які можуть бути

інтровертами, навіть з проявами аутизму. Вони, як правило, не звертають увагу на зовнішню атрибутику, проте вміють бачити суть речей.

Одним з найголовніших завдань HR менеджерів під час проведення співбесіди є визначення наступних індивідуально-психологічних якостей (ПЯ) кандидатів:

- **Комунікація.** Потрібно для представлення ідеї і донесення свого бачення, також важливо щоб ІТ спеціаліст слухав і розумів те, що говорять інші. Без ефективною комунікації організації не можуть добре працювати. Незалежно від того, чи відбувається спілкування під час презентації, по електронній пошті, в письмовій або усній формі, можливість точного обміну інформацією без жаргону виділить ІТ-професіонала серед інших.

- **Творчий підхід.** ІТ-фахівці постійно дивляться в майбутнє, передбачають і розробляють рішення потенційних технічних проблем і потреб. Таке далекоглядне мислення вимагає великого уяви і творчого вирішення проблем. Роботодавці шукають технічних фахівців, здатних придумувати унікальні рішення.

- **Гнучкість.** ІТ-фахівці часто стикаються з невдачами чи несподіваними змінами, починаючи від технічних проблем в їх проектах і закінчуючи проблемами з постачальником в останню хвилину. Потрібно щоб фахівець був відкритим для пропозицій і відгуків як від роботодавця, так і від клієнта для підвищення задоволеності.

- **Командний гравець.** Хоча ІТ-спеціалісти іноді почуваються найкраще, працюючи поодиноці над своїми завданнями, співпраця - це велика частина ділового світу. Вміння працювати з іншими, особливо якщо вони мають інше бачення або важку особистість, робить більш успішного керівника.

- **Емпатія.** Технологія побудови - це вирішення проблем, але не можливо вирішити проблему, якщо не зрозуміти біль користувача.

- **Мотивація та ентузіазм.** Рух та мотивація необхідні для роботи у цій наймовірніше швидкій галузі.

Індивідуально-психологічні, особистісні та психофізіологічні якості кандидатів оцінюються методом психологічного тестування з використанням, при необхідності, інструментальних вимірювань.

Отже, професійний психологічний відбір в даний час є тим інструментом, який дозволяє вирішити одну з найскладніших проблем у діяльності будь-якої організації – здійснити якісний відбір персоналу, тому для формування ефективною команди ІТ спеціалістів перш за все необхідно звертати увагу на ключові ПЯ: комунікацію, творчий підхід, гнучкість, здатність бути командним гравцем, емпатію, мотивацію та ентузіазм.

КОШЕЛЕВА Анастасія Олександрівна,
студентка 4 курсу,
спеціальності «Психологія»,
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
АНДРОСОВИЧ Ксенія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

**ПРОФІЛАКТИКА І ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ
«ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» ПЕДАГОГІВ**

Питання психологічної стабільності педагогів є дуже актуальним питанням ХХІ століття. Педагогічна діяльність є однією з найвідповідальніших та потребує стабільного психологічного здоров'я. Часті соціальні контакти, емоційне перенавантаження, непередбачувані педагогічні ситуації – все це приводить педагогів до психічного виснаження та згодом до значного зниження ефективності роботи.

Психологи зауважують, що на тлі професійного вигорання знижується і рівень особистого життя, накопичення негативних емоцій призводить до повного особистісного виснаження.

А як нам відомо, навчання дітей дуже сильно залежить від особистості вчителя. Чим не стабільніший педагог, тим гірше діти будуть засвоювати інформацію, тим частіше вони будуть потрапляти під гарячу руку, та згодом чи втратять інтерес до предмету взагалі, чи будуть всіляко ігнорувати педагога та показувати свою незадоволеність. Саме тому ця проблема є затребуваною та вимагає подальшої праці з нею.

Об'єкт дослідження: синдром професійного вигорання у педагогів

Предмет дослідження: особливості виникнення та подолання синдрому професійного вигорання у педагогів

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідити виникнення та подолання синдрому професійного вигорання у педагогів

Завдання дослідження:

1. Теоретично проаналізувати літературу з проблеми розвитку синдрому психологічного та професійного вигорання в історичному та психолого-педагогічному контекстах

2. Розробити тренінгові заняття для профілактики та подолання синдрому професійного вигорання

3. Підготувати методичні рекомендації педагогам для профілактики професійного вигорання

Проблема професійного вигорання знайшла відображення в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, які займаються вивченням змісту й структури цього феномену (М. Буриш, Дж. Грінберг, М. Карамушка, Л. Китаєв-Смик, Н. Левицька, М. Лейтер, В. Орел, Т. Форманюк, Х. Дж. Фрейденбргер та ін.). Праці В. Бойко, Н. Водоп'янової, С. Джексона, К. Маслач.

З метою попередження синдрому «професійного вигорання» в педагогічних колективах, нами було розроблено тренінгові заняття.

Основні завдання тренінгу:

- ознайомити педагогів з поняттям синдром «емоційного вигорання», його основними причинами і симптомами;

- навчити педагогів практичним навичкам боротьби з синдромом «емоційного вигорання»

- підвищити рівень самооцінки педагогів та згуртувати колектив;

- розвинути навички щодо подолання стресових ситуацій.

Кількість учасників: до 20 осіб.

Час проведення: 2 години.

Профілактика емоційного вигорання є важливим аспектом психологічної служби. Саме тому ми підготували рекомендації, які допоможуть педагогам уникнути синдрому «професійного вигорання»:

- Необхідно точно і рівномірно розподіляти за часом обсяги фізичного та психічного навантаження;

- Змінювати види діяльності;

- Достатньо відпочивати;

- Знайти новий ресурс для позитивних емоцій – хобі, прогулянки тощо;

- Підібрати для себе практики зняття емоційної напруги;

- Розподіляти пріоритети між робочими завданнями;

- Не боятися звернутися за допомогою до інших педагогів чи психолога;

- Працювати в команді;

- Підтримувати свою фізичну форму.

Виходячи із реалізації завдань курсової роботи ми дійшли наступних **висновків**.

1. Нами було теоретично проаналізовано літературу з проблеми розвитку симптому психологічного та професійного вигорання в історичному та психолого-педагогічному контекстах. Дано визначення професійного, емоційного вигорання, особистість вчителя.

2. Проведений аналіз проблеми показав на необхідність розробки тренінгових занять з профілактики професійного вигорання. Заняття розраховано на дві години, має чітку структуру та правильно підібрані вправи з метою попередження синдрому «професійного вигорання».

3. Проаналізувавши первинні матеріали нами було розроблено методичні рекомендації для педагогів щодо профілактики професійного вигорання.

КРАВЧЕНКО Ія Валеріївна,

студентка 3 курсу спеціальності

«Психологія» гуманітарно-педагогічного

факультету, Національний університет

біоресурсів і природокористування України

(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

АФАНАСЕНКО Лариса Анатоліївна

кандидат психологічних наук,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

(м. Київ, Україна)

МЕХАНІЗМИ МІЖСОБИСТІСНОГО СПРИЙМАННЯ І ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ В ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ

Проблема міжособистісного сприймання викликає дедалі більший інтерес учених і практиків, оскільки саме воно є одним із найважливіших факторів конструктивної міжособистісної взаємодії в процесі соціально-комунікативної діяльності.

На думку С. Л. Рубінштейна, при спілкуванні ми як би "читаємо" іншу людину, розшифровуємо значення її зовнішніх даних.

На процес сприймання впливає наша увага, що становить основу спостережливості, а спостережливість, своєю чергою, є основою культури сприймання. Рівень нашого сприймання визначається також отриманими у процесі життєдіяльності знаннями, вміннями, навичками, досвідом, культурою.

В процес сприйняття включені як мінімум дві людини, які є активними суб'єктами. При побудові стратегії взаємодії кожному доводиться брати до уваги не тільки потреби, мотиви, установки іншого, але і те, як цей інший розуміє мої потреби, мотиви, установки.

До психологічних механізмів сприйняття в процесі спілкування відносяться [3]:

- в міжгруповому, діловому спілкуванні - внутрішньогруповий фаворитизм, фізіогномічна редукція і соціальна стереотипізація на основі переваги, привабливості, відносини;

- в міжособистісному спілкуванні - ідентифікація, емпатія, децентрація, рефлексія, атракція, каузальна атрибуція.

Розглянемо найважливіші механізми міжособистісного сприймання, що обумовлюють взаєморозуміння в процесі спілкування: ідентифікація, соціальна рефлексія та стереотипізація.

Ідентифікація буквально означає «ототожнення себе з іншим» і є одним із найпростіших способів розуміння іншої людини – уподібнення себе їй. На думку А.А. Реана, ідентифікація – це «механізм, пов'язаний зі свідомою постановкою суб'єктом себе на місце

іншого, що виступає у вигляді занурення, перенесенням людиною себе в простір і час іншої людини і призводить до засвоєння її позиції, установок, мотивів, бажань тощо» [1].

Другим механізмом міжособистісного сприймання є соціальна рефлексія - усвідомлення суб'єктом того, як його сприймають інші люди. Іноді для того, щоб зрозуміти іншу людину, нам бракує власного досвіду, уяви чи точної інформації про неї. У такому разі людина самовільно приписує іншим причини їхніх дій або навіть особисті риси. Приписування причин поведінки чи прояву особистісних рис людини різноманітним чинникам (внутрішнім та зовнішнім) з метою їхнього пояснення називають каузальною атрибуцією [2].

Зміст третього механізму, стереотипізації, полягає в такому, що суб'єкт, виявивши в поведінці і зовнішньому вигляді іншої людини певні риси, відносить її до відповідної категорії людей і наділяє всіма властивостями, притаманними цим людям. В основі цього механізму міститься звичайний умовисновок [4]. Стереотипізація в процесі сприйняття людьми одне одного може призвести до двох різних наслідків:

1) до певного спрощення, скорочення процесу пізнання іншої людини (в цьому випадку стереотип не обов'язково має оцінне навантаження);

2) до виникнення упередженості (як тільки констатація замінюється оцінкою).

Отже, механізми міжособистісного сприймання відрізняються одне від одного різним рівнем узагальнення, формою, змістом, сферою і широтою застосування, адекватністю, джерелами походження, способами формування та іншими властивостями, однак в усіх випадках суб'єкт пізнання здійснює конкретні внутрішні дії, завдяки яким відбувається формування суб'єктивної моделі внутрішнього світу іншої людини.

Література

1. Карпенко Н. А. Механізми міжособистісного сприймання. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2011. Вип. 2. С.15-28. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2011_2_4

2. Каширіна Є. В. Соціально-психологічні чинники професійних деформацій у фахівців соціономічного профілю. Северодонецьк, 2017. 186 с.

3.Корягина, Н. А. Психология общения. Москва: Издательство Юрайт, 2018. 440 с.

4.Романов К.М. Психология межличностного познания. Изд-во Мордовского университета, 1993. 148 с.

ЛЕМЕНТАР Карина Миколаївна
студентка 3-го курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету Національного університету
біоресурсів і природокористування України
(м.Київ , Україна)

Науковий керівник:
АФНАСЕНКО Лариса Анатоліївна
кандидат психологічних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ДО ПРОБЛЕМИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

У сучасному суспільстві доволі нагальною та гострою соціальною проблемою стала агресія людей один до одного. Агресія є одним із захисних механізмів людини, за допомогою якого людина намагається якось скинути негативні емоції і пристосуватися до навколишніх умов. Актуальність цього феномена в наш час обумовлюється наступними факторами. По-перше, сама по собі агресія у юнацькому віці вже є серйозною психолого-педагогічною

проблемою, адже призводить до „екстремальних” явищ (кримінальна поведінка тощо). По-друге, різні форми третирування людини можуть призводити до цілої низки небезпечних наслідків, починаючи з академічної неуспішності й закінчуючи появою психологічних розладів. По-третє, явище агресії, яке було раніше проблемою переважно західних суспільств, в останні роки поширилось, на жаль, і в нашій країні.

Прояви агресивності можна визначити за наступними критеріями:

1. За формами прояву:

- агресія у стосунках. Проявляється, коли агресор завдає шкоди людям навколо шляхом ігнорування, приниження та інших методів, які відносяться до соціального плану взаємодії;

- відверта агресія. Проявляється, коли агресор завдає фізичної шкоди або погрожує завдати фізичної шкоди людям навколо себе.

2. За метою:

- реактивна (ворожа) агресія. Даний тип агресії спрямований на спричинення шкоди іншій людині;

- проактивна (інструментальна) агресія. Даний тип агресії спрямований на досягнення певних власних цілей агресора (отримання бажаного об'єкта, простору, привілеїв і т.д.) шляхом застосування агресивних методів [1].

Також існують різні види (форми) власне агресії, які теж варто виділити.

- фізична агресія (напад). Це вид агресії, при якому агресор використовує фізичну силу, аби завдати шкоди іншим особам;

- вербальна агресія. Відбувається під час вираження негативних почуттів за допомогою сварок, криків, вереску та з використанням словесних відповідей, тобто погроз, проклять, лайки;

- непряма агресія. Даний вид агресії характерний тим, що агресор обхідним шляхом спрямовує власну агресію на іншу особу, створюючи злісні плітки, жарти, так і спрямовує агресію, яка не спрямована ні на кого конкретного у вигляді вибухів люті, що проявляються у формі крику, тупання ногами, биття кулаками по столу і т. п.

- негативізм. Даний вид агресії є опозиційною формою поведінки людини, яка спрямована проти будь-якого авторитету навколо людини.

- схильність до роздратування, або ж просто роздратування. Даним словом зазвичай називають готовність людини проявити власну агресію при виникненні щонайменшої запальності, різкості і грубості зі сторони інших людей;

- підозрілість. Дана форма агресії характеризується проявом недовір'я та обережності щодо інших людей, яка заснована на переконанні, що оточуючі навколо людини люди мають намір заподіяти фізичної, матеріальної чи психологічної шкоди;

- образа. Дане почуття, яке зазвичай викликане при змішуванні заздрості та ненависті щодо оточуючих, обумовлене внутрішньою гіркотою та сильним гнівом на весь світ та усіх людей навколо через дійсні або ж уявні страждання людини;

- почуття провини (аутоагресія). Дане почуття пов'язане з тим, що людина відчуває провину за власні дії, які були викликані агресією або ж іншими емоціями людини[2].

Найчастішим проявом агресії можна вважати підліткову агресію. Як відомо, підлітки є більш імпульсивними, а тому під час виникнення конфліктів вони стають більш агресивними, аніж інші люди.

Так, серед основних причин підліткової агресії можна виділити такі:

- травматичні події. Яскравими прикладами є смерть або ж тяжка хвороба близьких людей, розлучення батьків та знуцання з боку членів родини;

- фізичне або емоційне насилля з боку інших. Стаючи жертвою такого насилля підліток відчуває злість та сором.

- наявність психічних розладів. Агресія може виникати у підлітків через наявність таких розладів як шизофренія, депресія, панічні атаки, біполярний розлад та посттравматичний синдром;

- проблеми зі здоров'ям. Також, у деяких випадках причиною агресії стають проблеми зі здоров'ям підлітка, а саме фізичні пошкодження мозку.

- наявність синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) та розлади навчання. Підлітки, які мають даний синдром є більш емоційно-нестабільними та здатними до імпульсивних дій. Таким чином, вони самі стають жертвами власної неконтрольованої часами агресії;

- наявність залежностей (наркотичні засоби, алкоголь, тютюн та інші). Під час вживання алкоголю та наркотиків у підлітковому віці, порушуються функції роботи організму і психіки, які на цей момент ще не є повністю сформованими, що призводить до виникнення агресії у підлітків;

- тиск з боку одноліток (булінг). Підлітки, як і інші люди, бажають бути частиною певної групи осіб. У даному випадку – групи однолітків, які його/її приймають.

- низька самооцінка. Частина підлітків страждає через наявність у них низької самооцінки, що призводить до того, що вони не можуть себе реалізувати у суспільстві.

Важливою сферою, яка впливає на емоційне становище підлітка є в першу чергу саме суспільство, у якому підліток перебуває та намагається реалізувати себе. І саме суспільство, частіше за все, стає причиною агресії у підлітків.

Отже, агресія підлітків – одне з найбільш типових проявів підліткової кризи. у цей період дитина переходить з дитинства у доросле життя, а це, погодьтеся, непросто. Агресія підлітків – це ознака внутрішнього дискомфорту і невміння володіти своїми емоціями, що виражається по-різному, в залежності від індивідуальних особливостей характеру дитини і взаємин у сім'ї.

Література:

1. Платонова Н. М. Агресія у дітей та підлітків. СПб.: Мова, 2006. 336 с.
2. Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. Слов'янськ: СДПУ, 2011. Вип. VI. С. 431–440.
3. Кухарська Н., Кухарський В. Загрози безпеці дітей у соціальних мережах. Безпека інформації. 2014. Т. 20, № 2. С. 169–175.

ОМЕЛЬЧЕНКО Софія Сергіївна,

студентка I курсу спеціальності

«Професійна освіта»

гуманітарно-педагогічного факультету,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

АФНАСЕНКО Лариса Анатоліївна,

кандидат психологічних наук,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

(м. Київ, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Підлітковий вік – один з найскладніших періодів розвитку людини. Діти знаходяться у періоді переходу від дитинства до дорослого життя, визначаються з напрямком майбутньої професії, вчать реалізовувати свій потенціал, а також формують свій власний життєвий стиль. У цьому віці у молодій людини постає проблема вибору цінностей, і допомогу в виборі стилю поведінки, здійснює сім'я. В нашому суспільстві росте кількість неблагополучних сімей, які своїми помилками в вихованні, конфліктами, та аморальною поведінкою штовхають

дитину до пошуку підтримки та розуміння в неформальних групах. Оскільки підлітки характеризуються підвищеною збудливістю, імпульсивністю, та складністю керування емоційно-вольовою сферою, то часто діти стають членами кримінальних субкультур, в яких можна реалізувати та проявляти свої негативні емоції та почуття. Таким чином виникає проблема делінквентної поведінки у молодіжному середовищі [4].

Поняття «делінквентності» було введено в науку в 1950-х р.р. А. Коеном, який є автором делінквентних субкультур. Вчений вважав, що аномія як ослаблення культурних норм, цінностей і соціальних взаємозв'язків веде до фрустрації у підлітків і необхідності пошуку нових форм поведінки, орієнтованих на успіх, що проявляються у дрібних крадіжках, агресивності, вандалізмі та визначають власне делінквентну субкультуру [2].

Серед науковців досі немає єдиного підходу до визначення сутності «делінквентна поведінка».

На думку А. Лічко «делінквентна поведінка» розуміється як дрібні громадські дії, що не тягнуть за собою кримінальної відповідальності, а саме: шкільні прогули, прилучення до асоціальної групи, дрібне хуліганство, булінг, тобто психологічні тенденції до правопорушення [3, 52].

Науковець В. Ковальов заперечує проти такого трактування делінквентності, вважаючи, що «делінквентна поведінка» є поведінкою злочинною.

Подібне тлумачення «делінквентної поведінки» надане Е. Дюркгеймом, як антигромадська протиправна поведінка індивіда, втілена в його вчинках (діях або бездіяльності), що завдають шкоди, як окремим громадянам, так і суспільству в цілому [1].

Ми визначаємо «делінквентну поведінку» як посягання на людину, її права і свободи, власність, заподіяння шкоди іншому через скоєння протиправних дій.

Вчені виокремлюють такі групи делінквентних осіб: 1) індивіди, які здійснюють правопорушення під впливом певних обставин чи оточення; 2) особи з достатнім рівнем правосвідомості, але з пасивним ставленням до інших порушників та правових норм; 3) люди, що випадково здійснюють правопорушення; 4) особи, що свідомо порушують правові норми.

Існують наступні типи «делінквентної поведінки», до якої зараховують: агресивно-насильницьку поведінку; корислива поведінка, включаючи дрібні крадіжки, здирство, угони автотранспорту й інші майнові посягання, пов'язані з прагненням отримати матеріальну вигоду; поширення і продаж наркотиків; агресивну, насильницьку та ворожу поведінку, дрібні порушення морально-етичних норм, що не досягають рівня злочину; провини, систематичні прогули шкільних занять, порушення суспільних норм поведінки, дрібне хуліганство, жебрацтво [5, 159].

Отже, делінквентна поведінка підлітків – це сукупність дій та вчинків, які характеризуються порушеннями правил поведінки, дисциплінарних вимог, соціальних норм та правопорушеннями. Підліток із делінквентною поведінкою порушує норми громадського правопорядку, а тому, за певних обставин може загрожувати благополуччю інших людей.

Література

1. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд. М.: Мысль, 1994. 399 с.
2. Коэн А. Исследование проблем социальной дезорганизации и отклоняющегося поведения. Социология сегодня. М., 1965. 520 с.
3. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Л.: Медицина, 1983. 126 с.
4. Профілактика делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/ff727859d942844ce26e1642b95beb8f.pdf>
5. Чунос М. О. Класифікація видів делінквентної поведінки як теоретична проблема. Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво. 2013. № 11. С. 158–161.

СТОЛЕНКО Марія Володимирівна
студентка 3-го курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету Національного університету
біоресурсів і природокористування України
(м.Київ , Україна)

Науковий керівник:
АФАНАСЕНКО Лариса Анатоліївна
кандидат психологічних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)

СІМЕЙНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ

У сучасному суспільстві відбувається поступовий перехід до форми сім'ї, яка інтегрує інтереси особистості та суспільства в цілому і базується на любові та розумінні подружжя, батьків та дітей. Цей процес безболісний, оскільки його зміст визначається суперечностями між соціальними та індивідуальними потребами та функціями.

Наявність сімейних конфліктів створює травматичну ситуацію не тільки для кожного члена сім'ї (дружина, дітей, батьків), але і негативно позначається на характеристиках особистості в цілому. У конфліктній родині закріплюються негативні переживання спілкування, накопичуються негативні емоції, з'являються психотравми, розвивається негативна самооцінка, втрата розуміння і співчуття. Невгамовна, емоційно напружена атмосфера в сім'ї створює вимоги, які постійно переважають над ресурсами, порушується людське рівновагу.

Зокрема, порушенню рівноваги, яка призводить до психотравмуючої ситуації приділяють увагу О. Видай, Л. Карамушка, І. Куц, Г. Ложкін, В. Семеніхіна, Ф. Сторлі.

Багато досліджень зосереджувались на травматичних наслідках сімейних конфліктів та ролі психологічного консультування та психотерапії у вирішенні сімейних конфліктів (Л. Ф. Бурлачук, Б. І. Хасан та ін.).

Негативний вплив сімейних конфліктів на особистість дитини проявляється двояко. З одного боку, дитина з малих років стає постійним свідком сімейних сварок і суперечок. З іншого боку, це може бути предметом емоційного полегшення для конфліктуючих батьків, які заганняють свої проблеми все глибше і глибше, а роздратування через незадоволення одне одним переходить на дитину. Крім того, дитина може стати своєрідним інструментом вирішення батьківських суперечок, коли кожен намагається зміцнити власну позицію, перетягуючи дитину на свій бік [2].

Психіка дитини, її психічний склад, сприйняття і ставлення до навколишнього світу, інших людей і самому собі формуються з дитинства в батьківській родині під впливом атмосфери, що панує в батьківському домі. Велике значення має емоційний настрій, який переважає у відносинах між чоловіком і жінкою. Іноді батьки навіть не підозрюють, що їх нездатність вирішувати власні проблеми лягає важким тягарем на плечі дітей, що призводить до виникнення в психіці вогнища патологічних переживань.

У конфліктних сім'ях можуть траплятися ситуації, коли батьки мимоволі передають свої емоційні стосунки своїм дітям. Такий зсув конфліктів спостерігається у випадках, коли конфліктна ситуація залишається невирішеною протягом тривалого часу. Напруженість у подружніх відносинах, що супроводжується почуттям роздратування, ворожості, ворожості, бризок на дітей.

Батьки, які випадково розлучаються, перетворюють своїх дітей на знаряддя боротьби, а іноді і помсти. Це відбувається більш несвідомо. Але поки дитина не дозріє соціально і

психологічно, щоб розуміти відносини дорослих, вона вбирає все: хороше і погане, корисне і шкідливе, стає своєрідним дзеркалом, що відображає все, що відбувається в родині. і в батьківських відносинах. У деяких дітей розвивається схильність до звітів, цинізм, вони стають недовірливими, замкнутими. У деяких це викликає передчасне сексуальну цікавість і самовпевненість. Їх реакція на сімейний конфлікт може бути непередбачуваною. Але, як зазначають багато дослідників (Л. Анзорг, М. І. Буянов, Т. П. Гаврилова, А. Б. Добрович, А. І. Захаров, В. А. Лисенко та ін.). Поширена поява емоційних розладів буде у вигляді хвилювання, тривоги, зниження настрою, порушення сну та апетиту. Крім того, діти страждають від нездатності щось змінити у стосунках батьків. Якщо вони можуть якось діяти в конфліктних ситуаціях з ними, не погоджуватися, виявляти впертість, хвилювання чи загальмованість, то конфлікт між батьками часто позбавлений можливості безпосереднього впливу, поки вони не стануть настільки серйозними, що це змусить батьків (принаймні одного) звернути увага до нього.

Тривалі сімейні конфлікти є сприятливим джерелом для формування у підлітка таких особистісних рис: емоційної нестабільності, непевності у собі, тривожності, замкнутості, відчуженості. У підлітка закріплюється хибний сценарій конфліктної поведінки як єдино можливого способу у розв'язанні подібних ситуацій, яка в подальшому переноситься на власні відносини та стосунки з іншими людьми, що спричиняє труднощі в її майбутньому соціальному житті [1].

Оскільки , сімейні конфлікти мають наслідки, які важливі не тільки для стану душі дитини, а й для решти життя, оскільки діти з конфліктуючих сімей виходять з глибокими внутрішньоособистісними конфліктами. Емоційна нестабільність сімейних, подружніх та батьківських стосунків, відсутність єдності думок та солідарності батьків у їхньому педагогічному впливі на дитину, все це часто призводить до формування почуття страху, невпевненості, зневіри своїх сил та можливостей, ізоляції. Це також може вплинути на їхні власні сім'ї, їхніх власних дітей, оскільки сім'я, в якій виросла дитина, дає приклад сім'ї, яку вона створить дорослим.

Література:

1. Мерлин В. С. Развитие личности в психологическом конфликте. Личность и общество. 1990. 176 с.
2. Цодікова О. А., Гарбар К. Б., Бринцова С. С. Вплив сімейних факторів на становлення особистості підлітка. Topical issues of the development of modern science (June 4-6, 2020) Publishing House "ACCENT", Sofia, Bulgaria. 2020. 827 p.

ЧУМАЧЕНКО Денис Олександрович,
студент 3 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
АФАНАСЕНКО Лариса Анатоліївна
кандидат психологічних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ФЕНОМЕН ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЮНАКІВ

В сучасному українському суспільстві актуальною є проблема формування особистісної зрілості серед юнаків. В обставинах тяжкої соціально та політичної ситуації і, як

наслідок збільшення кількості неповних сімей з одної сторони, та асоціальних груп з іншої сторони – відсутність врегульованого державного інструменту соціалізації молоді не аби як помітна в контексті сформованості такого феномену як «особистісна зрілість».

Особистість як конструкт, безпосередньо базується на накопиченні досвіду та засвоєнню культури. Відтак, інститути соціалізації та освіти відіграють велику роль в становленні особистості. Проте сучасне культурне середовище накладає певний відбиток невизначеності та незнання, що не може не позначатись на особистісній зрілості.

Особистісна зрілість як явище не є обов'язковим в онтогенезі та є продуктом свідомого вибору як наслідку високого рівня самосвідомості. Багато що тут залежить і від конкретних умов, в яких зростала і виховувалася людина. Тому деякі підлітки відрізняються вже достатньою особистісною зрілістю, тоді як окремі дорослі і навіть літні люди в своїх поглядах і установках по відношенню до важливих аспектів людських взаємин залишаються дітьми [2].

Отже, важливим кроком для руху в векторі здорового українського суспільства є сприяння формуванню особистісної зрілості підлітків та юнаків, задля запобігання асоціальних засобів копію та інфантильної поведінки. Недоліки стандартизованої системи освіти впливають на розвиток підлітків та юнаків негативно, що активізує створення певного окремого інституту допоміжної соціалізації з урахуванням вікових та гендерних особливостей українських юнаків.

Література

1. Леонтьев Д.А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации. М.: Смысл, 2002.
2. Маркова О. Н. Личностная зрелость как проблема современной психологии. Вестник ТГУ. 2006. №3-2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/lichnostnaya-zrelost-kak-problema-sovremennoy-psihologii>
3. Максименка С.Д. Соціально-психологічний вимір демографічних перетворень в Україні. Український центр політичного менеджменту, 2003. С.276-331.
4. Хломов К.Д. Подросток на перекрестке жизненных дорог: социализация, анализ факторов изменения среды развития. Психологическая наука и образование, 2014. №1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://psyedu.ru/journal/2014/1/Hlomov.phtml>

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

АНДРІЯШ Яна Василівна,
*студентка 3 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

З давніх часів поняття гендеру було всього лише терміном для визначення якихось певних найсуттєвіших тілесних відмінностей між чоловіком та жінкою. Проте, від середини ХХ століття і до тепер гендерні дослідження набувають все більш широкого розмаху і є дуже важливими у сучасній трансформації поглядів на природу чоловіка і жінки, у боротьбі суспільства з масовими стереотипами свідомості. Ми живемо в час коли суспільство виходить на новий рівень життя позбуваючись ідеологічних стереотипів, нав'язаних нам чужих думок та поглядів поступово починаємо демонструвати світові своє справжнє Я. Саме тому для дослідження було обрано юнацький вік оскільки саме на цей період припадає час усвідомлення життєвої позицію, набуття статевої позиції та орієнтація на справжні зразки ролей жінки та чоловіка. Питання ідентичності в широкому спектрі теоретичних та практичних досліджень розглядалося такими вченими як М. Бахтін, Е. Еріксон, С. Московічі, М. Хог, В. Агеєв, Ч. Гордон, К. Юнг, В. Ядов, Дж. Тернер, З. Фрейд, Х. Теджфел та багато інших. Аналіз наукової літератури засвідчує, що велику кількість досліджень було присвячено темі ідентичності особистості, її структурі, її набуттю та розвитку. Обґрунтовано, що ідентичність є певним почуттям самототожності, власної істинності, повноцінності, причетності до світу та до інших людей, здатністю особистості до повноцінного вирішення завдань, які виникають у неї на кожному етапі розвитку. Попри тривалу історію розробки проблеми становлення ідентичності недостатньо вивченим є проблема гендерних особливостей становлення ідентичності особистості в юнацькому віці.

Проведене нами теоретичне та емпіричне дослідження проблеми гендерних особливостей становлення ідентичності в юнацькому віці стало підґрунтям для таких висновків:

1. Почуття ідентичності формується у підлітка поступово та у період ранньої юності його джерелом служать різні ідентифікації, корені яких ведуть у дитинство.

2. Ідентичність – багатозначний життєвий і загальнонауковий термін, що виражає ідею постійності, тотожності, спадкоємності індивіда і його самосвідомості. Процес формування ідентичності – це серія взаємопов'язаних виборів, за допомогою яких людина приймає свої власні цілі, цінності та переконання. Значущість даного процесу полягає в своєрідному вмінні прийняти себе як цілісну особистість незважаючи на певні перепони, що можуть виникати.

3. На даний час виділено чотири етапи розвитку ідентичності молодшої людини, які визначаються мірою професійного, релігійного та особистісного самовизначення, та в період шаленого розвитку технологій було виокремлено віртуальну ідентичність, де зокрема молоді представники мають змогу соціалізуватися та самопредставляти своє Я в мережі інтернет.

4. У досліджуваних студентів добре розвинена гендерна ідентичність себе як представника фемінного типу серед дівчат, та мускулінного типу серед хлопців. Вони добре розуміють свої характерологічні якості та вдало ними оперують. У встановлені домінантності рольових показників в дівчат домінують сімейні ролі, а в хлопців зокрем професійні.

5. У результаті дослідження виявлена частка представників, які мають утруднення в співіднесенні себе до чітко визначеного критерію гендерної ідентичності і для них доцільно проводити заходи, лекції та тренінги для надання психологічної допомоги з даного питання.

6. З допомогою методу кутового перетворення Фішера порівнюючи дві вибірки досліджуваних було визначено, що у дівчат достовірно частіше проявляється фемінність та недеференційований тип; у юнаків достовірно частіше проявляється маскулінний тип; показник адрогінності проявляється в обох групах достовірно однаково; в дівчат істотно частіше проявляється ідентичність з сімейними ролями ніж у хлопців, перспективна та професійна ідентичність проявляється з однаковою частотою як у хлопців так і у дівчат.

Перспективою подальших досліджень цього напрямку вбачаємо в дослідженні взаємовпливів гендерної ідентичності на досягнення успіху та адаптації до складних життєвих ситуацій.

ЗАБУДСЬКИЙ Андрій Олександрович,
*студент 3 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Наявна соціальна ситуація розвитку сучасної людини вимагає від неї дуже високого рівня навичок адаптації до часто змінюваних умов дійсності, до величезного потоку інформації. Але багато людей не готові до швидких змін оточуючого середовища, до нових умов існування в ньому. І, як результат, у людини можуть зруйнуватись міжособистісні стосунки, втратитись можливість сформувати нові, хоча вона відчуває нагальну потребу в цьому. Звідси – поява почуття самотності.

Переживання почуття самотності, звичайно, може слугувати людині ресурсом для самовдосконалення, оскільки самотність дає неабияку можливість зануритись в саморефлексію, за допомогою якої людина розвиває свої позитивні навички та якості. Однак дуже часто це негативне, гнітюче переживання, що супроводжується почуттям відчуженості, покинутості тощо.

У загальнотеоретичному напрямку проблему самотності розглядали у своїх працях такі автори: Е. Берн, К. Боумен, М. Мід, Д. Рісмен, Г. Саллівен, Ф. Слейтер, Дж. Фландерс, Ф. Фромм-Рейхман, Ю. Кошелева, М. Литвак, М. Міцелі, Б. Моращ, Л. Пепло, Д. Перлман, Л. Пепло, Л. Варава, Н. Володарська, О. Данчева, В. Сіляєва, Ю. Швалб, О. Долгінова, І. Кон та ін.

Однак маловивченим залишається віковий аспект переживання самотності. З огляду на значущість юнацького віку для формування особистісного самовизначення як потреби зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і свої можливості, важливого значення набуває дослідження почуття самотності юнаків.

Теоретичне та емпіричне дослідження особистісних детермінант переживання самотності в юнацькому віці дало підстави для таких висновків та узагальнень:

1. Почуття самотності демонструє порушення балансу в міжособистісних стосунках, сигналізує про можливу недостатність комунікативних компетенцій. Воно супроводжується болісним переживаннями особистості.

2. В юнацькому віці хлопці та дівчата схильні до переживання почуття самотності.

3. Почуття самотності відносно незалежне від потреби особистості в афіліації (тобто воно може бути сильним і за високого, і за низького її рівня прояву).

4. Почуття самотності відносно незалежне від рівня емоційного інтелекту особистості (тобто суб'єктивно самотніми себе можуть почувати особи і з високим, і з низьким його рівнем прояву).

5. Почуття самотності відносно незалежне від рівня загального інтелекту особистості (тобто суб'єктивно самотніми себе можуть почувати особи і з високим, і з низьким його рівнем прояву).

6. Почуття самотності взаємопов'язане з рівнем самооцінки особистості: із зростанням самооцінки особистості може зростати її суб'єктивне почуття самотності.

7. Надаючи психологічну допомогу хлопцям та дівчатам юнацького віку з приводу переживання самотності, доцільно діагностувати їхню самооцінку та за необхідності, застосовувати методи її корекції.

Перспективою подальших досліджень цього напрямку є проведення емпіричного дослідження із застосуванням методів діагностики також вербального інтелекту, компонентів самооцінки, комунікативної компетентності та із залученням репрезентативної вибірки.

МУРЗА Ольга Вадимівна,

студентка 3 курсу спеціальності

«Психологія» гуманітарно-педагогічного

факультету, Національний університет

біоресурсів і природокористування України

(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,

кандидат психологічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України

(м. Київ, Україна)

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У даний час проблема зв'язку, впливу і взаємодії розуму й почуттів, раціонального й емоційного все більше викликає інтерес представників психолого-педагогічної науки та практики. Відповідно, поруч із поняттям «інтелект» все більше уваги науковці приділяють поняттю «емоційний інтелект» та проблемі його розвитку.

Під емоційним інтелектом розуміють вміння розуміти і розрізняти емоції, управляти емоційними станами як власними, так і емоціями партнерів по спілкуванню. Особливо «емоційно насиченим» вважається юнацький вік, у зв'язку з чим проблема розвитку емоційної сфери юнаків у психології займає провідне місце. Емоційні порушення, що вникають у цьому

віці, мають такі негативні наслідки, як порушення поведінки, неуспішність, труднощі спілкування з однолітками і дорослими тощо.

Юнаки часто відрізняються труднощами у взаєминах з оточуючими людьми, поверховістю почуттів, звичкою жити за вказівкою інших, порушеннями у сфері самосвідомості, появою труднощів в оволодінні навчальним матеріалом, проявами грубого порушення дисципліни. У стосунках з дорослими у них проявляються переживання своєї непотрібності, втрата своєї цінності й цінності іншої людини.

Тема емоційного інтелекту активно розроблялась у зарубіжній психології: теорія емоційно-інтелектуальних здібностей П. Саловея, Дж. Майєра та Д. Карузо, теорія емоційної компетентності Д. Гоулмена, некогнітивна теорія емоційного інтелекту Р. Барвона. У вітчизняній психології емоційний інтелект розглядався в працях С. Рубінштейна, Л. Виготського, Д. Люсіна, І. Андрєвої, М. Манойлової та ін.

Загальновизнаною є думка про те, що в юнацькому віці простежуються істотні зміни та нестабільність в емоційній, мотиваційній та інтелектуальній сферах особистості, і тому розвиток емоційного інтелекту юнаків потребує цілеспрямованого психологічного супроводу та корекції. І хоча у даний час більшість досліджень присвячена вивченню емоційного інтелекту в юнацькому віці, гендерний аспект цієї проблеми залишається малодослідженим.

Під час проведеного нами теоретичного та емпіричного дослідження гендерних особливостей емоційного інтелекту в юнацькому віці ми дійшли таких висновків:

1. Емоційний інтелект – це показник нашої здатності до спілкування, вміння усвідомлювати свої емоції та розуміти почуття інших людей.

2. У юнацькому віці емоційний інтелект характеризується певною внутрішньою кризовістю, зміст якої пов'язаний із становленням процесів як професійного, так і особистісного самовизначення (центрального новоутворення юності), рефлексії, способів самореалізації в соціальному просторі. Найважливіший психологічний процес юнацького віку – становлення самосвідомості та стійкого образу «Я», відкриття свого внутрішнього світу. Тому інколи юнацький вік називають групою підвищеного ризику. У цей час ще мають місце внутрішні труднощі перехідного віку, починаючи з психогормональних процесів і закінчуючи перебудовою Я-концепції, йому також характерна невизначеність соціального статусу. У юнацькому віці протиріччя, зумовлені перебудовою механізмів соціального контролю (дитячі форми контролю, засновані на дотриманні зовнішніх норм та слухняності перед дорослими) вже не діють, а дорослі способи, які передбачають свідому дисципліну та самоконтроль, ще не склалися або не зміцніли.

3. У дівчат юнацького віку емоційний інтелект характеризується яскравою виразністю розвитку окремих аспектів емоційного інтелекту і низьким рівнем розвитку інших його компонентів.

4. У хлопців юнацького віку емоційний інтелект характеризується відсутністю мотивації досягнення успіху в навчальній діяльності, у взаємодії і спілкуванні.

5. Гендерними відмінностями емоційного інтелекту є біологічні передумови розвитку емоційного інтелекту (функціональна асиметрія мозку, властивості темпераменту, когнітивні здібності). Соціальні передумови емоційного інтелекту (умови родинної соціалізації, особистісні установки, власна активність особистості, релігійність, статеві особливості виховання, гендерні ролі).

6. У роботі з дівчатами та юнаками психологам та педагогам доцільно допомагати їм у самовизначенні особистісних прагнень; сприяти конструктивному спілкуванню однолітками та дорослими; навчити їх проявляти толерантне ставлення до дорослих; здійснювати самоконтроль власної поведінки, емоцій, почуттів; позитивно самостверджуватися у референтному оточенні; адекватно презентувати себе іншим; самостійно долати труднощі.

Перспективою подальших досліджень цієї теми вбачаємо у виявленні особливостей прояву емоційного інтелекту на різних вікових етапах, визначенні його ролі та місця в системі психологічних новоутворень, зокрема юнацького віку.

ПЕРЕНЕСЕНКО Тетяна Павлівна,
*студентка 4 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

САМОРЕГУЛЯЦІЯ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Загально визнаним у сучасній психолого-педагогічній науці є розуміння значення розвитку здатності особистості до саморегуляції для успішного здійснення нею навчальної. Саморегуляція є важливим компонентом самовиховання, саме вона передбачає вміння особистості керувати емоціями, почуттями, психічними станами, вчинками та поведінкою. Виходячи з цього впливає, що успішність навчання залежить від рівня розвитку саморегуляції.

Розкриття закономірностей формування та функціонування довільної усвідомленої саморегуляції, реалізованої людиною в різних видах і формах діяльності, вчинках і поведінці в цілому, – одне із важливих завдань психологічної науки. Вона лежить в центрі найважливіших теоретичних проблем психології. Дослідження усвідомленої саморегуляції є, по суті, вивченням механізмів тієї активності суб'єкта з організації та управління своєю діяльністю, спілкуванням і поведінкою, яка залишається, як правило, прихованою від спостерігача і не завжди спеціально і чітко усвідомлюється самим суб'єктом, але яка водночас є вираженням суб'єктності діяльності та поведінки, їх цілеспрямованості та довільності.

Необхідність формування саморегуляції набуває особливої гостроти в молодшому шкільному віці. Невміння управляти собою проявляється в дезадаптивній поведінці, зниженні успішності в навчанні, погіршенні психосоматичного здоров'я дітей. У той самий час, на думку багатьох дослідників, формування саморегуляції найбільш ефективно відбувається в молодшому шкільному віці і тісно пов'язане з уявленнями дітей про себе, свої можливості, які складаються під впливом взаємодії з дорослими і однолітками. Саме молодший шкільний вік є сензитивним до розвитку усвідомленої регуляції поведінки, має глибокі потенційні можливості для становлення усвідомленої саморегуляції, оскільки найважливішими психічними новоутвореннями цього періоду є довільність поведінки, здатність до внутрішнього планування власних дій, рефлексія, тобто властивості, необхідні для самовиховання.

Численні психологи надають особливого значення у структурі саморегуляції саме її регулюючому компоненту. Структуру, зміст і функції регулятивного компоненту вивчав О. К. Осницький. Дослідження В. І. Моросанової засвідчили: чим вищий рівень усвідомленої саморегуляції, тим вищі можливості дитини з оволодіння новими видами діяльності і тим ширше коло дій, які дитина може опанувати (за наявності спеціальних здібностей і відповідної мотивації).

Як зазначає О. О. Конопкін, саморегуляція є сукупністю складових, які починають інтенсивно формуватися уже в молодшому шкільному віці: ініціативність, усвідомленість дій, відповідальність у справах і вчинках, відносна незалежність від впливу оточуючих (автономність), або ступінь податливості виховним впливам.

Лише певна внутрішня структура саморегуляції за достатньої сформованості її окремих компонентів забезпечує ефективність діяльності щодо її мети. При цьому компонентна

структура саморегуляції інваріантна, постійна для самих різних видів і форм довільної активності людини. Залежно від виду діяльності та умов її здійснення одні й ті ж за своїми функціями структурні компоненти саморегуляції можуть реалізовуватися різними психічними засобами.

Саморегуляція – це складне системне утворення, що містить велику кількість компонентів. Причому різні дослідники виділяють різні компоненти саморегуляції. Основні параметри саморегуляції:

- самоконтроль у навчальній роботі;
- соціальний самоконтроль;
- здатність до вольових зусиль в інтелектуальній роботі як засобу саморегуляції;
- рефлексію як один з основних психологічних механізмів, що забезпечують саморегуляцію.

Важливим моментом психологічної концепції навчальної діяльності є виділення рефлексії як психічного новоутворення молодшого шкільного віку. Рефлексія розуміється як уміння суб'єкта виділяти, аналізувати і співвідносити з предметною ситуацією свої власні способи діяльності. Із психологічної точки зору, рефлексія являє собою явище багатовимірне, специфічне за структурою і умовами формування. Вона вміщує такі моменти діяльності, як зіставлення її умов та цілей, виявлення наявних в ситуації і досвіді суб'єкта засобів і способів перетворення об'єкта, визначення їх достатності (або недостатності) для досягнення мети, вироблення покрокової стратегії, облік і обробку зворотної інформації, що свідчить про ступінь адекватності кожного етапу розв'язання цілям завдання. Повнота використання суб'єктом цих моментів при вирішенні завдання може бути різною. Однак теоретичний аналіз передбачає їх повне охоплення, що супроводжується розумінням, що супроводжується розумінням, представленості в цьому завданні певного класу задач, що спирається на розтин істотних зв'язків елементів ситуації завдання.

У розумовій діяльності школярів рефлексія виконує відповідальну функцію: вона регулює процес пошуку рішення задачі, стимулює висування гіпотез, забезпечує правильність їх оцінки. Саме рефлексія є одним з основних психологічних механізмів, що забезпечують функціонування мислення як саморегулюючої системи. Тому саме вивчення рефлексії як чинника управління агресією в молодшому шкільному віці складає сутність нашого подальшого дослідження.

Література:

1. Березовська Л. І. Самовиховання та саморегуляція особистості. К., 2011. 168 с.
2. Мамонова Е. Б. Изучение особенностей развития личностной саморегуляции младших школьников // Начальная школа. 2011. №1. С. 34–41.
3. Осницкий А. К. Структура, содержание и функции регуляторного опыта человека: дис...докт. психол. наук : 19.00.01. М., 2001.

СКОРИК Юлія,

магістр спеціальності «Екстремальна та кризова психологія»,

Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

Науковий керівник:

ВЛАСЕНКО Інна Анатоліївна,

канд. психол наук, доцент,

Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОДОЛАННЯ КРИЗИ ВТРАТИ СТОСУНКІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

*«Навряд чи є ще якась діяльність або ініціатива, яка починається з такими величезними надіями та сподіваннями і так регулярно закінчується провалом, як любов»
Е. Фромм*

За даними ВООЗ – психічне здоров'я є основою якості життя; «...[це] стан добробуту, в якому людина здатна реалізовувати свій потенціал, долати щоденні стреси, ефективно й плідно працювати та робити внесок в життя своєї спільноти»[4]. Здоров'я молоді як прогресивної сили нації є важливою проблемою для системи психологічної служби України. Психологічний супровід юнаків та дівчат під час переживання стресу та особистісних криз є необхідним превентивним заходом по запобіганню розвитку психічних захворювань, які здебільшого фіксуються в рамках даного віку (за даними ВООЗ).

Кохання – одна з фундаментальних потреб людини. В усі часи це почуття є невід'ємною частиною та рушійною силою життя. Воно супроводжує кожного з нас від народження до смерті, змінює форму та стає поштовхом до розвитку або завдає руйнівних втрат. Романтичні відносини як одна з форм реалізації кохання мають суттєві відмінності від інших форм міжособистісних відносин: вони зароджується у свідомому віці (К. Г. Юнг), мають конкретний об'єкт захоплення та симпатії, зумовлюють переживання прихильності та інтимності, є сильним поштовхом для дорослішання та дослідження власної особистості.

За даними досліджень І. С. Кона, в юнацькому віці спостерігається пік переживання закоханості, утворення романтичних відносин, перший сексуальний досвід та перші втрати коханої людини. Закінчення близьких стосунків як результат динамічних процесів таких взаємин є одним із найбільш сильних стресів для молоді людини. Втрата важливих відносин призводить до глибоких внутрішніх трансформацій та сильних переживань, може спричинити кризовий стан, депресію, панічні атаки і, навіть, суїцидальні думки та наміри.

Близькі стосунки мають високу стресогенність для партнерів, через високу суб'єктивну значимість, романтичну прив'язаність та динамічність. Стрес у відносинах є повноцінною їх складовою через наявність очікувань, обов'язків, стереотипів та через неузгодженість норм поведінки [2].

Втрата близьких відносин як результат їх негативної динаміки є одним з найбільш сильних стресорів для людини [2]. Будь-які відносини мають потенціал на завершення. Попередній досвід близьких стосунків (у родині, з друзями), значимість партнера та соціальна ситуація розвитку пари визначає динаміку їх стосунків та ті копінг-стратегії, що застосовує кожен з партнерів для подолання кризових періодів у відносинах. У цьому криється велика потреба у просвітницькій діяльності підлітків та юнаків з таких тем, як близькі стосунки, кохання та кризи відносин.

Криза втрати стосунків у юнацькому віці може стати переламною подією життєвого шляху. Зважаючи на особливості віку, унікальність перших стосунків, первинне зіткнення з таким травмуючим досвідом, варто приділити багато уваги та піклування людині, що переживає таку кризу.

За даними ВОЗ, нездатність людини пережити пристрасть займає 6 місце з 800 причин самогубств і становить майже 6% [5]. Сучасне ставлення до суїциду є досить викривленим: його романтизують та культивують, описують в літературних творах як прояв героїзму та істинності почуттів. Це призводить до зниження страху смерті та наслідуванню юнаками та підлітками [3].

На наш погляд, дуже важливу думку виказав Смірнов А. М. у статті «Суїцид через нерозділене кохання як соціально-психологічна проблема»: «Байдуже ставлення близьких і суспільства до проблем таких людей, нерозуміння всієї серйозності психотравмуючої ситуації, в яку вони потрапили, - часті причини трагедії. Наше дослідження показало, що деякі люди, дізнавшись про переживання людини через нерозділене кохання, навіть якщо намагалися надати якусь допомогу, в основному ставилися до цієї проблеми індивідуально, будучи переконаними, що це тимчасове явлення і «все пройде само собою», «переживеться», «стерпиться» і т. д.» [5]. Нам здається, що в цьому суспільному ставленні до кризи втрати

стосунків криється основна проблема гострого її переживання та розвитку негативних наслідків (депресивних станів, відмови від стосунків як таких, аутоагресивні дії, тощо).

Психологічний супровід юнаків під час кризи втрати стосунків зводиться до роботи з депресивними станами, попередження актів аутоагресії, відновлення особистісних ресурсів. Такі напрямки роботи психолога вбачаються досить ефективним, проте на наш погляд, важливо розробляти специфічні інструменти для роботи з юнаками к цей період їхнього життя. Аргументами щодо розробки таких інструментів є:

1. Юнацький вік – є перехідним віковим періодом до дорослості. У юнаків ще не сформована внутрішня опора на власні ресурси, вони залишаються досить залежними від емоційних контактів із значимими людьми.

2. Переживання розриву з першим коханням – знакова подія, що трансформує особистість, формує установки на майбутнє. Важливо допомогти людині в кризовій ситуації знайти ресурс для зростання та розвитку.

3. Високий ризик виникнення суїцидальних думок та намірів на тлі переживання втрати коханої людини. Професійний супровід є ефективним у подоланні ауто агресії та відновленні цілісності власної особистості.

Отже, криза втрати стосунків є значимою подією в житті представників юнацького віку і потребує наукового дослідження. Це надасть можливість проаналізувати спектр причин завершення стосунків у юнацькому віці, визначити основні симптоми переживання кризи та утворить теоретичну базу для розробки практичного інструментарію психолога.

Психологічний супровід молоді під час кризи втрати стосунків має на меті підтримати особистість та допомогти їй в усвідомленні стресової події, дослідженні переживань та відбудові власних ресурсів. Вчасна психологічна допомога може попередити формування психологічної травми, розвиток депресивного стану та закріплення негативних упереджень щодо майбутніх відносин. Переосмислення кризи та усвідомлення цінності власних трансформацій позитивно впливає на мотивацію побудови стабільних та щасливих стосунків у майбутньому

Література:

1. Джонсон С. Чувство любви. Новый научный подход к романтическим отношениям / Сью Джонсон; пер. с. англ. Э.Каировой. Київ: Форс Україна, 2021. 432 с.
2. Екимчик О. А., Крюкова Т. Л. Психология совладания с завершением близких отношений // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. 2015. Том 21.
3. Любов Е. Б., Зотов П. Б. К истории отношения общества к суициду // Суицидология. 2017. Т. 8, № 4(29). С. 9–31
4. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 27.12.2017 № 1018-р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>
5. Смирнов А. М. Суицид из-за неразделенной любви как социально-психологическая проблема // Прикладная юридическая психология. 2018. № 3 (44). С. 116–122.
6. Фромм Э. Искусство любви. М.: Знание, 1990. 120 с.

УЧАЄВА Даша Михайлівна,
студентка 3 курсу спеціальності
«Психологія»
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
АФАНАСЕНКО Лариса Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,

ФЕНОМЕН СМISЛУ ЖИТТЯ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАРУБІЖНИХ ПСИХОЛОГІВ

Питання про смисл життя завжди привертало увагу вчених. У психологію поняття смислу прийшло з донаукових спроб пояснення поведінки людини, заснованих на повсякденній свідомості.

Науковець А. Адлер вивчав основну властивість життєдіяльності індивіда – телеологічність, під якою він розумів, керованість активності внутрішніми смислами на протизагу зовнішнім чинникам, і спрямованість особистості на окремі життєві цілі і смисли [1].

Детально концепція смислу розроблена в теорії В. Франкла. Прагнення до смислу розглядається вченим як вроджена мотиваційна тенденція, яка характерна всім людям і є основним двигуном поведінки і розвитку особистості. Відсутність смислу породжує у людини «екзистенціальний вакуум», який є причиною «ноогенного неврозу». Умовою психічного здоров'я є певне напруження, яке виникає між людиною і об'єктивним змістом, що знаходиться у зовнішньому світі, який йому необхідно здійснити [3].

Ключовим моментом для логотерапії В. Франкла є те, як людина знаходить смисл життя. І допомагає їй в цьому совість. Вона допомагає знайти смисл і тоді, коли він може суперечити сформованим цінностям, коли ці цінності вже не відповідають обставинам, що змінюються. Саме так і народжуються нові цінності. Мета логотерапії – розширити можливості клієнта побачити весь спектр потенційних смислів, які можуть перебувати у будь-якій з ситуацій. Однак відповідальність за реалізацію змісту свого життя належить самій людині. Здійснюючи свій смисл, людина здійснює себе [3].

У теорії Д. Б'юдженіаля смисли розглядаються як похідні від нашого буття в світі. Смиловтрата і відчуття загрози втрати смислу є підтвердженням того, що людина не наділяється смислом автоматично, а людина є відповідальною за створення своїми діями осмисленості. Смисл характеризує таку властивість особистості як інтенціональність [2].

Дослідник В. Чудновський виділяє деякі характеристики смислу життя як психологічної реальності [4].

1. Вибірковість – наявність смислу життя не є загальним для всіх людей.
2. Смисл життя – «двобічна зброя».

Механізм впливу смислу життя на вчинки людини істотно залежить від його змісту. За певних умов може відбуватися «переналагодження» даного механізму, і він починає служити негативному формуванню особистості, сприяти втраті своєї позиції, тобто того, що становить її психологічну сутність.

3. Емансипованість смислу життя від «внутрішнього» і «зовнішнього». Суть смислу життя як психологічного феномена в тому, що виникаючи в результаті взаємодії «зовнішнього» і «внутрішнього», він разом з тим емансипується від того і іншого і починає діяти як «буферний механізм», як система стримувань і протизаг, що не допускають однібічного підпорядкування зовнішньому і, разом з тим, перешкоджають перетворенню людини на раба власних потреб, потягів, своїх безпосередніх миттєвих інтересів.

4. Інертність смислу життя. Надмірна емансипація може, в свою чергу, призводити до інертності самого життєвого смислу. В результаті смисл життя відривається від реальності, стає самодостатнім. Людина стає рабом логіки власного життя. Логіка життя набуває самостійного характеру і починає підпорядковувати собі людину.

5. «Масштаби» смислу життя. Проблема смислу життя – це проблема не тільки «величини», масштабу вчинків і звершень, але ще і проблема усвідомлення людиною своїх можливостей, постановки реальних цілей, проблема задоволення на перший погляд «малим змістом» життя: посадити дерево, побудувати будинок, виховати дітей й інші. Цей «малий смисл» за своїми «якостями» може перевершувати життєвий смисл більшого масштабу.

6. Динаміка та ієрархія смислів. Поряд з безліччю «малих змістів» існує «великий» життєвий смисл. Кожній ситуації властивий свій новий смисл, але це не означає, що головний смисл життя змінюється з кожною новою ситуацією.

У роботах Д. Леонтьєва виділено чотири варіанти відносин між смислом життя і свідомістю [2].

1. Неусвідомлена задоволеність – життя, що протікає гладко і без рефлексії і приносить відчуття задоволення, не спонукаючи до роздумів про його смисл.

2. Неусвідомлена незадоволеність. Коли людина відчуває фрустрацію, порожнечу, незадоволеність, не усвідомлюючи причин цього.

3. Усвідомлена незадоволеність. Людина відчуває почуття відсутності смислу і активно, усвідомлено і цілеспрямовано цей смисл шукає.

4. Усвідомлена задоволеність.

Людина в змозі дати собі звіт в смислі свого життя, це усвідомлене уявлення не розходиться з реальною спрямованістю життя і викликає позитивні емоції. Окремо Д. Леонтьєв виділяє п'ятий випадок – витіснення смислу життя, коли адекватне усвідомлення об'єктивної спрямованості життя несе в собі загрозу для самоповаги. Якщо життя людини об'єктивно має недостойний або аморальний зміст, то усвідомлення цього ставить під загрозу самоповагу особистості. Щоб зберегти самоповагу, суб'єкт внутрішньо несвідомо відрікається від істинного смислу свого реального життя і заявляє, що його життя позбавлене смислу. Насправді ж це означає, що його життя позбавлене гідного смислу, а не те, що воно не має смислу взагалі.

В науковому колі існує кілька підходів до розуміння терміну «смисл». Автори першого підходу відзначають індивідуальну неповторність смислу в породженні смислів, підкреслюють роль активності самого суб'єкта (А. Адлер, Б. Братусь, О. Насіновська, В. Франкл). Другий підхід визначає залежність смислу від когнітивних процесів переробки інформації (С. Мадді та ін.) У третьому підході виділена соціокультурна детермінація смислів і обумовленість смислу його місцем в більш широкому контексті (Р. Мей, К. Юнг) Наявність великої кількості суперечливих робіт дозволяє зробити висновок, що смисл являє собою складне багатогранне смислове утворення, яке може проявлятися в різних психологічних формах і феноменах.

Отже, специфіка поняття смислу життям полягає в тому, що воно включає в себе об'єктивні (сюди відносять нормативні й статистичні характеристики) та суб'єктивні критерії (потреби й інтереси конкретної людини є індивідуальними та проявляються в її оцінках і відчуттях), які характеризують фізичний, психічний, соціальний добробут.

Література

1. Адлер А. Смысл жизни. Философские науки. 1998. № 1. С. 15–26.
2. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 3-е изд., доп. М.: Смысл, 2007. 511 с.
3. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. 368 с.
4. Чудновский В. Э. Проблема структуры смысла жизни как психологического феномена. С. 11-25. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pirao.ru/images/labs/gporl/XVII-simpozium.pdf>

ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

БЛОДІД Антон Андрійович,
*студент 3 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЕМПАТІЙНОСТІ

Людина протягом свого життя неодноразово зазнає впливу психотравмуючих чинників, опосередкованих раптовим виникненням екстремальної ситуації. Проте особливості реагування на стресогенні фактори є досить індивідуальними. Поведінка в екстремальних, стресових ситуаціях зумовлена низкою індивідуально- психологічних особливостей та особистісних якостей людей, які утворюють стресостійкість як інтегральну властивість особистості.

Сутність стресостійкості розкрито в працях Г. Андреєвої, А. Баранова, Б. Величковського, А. Гурич, О. Джеджули, В. Корольчук, Лі Канг Хі, О. Лозгачової, Г. Мигаль, Д. Морозова, С. Оя, О. Протасенко, Г. Ришко, В. Суботіна, Т. Тихомирової, М. Хуторної, Т. Циганчук, М. Черпіти та інших вчених.

Особливо важливого значення набуває стресостійкість для фахівців, професійна діяльність яких пов'язана зі стресами. До такого типу професій належить і професія психолога, якому кожного робочого дня доводиться стикатись з різними негативними явищами, які тільки можуть виникати у житті людей: душевний біль, страждання, психологічні кризи, стресовий розлад, труднощі адаптації, конфлікти, психологічні травми тощо. Відтак, психологи піддаються ризику вторинної травматизації, або стресу співпереживання.

У свою чергу, здатність співпереживання і співчуття є важливими професійно-важливими якостями психологів. Це той інструмент, завдяки якому вони можуть пізнавати внутрішній світ клієнтів, налагоджувати з ними взаємодію, сприяти їх розкриттю під час консультування чи психотерапії, сприяти зняттю негативних емоційних проявів та душевному зціленню. Для позначення цих здатностей у психології використовують термін «емпатія». Вивченню емпатії як психологічного феномену присвячено чимало досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених (Т. Гаврилова, І. Юсупов, А. Меграбіан, Я. Чапак та ін.). Її значення у роботі психотерапевтів було глибоко обґрунтоване в працях З. Фрейда та К. Роджерса. Попри незгасаючий інтерес до прояву та розвитку емпатії в психологів у ХХ – на початку ХХІ ст. (А. Генега, І. Мазоха, Н. Пов'якель, А. Россильна, Д. Туркова та ін.) питання взаємовпливу емпатії та стресостійкості психологів залишилось недостатньо вивченим.

Проведене нами теоретичне та емпіричне дослідження стресостійкості майбутніх психологів із різним рівнем емпатійності стало підґрунтям для таких висновків:

1. Детермінантами стресостійкості є всі структурні компоненти особистості: спрямованість, досвід, психічні процеси, нейродинаміка, темперамент, характер, здібності.
2. Між емоційним інтелектом та переживанням сильного нервового напруження існує тісний взаємозв'язок.

3. Для майбутніх психологів потрібна клопітка робота над самим собою: вирішення власних суб'єктивних проблем, оволодіння культурою саморефлексії, усвідомлення своїх особистісних, моральних, культурних і когнітивних цінностей, розвиток уміння контролювати власні емоційні реакції та адекватно реагувати на дію стресогенних чинників.

4. Аналіз даних досліджень дає нам можливість стверджувати, що емпатія посідає одне з найважливіших місць у структурі професійних якостей практичних психологів.

5. Процеси формування Я-концепції та психологічних механізмів подолання стресу здійснюються паралельно, мають виражений вплив на подолання стресу і є взаємозалежними.

6. Наша гіпотеза, що високий рівень емпатії майбутніх психологів зумовлює зниження їхньої стресостійкості – була спростована.

7. Середній рівень стресостійкості не залежить від рівня емпатії.

Перспективою подальшого дослідження цієї теми є дослідження на більшій вибірці досліджуваних із залученням більшої кількості досліджуваних параметрів та методів об'єктивного оцінювання.

БРЕЯН Андрій Васильович

студент 3 курсу, спеціальності

«Психологія» гуманітарно-педагогічного факультету, Національний університет

біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

ОЛІЙНИК Оксана Олексіївна,

кандидат психологічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

(м. Київ, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМОІДЕНТИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Сьогодні перед суспільством постає складна проблема – збереження національних традицій, культури, менталітету нації, домінування в національній свідомості важливих моральних цінностей «добро», «порядність», «співчуття». Трансформації, що відбуваються у житті сучасного суспільства, сприяють загостренню проблеми становлення і розвитку самоідентичності особистості, готовності її до самовизначення та свідомого вибору власної життєвої позиції, роблять питання самоідентичності особливо актуальними.

Самоідентичністю є усвідомлення людиною себе як особистості та своєї ролі у різних сферах життєдіяльності: власних дій та вчинків, їх мотивів, цілей, розумових, моральних, фізичних якостей, реалізації їх в діяльності, в стосунках з іншими людьми.

Юнацький вік є етапом формування самоідентичності та власного світогляду, прийняття відповідальних доленосних рішень, близькості між людьми, де пріоритетними є цінності дружби та любові. Найважливішими новоутвореннями даного віку є: відкриття свого «Я», розвиток рефлексії, усвідомлення власної індивідуальності та її властивостей; поява життєвого плану, установка на свідому побудову власного життя, професійне самовизначення. Провідним видом діяльності стає навчально-професійна діяльність та прийняття нової соціальної ролі «студент» [2].

Становлення самоідентичності у період юності відбувається за такими напрямками:

- відкриття власного внутрішнього світу, сприймання своїх емоцій як стан свого «Я», а не як похідних від зовнішніх подій; з'являється почуття власної унікальності, несхожості на

інших; інколи можуть з'являтися почуття самотності, відчуття юнака, що інші люди його не розуміють [1];

- з'являється усвідомлення неповоротності часу, розуміння скінченності власного життя. Чітким стає розуміння неминучості смерті, що змушує молоду людину серйозно задумуватися про сенс життя, своє майбутнє, життєві цілі, починають виокремлюватися більш реалістичні плани діяльності, постає питання вибору. Усвідомлення цілей, життєвих прагнень, вироблення життєвого плану є важливими елементами самоідентичності [3].

- формується цілісне уявлення про самого себе, ставлення до себе. Спочатку усвідомлюються й оцінюються юнаком особливості свого тіла, зовнішності, власна привабливість, а вже потім морально-психологічні, когнітивні та волевові якості. Самооцінки юнаків часто бувають суперечливими. На основі аналізу власних результатів діяльності, врахування думок інших людей про себе і самоспостереження, самоаналізу своїх якостей і здібностей в юнака формується самоповага як узагальнене ставлення до себе [3].

- у цей період відбувається усвідомлення сексуальної чуттєвості, формується ставлення до неї. Юнацька сексуальність відрізняється від сексуальності дорослої людини. Зокрема, зріла статевая любов являє собою гармонійну єдність чуттєво-сексуального потягу і потреби в глибокому духовному спілкуванні, порозумінні люблячих людей. Натомість в період юності ці два потяги дозрівають неодноразомно [3].

Отже, юнацький вік є етапом між дитинством і дорослістю, оскільки фізіологічне і статеве дозрівання завершені, але в соціальному відношенні юнак ще не є самостійною дорослою особистістю. Самоідентичність особистості формується в юнацькому віці у процесі життєдіяльності і є стрижневим утворенням онтогенетичного розвитку людини. Самоідентичність є важливою передумовою і наслідком соціальної взаємодії, відповідно рівень її розвитку визначається соціокультурним та професійним досвідом.

Література:

1. Бадалова М. В. Професійна рефлексія практичних психологов: опыт изучения. *Практична психологія і соціальна робота*. 2013. № 4. С. 28–30.
2. Бамбурак Н. Аналіз інноваційних моделей навчання за параметричними ознаками «Я – концепції». *Психологія і суспільство*. 2011. № 3. С. 124–141.
3. Бондаренко О. Ф. Психологічна структура «Я» в практичній психології. *Початкова школа*. 2013. № 5. С. 30–34.

ВДОВЕНКО Руслана Вадимівна,
студентка 2 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ОМЕЛЬЧЕНКО Людмила Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

КОМУНІКАТИВНІ УСТАНОВКИ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ З ОДНОЛІТКАМИ

Спілкування, поряд із самосвідомістю та діяльністю, створює поле, у якому відбувається процес соціалізації особистості (Г. Андреева). Розгортання соціальної комунікації зумовлює становлення особистісних сенсів суб'єкта, які визначають систему його орієнтації у взаємодії із соціальним оточенням. Увесь спектр соціально-психологічних характеристик особистості формується в процесі спілкування та опосередковується ним.

Відповідно й соціальні установки, зокрема комунікативні, формуються в процесі взаємодії, міжособистісного сприймання та міжособистісної комунікації. Соціальна установка в психології визначається як стійке ставлення індивіда до людей, соціальних груп, організацій, процесів і подій, що відбуваються в суспільстві (Р. Немов). Соціальні установки дають змогу суб'єкту отримувати відомості про соціальні процеси та явища ще до моменту їх безпосереднього пізнання, вони детермінують його ставлення до інших людей, сприяють його адаптації до соціуму.

Комунікативні установки важливі в процесі налагодження соціальних взаємозв'язків, особливо в підлітковому віці, коли саме вміння орієнтуватися на однолітків визначає можливість взаємодії з найближчим оточенням. Підліток свою особистісну успішність сприймає через призму ставлення оточення. А отже, важливим є те, як налаштований підліток на взаємодію з однолітками.

Формування комунікативних установок відбувається в процесі відображення соціальних стимулів: закріплюється часто повторювана – позитивна чи негативна – реакція (Л. Столяренко, С. Самігіна). Головним чинником, що зумовлює становлення комунікативних установок, є батьківський вплив. Особливої значущості батьківська позиція набуває у час, коли діти досягають підліткового віку, оскільки саме в цей період формується ставлення до себе, до людей, до суспільства, стабілізуються певні основні форми міжособистісної взаємодії. Окрім того, саме в цей період пріоритетним для підлітків стає спілкування з однолітками, яке відбувається в системі об'єктивних відносин, що складаються в їх повсякденному житті. Дослідники звертають увагу на важливість для особистісного розвитку підлітків вектора спрямованості спілкування з однолітками: якщо підліток не може знайти адекватну своїм потребам групу і встановити конструктивну взаємодію з її членами, то можуть проявитися порушення в його особистісній сфері – замкнутість, закритість, агресивність, тривожність, почуття самотності, відчуття непотрібності, покинутості.

Отже, формування соціальних, зокрема комунікативних, установок відбувається в процесі спілкування, саме цим процесом опосередковується та зумовлюється; значущим чинником формування комунікативних установок є батьківське ставлення; комунікативна установка визначає рівень ефективності спілкування підлітка з однолітками.

ВОЛОЩУК Ангеліна Юріївна,

*студентка 1 курсу спеціальності
«Агрономія» агробіологічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

Кичкирук Тетяна Василівна, кандидат
*філософських наук, доцент, Національний
університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА СПОЖИВАЧА

На поведінку і споживчий вибір людини все інтенсивніше впливає реклама. Вона пронизує різні сфери суспільного життя. На тлі посилення конкурентної боротьби між виробниками посилюється професійність впливу на цільові аудиторії. Психологічні методи більше століття стали невід'ємною частиною рекламного процесу, постійно вдосконалюючись для ефективнішого впливу на пам'ять, мотиви, увагу, свідомість споживача. Оскільки рекламодавці зацікавлені у можливості регулювання попиту за допомогою впливу на

підсвідомість людини, є потреба у розробленні механізмів використання інструментарію психологічного впливу реклами на споживача.

Прикладні психологічні дослідження у рекламі набули поширення на початку ХХ ст. Із метою збільшення обсягів збуту продукції розроблялися методи навіювання людині нових потреб. Проте науковці зіткнулися з особливостями сприйняття реклами споживачем, що ускладнило проведення досліджень у сфері психології реклами. Зокрема, вплив реклами на свідомість людини не завжди передбачуваний, невідповідність форми рекламного продукту типу темпераменту споживача, вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на представника цільової аудиторії. У зв'язку із цим постала необхідність переглядати традиційні методи впливу на свідомість людини і систематизувати їх через приму цілей та специфіки рекламного впливу

У практиці психологічного впливу в рекламі використовують методи, засоби та образи впливу. Методи психологічного впливу узгоджуються з найбільш ефективним для конкретного впливу реклами типом комунікації. Підбір засобів психологічного впливу залежить від поставленої мети рекламної комунікації. На свідомість представника цільової аудиторії впливають професійно застосовувані образи. Серед практичних прийомів психологічного впливу реклами на споживача можна відзначити такі: переконання, слогани, додаткове свідчення, переможна сторона, порівняння і контраст, очевидні постулати, просування одного товару на базі іншого, позитивні ціннісні образи.

В Україні, на думку експертів, законодавство у сфері реклами має низку недоліків. Наслідком цього є негативний вплив на свідомість індивідів ряду рекламних кампаній, обмеження права людини на самовизначення, нав'язування рекламованих стандартів і мислення. Споживачі ризикують приймати нераціональні рішення щодо придбання товарів, хибно вибирати життєву позицію. Психологічний вплив реклами на свідомість споживача буде ефективним, якщо виробник рекламного продукту орієнтуватиметься у бажаннях споживача

- Оптимальне співвідношення «ціна – якість».
- Упевненість, спокій і безпека.
- Повноцінне інтерактивне спілкування.
- Скорочення бар'єрів комунікації.

Існування особливостей сприйняття реклами людиною призводить до того, що науковий напрям «психологія реклами» у своєму розвитку зустрічає низку перепон. Сьогодні у рекламній діяльності використовуються вплив на волю споживача й урахування його потреб. Під час узгодження стратегій психологічного впливу на споживача і типів рекламної комунікації встановлено: соціально-психологічний та адвертологічний типи що передбачають поєднання.

Кожен з етапів формування психологічного впливу на цільову аудиторію реалізується із залученням низки дієвих інструментів маркетингу. Інструменти впливу реклами на свідомість споживача можна розділити на три групи: методи, засоби та образи психологічного впливу. При цьому методи психологічного впливу узгоджуються з найбільш ефективним для конкретного впливу реклами типом комунікації. Підбір засобів психологічного впливу залежить від поставленої мети рекламної комунікації. На свідомість представника цільової аудиторії впливають професійно застосовувані образи.

Держава покликана нівелювати токсичний вплив реклами на свідомість людей. Світовий досвід у даному напрямі державного регулювання рекламного ринку є досить багатим, однак вітчизняне законодавство у цій сфері ще не можна назвати досконалим і достатньо дієвим. Урахування бажань споживачів уможливило формулювання рекомендацій та застережень використання психологічного впливу на споживача у рекламодавця.

ДАНЬКО Тетяна Володимирівна,
студентка 4 курсу, спеціальності
«Психологія»,
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
АНДРОСОВИЧ Ксенія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ВЕДУЧОГО ТРЕНІНГОВИХ ГРУП

На сьогоднішній день до ведучого тренінгових груп висувують багато умов. Тому, вважаємо необхідним дослідити рівень розвитку психологів як майбутніх спеціалістів. Треба довести дотримання психологами етичного кодексу – етичних норм та правил при роботі з клієнтами. Етичний кодекс – це документ, в якому прописані всі норми моралі і поведінки, які має дотримуватись практичний психолог. Компетентність психолога є важливою умовою його роботи. Психолог має бути відповідальним та компетентним.

Захист інтересів клієнта і конфіденційність – одна з основних функцій роботи практичного психолога. Якщо простежуються порушення щодо трудової діяльності психолога, необхідно їх фіксувати. Також, у своїй роботі психолог має мати наукове підґрунтя – мати диплом про освіту психолога, сертифікати і іншу відповідно необхідну документацію.

Предметом нашого дослідження постає професійна етика ведучого тренінгових груп.

Для того, щоб провести діагностику компетентності ведучого тренінгових груп, треба провести аналіз особистісних характеристик, властивостей, необхідних для роботи ведучого тренінгових груп.

Ведучий тренінгових груп має знати етичний кодекс практикуючого психолога та мати ряд особистісних рис для своєї роботи. Зупинимось на цьому детальніше.

Ведучий тренінгових груп має бути обізнаний та мати відповідно закінчену вищу освіту. Якщо ведучий тренінгових груп недостатньо обізнаний, не має належної освіти, документів, необхідно заборонити його діяльність, змотивувати його на саморозвиток, самовдосконалення, навчання.

Методи, які використовувались під час даного дослідження: діагностичні, індивідуальні та групові, бесіда, тести, тести-опитувальники, спостереження.

Особистісні риси ведучого тренінгових груп є важливими для його успішної роботи. Серед них виділяють: розвинену особистісну ідентичність, розвинені професійні якості, гнучкість і не ригідне мислення, бажання допомагати людям, наявність високого IQ, своїх цінностей, цілей і пріоритетів, не маніпулювати людьми.

Ведучий тренінгових груп має бути чесним, щирим, позитивним, сильним, стійким, порядним, показувати хороший приклад, спокійним, уважним, відповідальним, з повагою ставитись до себе і до інших, задовольнити всі свої базові потреби, мати здоровий глузд, бути фізично і психічно здоровим, мати бажання навчатись і самовдосконалюватись, вміти фокусуватись на ситуації “тут і тепер”, залишаючи всі свої проблеми за дверима.

Ведучий тренінгових груп має дотримуватись професійної етики. Професійна етика ведучого тренінгових груп включає в себе вміння приміряти на себе різні ролі – як ведучого, так і тренера, вчителя, наставника, оратора, активного учасника з різними стилями управління групою.

Важливою складовою професійності ведучого тренінгових груп є вміння визначати і впливати на атмосферу в групі, знімати напругу, знати тонкощі спілкування з групою. Він має слідувати за своїми манерами, зовнішнім виглядом, за своїми вербальними і невербальними проявами, займатись самоконтролем. Ведучий тренінгових програм має задовольняти своє бажання допомогти клієнту розібратись в собі і вирішити проблему не затягуючи з сесіями. Ведучий тренінгових програм має входити в життя клієнта, створювати позитивний, здоровий психологічний клімат, постійно удосконалювати цей процес. Недопустимість порушення правил, маніпуляцій і користуванням службовим станом в своїх цілях.

Ведучий тренінгових груп має користуватись супервізією і інтервізією. У кожного психолога має бути свій психолог.

Отже, організація дослідження проходила в такі етапи: теоретичний, експериментальний і обробка інформації (результатів).

На теоретичному етапі проведеного дослідження відбувся підбір відповідної літератури, методик, збір і аналіз інформації і створення структури роботи та першого теоретичного розділу.

На другому, експериментальному етапі, відбувалось виокремлення необхідних методик, організація і проведення дослідження.

Дослідження було проведене з застосуванням методу спостереження з дозволу практичних психологів (ведучих тренінгових груп). При спостереженні спостерігалось і оцінювалось дотримання норм і правил етичного кодексу і використання професійної етики. Проведено опитування щодо знання змісту етичного кодексу психолога. Проведено обговорення етичного кодексу психолога.

При діагностиці ведучих тренінгових груп були застосовані такі вправи: “Мій етичний кодекс”, “Життєве кредо”.

При підготовці до проведення дослідження для вправи “Мій етичний кодекс” ми підготували інструкцію, аркуш розміром А4 з таблицею (бланком відповідей і ручку).

При підготовці до проведення дослідження для вправи “Життєве кредо” ми підготували інструкцію, чистий аркуш розміром А4, ручку.

Опісля експериментального етапу була проведена обробка результатів.

Аналіз виокремлених критеріїв дозволив з’ясувати і виокремити наявні професійні і особистісні якості у ведучого тренінгових груп, підтвердити компетентність ведучого тренінгових груп.

Наше дослідження проводилось за участі студента четвертого курсу, гуманітарно-педагогічного факультету, спеціальності психологія в НУБіП (дівчина 20 років).

Організація дослідження включала в себе: підготовку необхідного матеріалу, роздачу цього матеріалу, спостереження за поведінкою майбутнього ведучого тренінгів в роботі з групою, анкетне опитування, що включало в себе запитання відкритого типу.

Відбулось спостереження за поведінкою майбутнього ведучого тренінгів в роботі з групою для діагностики дотримання ним етичного кодексу і професійної етики і усне опитування учасників Товариства психологів їх оцінки роботи досліджуваного.

В результаті було здійснено аналіз вимог, які висувались до особи ведучого тренінгових груп. Отже необхідні: вміння, якості і знання для роботи ведучого тренінгових груп. Якісний аналіз проведеного дослідження підтвердив знання і дотримання досліджуваним етичних норм і правил Етичного кодексу практичного психолога, проаналізувати та виокремити наявні професійні та особистісні риси, що необхідні для роботи ведучого тренінгових груп.

Перспектива подальших наукових пошуків – у розробці програми тренінгових занять для підвищення професійної майстерності практичних психологів-початківців.

ДМИТРЕНКО Антоніна Олександрівна,
студентка 4 курсу, спеціальності
«Психологія»
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
АНДРОСОВИЧ Ксенія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ ВЕДУЧОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

Соціально-психологічний тренінг (СПТ), будучи формою практичної роботи, завжди відображає своїм змістом певну парадигму того напрямку, поглядів якого дотримується психолог, який проводить заняття. Розглядаючи СПТ як метод розвитку та вдосконалення особистості, ми стикаємося з різноманітними методами групової психологічної роботи, що межують з навчанням, терапією і корекцією. Багато авторів вводять поняття соціально-психологічного тренінгу як сукупність методів. Визначаючи межі поняття СПТ, І. Вачков зазначав, що сучасне розуміння тренінгу включає в себе традиційні методи групової психотерапії та психокорекції, що змушує шукати його витoki в різноманітних напрямках клінічної психотерапії в групах.

Важлива роль відводиться ведучому групи СПТ. Найголовніше в підготовці тренера до роботи з групою – це психологічна установка. Правильна установка полягає в тому, що тренінг – дуже ефективна процедура, побудована на природних механізмах роботи і розвитку групи. Завдання тренера – допомагати працювати групі, а не працювати самому.

Ми погоджуємося з А. Адлером, що ефективність лікування часто зумовлюється не фаховою підготовкою терапевта, а якостями його особистості, хоча сама по собі підготовка також відіграє певну роль у веденні ПТ. Якщо поєднати особистісний потенціал керівника з його відповідною фаховою підготовкою, то ведення тренінгів буде супроводжуватися мінімальною кількістю можливих помилок.

Багато авторів (І. Ялом, Л. А. Петровська, С. Кратохвілл, Т. С. Яценко, І. В. Вачков, С. В. Петрушин та інші) надають великого значення дослідженню стилів поведінки, функцій і ролей керівників груп. На думку І. Ялома, психотерапевт може виступати у двох основних ролях:

1) технічного експерта (коментує процеси, які відбуваються в групі, акти поведінки окремих учасників, висловлює міркування і надає інформацію, що допомагає групі рухатися в потрібному напрямку);

2) еталонного учасника (у цьому разі груповий психотерапевт домагається двох основних цілей: демонстрації бажаного й доцільного зразка поведінки та підсилення динаміки соціального навчання через досягнення групової незалежності та згуртованості).

На думку К. Рудестама, у тренінгових групах керівники, звичайно, грають чотири провідні ролі: експерта, каталізатора, диригента, зразкового учасника.

Факторний аналіз великої кількості змінних, які характеризують поведінку ведучого, дозволяють виділити чотири основні функції керівництва групою.

1. Емоційна стимуляція (керівник спонукає учасників засумніватися в адекватності їхньої поведінки, вступає в конфронтацію, активно моделює ситуацію шляхом особистого ризику і високого рівня саморозкриття).

2. Піклування (керівник надає підтримку, виражає симпатію, хвалить, захищає, виражає доброзичливість, прийняття, щирість і зацікавленість).

3. Надання смислу (керівник пояснює, роз'яснює, інтерпретує, забезпечує учасників когнітивною структурою, необхідною для зміни, переводить почуття й особистий досвід учасників у сферу ідей).

4. Виконавча функція (керівник встановлює межі, правила, норми, мету, розподіляє час, задає темп, зупиняє, примушує, пропонує процедури).

Позитивний результат прямо пропорційно залежить від виконання керівником таких функцій, як виявлення піклування й надання значення: чим більше керівник виявляє піклування й чим успішніше він допомагає учасникам усвідомити події, тим вищими будуть підсумкові позитивні результати.

Щоб ведучий домогся найкращого успіху, він повинен мати поміркований рівень емоційної стимуляції й виконавської функції, а також високий рівень піклування. Щоб відповідати всім вказаним вище вимогам до керівника тренінгу, необхідно не тільки мати природні якості, фахову підготовку, яку можна здобути у відповідних інститутах, які готують тренерів із групових форм роботи.

Втім, великий арсенал тренерських ролей не означає ригідність тренерського стилю. Один і той самий тренер може в процесі заняття перебувати в різних ролях, доцільність яких визначається потребами групи, стадією її розвитку та актуальною ситуацією. Така рольова гнучкість забезпечується як особистісними, так і професійними характеристиками самого тренера.

Отже, успіх роботи з групою значною мірою залежить від відповідної підготовки ведучого, що передбачає детальний аналіз власної особистості, діагностику групи, очікувань учасників і готовності до співпраці та уявлень про закономірності розвитку групової динаміки у цілому.

Література:

1. Безпалько О. В. Тренінг як інноваційна форма соціально-педагогічної роботи. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2004. № 1.

2. Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу : [Методичні рекомендації] // Уклад. О. М. Шевчук. Умань, 2010.

КОЗЛЕНКО Марія Олегівна, студентка
3 курсу спеціальності «Облік і
оподаткування» економічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
РОЗГОН Ірина Юрїївна,
старший викладач кафедри англійської
філології, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ДЛЯ ПОКОЛІННЯ Z: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Сьогодні, через карантинні умови, дистанційне навчання активно ввійшло у життя студентів. Проте, сучасне покоління сприймають Інтернет не як набір технологій, а як середовище проживання. Існує багато думок про переваги та недоліки дистанційного навчання.

Серед основних переваг можна виділити:

1. вільний доступ до навчання з будь-якого місця де є інтернет: є досить багато онлайн платформ та навіть університетів, що надають безкоштовний доступ до онлайн матеріалів;
2. гнучкість та адаптивність: завдання на курсі можна коректувати та додавати новітню інформацію, адаптувати до вимог студентів та школярів;
3. значна аудиторія: якщо зазвичай група студентів в аудиторії складає від 10 до 30 осіб, а на лекціях до 300–500 осіб, то при дистанційному навчанні аудиторія може збільшуватися у декілька разів;
4. можливість навчання у зручний для студента час, у комфортній обстановці, оскільки у студента є цілодобовий доступ до курсу та матеріалів, що там розміщені
5. можливість поєднання навчання з роботою, навчанням на іншій спеціальності або онлайн курсами;
6. не потрібно витрачати час, аби дістатися до закладу освіти, до того ж працювати в домашній обстановці набагато комфортніше.

Проте, дистанційне навчання має також і низку недоліків, а саме:

1. немає повного контакту між викладачем та студентом, що може впливати на розуміння матеріалу та створювати певний психологічний дискомфорт;
2. студенту необхідна внутрішня мотивація для навчання, та жорстка самодисципліна, оскільки домашня неробоча обстановка може призвести до погіршення навчання;
3. проблема автентифікації та ідентифікації користувача, не завжди є можливість визначити чи сам студент виконував завдання або здавав тест;
4. відсутній розвиток комунікативних навичок, що активуються при особистому контакті;
5. відсутність соціальної взаємодії, що призводить до психологічних переживань.

Хоча, головним предметом занепокоєння покоління Z лишається навколишнє середовище та зміни клімату, останні два пункти є досить серйозними, оскільки відсутність соціальної взаємодії та комунікації зі своїми однолітками найбільше впливають на психічний студентів. Постійне соціальне дистанціювання та ізоляція змушують проходити психіку молоді через значні випробування.

Можна виділити низку психологічних особливостей дистанційного навчання, а саме:

1. сприйняття і засвоєння матеріалу може погіршитися, через відсутність повного контакту з викладачем;
2. соціальна не адаптованість та психологічна нестійкість;
3. фрагментарність і роздрібненість інформації призводить до збільшення когнітивного навантаження на її сприйняття;
4. під час тривалої роботи починає впливати «інформаційний шум».

Отже, дистанційне навчання досить швидко увійшло у життя студентів. Так, дистанційна освіта є гнучкою, масовою, має багато ефективних сторін в порівнянні з традиційною системою освіти. З однієї сторони, вона позитивно впливає на особистість. Проте не варто забувати і про проблеми та недоліки такого принципу навчання. Окремо слід виділити проблему спілкування молоді, адже дистанційне спілкування часто сприймається користувачем як «знеособлене», що може призводити до почуття самотності, ніж при спілкуванні віч-на-віч. Будь-яке, навіть найкраще, спілкування через Інтернет – це лише опосередковане спілкування. Студенти отримують менше сенсорних сигналів із навколишнього світу. Особисте, живе спілкування залишається поза кадром. Воно стає короткочасним, поверховим, емоційний компонент погіршується, накопичення інформації починає займати більше часу, ніж її обговорення та зростає конфліктність .

Література:

1. Переваги та недоліки дистанційного навчання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kerivnyuk.info/perevahy-ta-nedoliky-dystantsijnoho-navchannya>
2. Переваги і недоліки дистанційного навчання.[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/adv/46958/>
3. Переваги та недоліки денного та дистанційного навчання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://stimul.kiev.ua/articles.htm?>

4. Синявська Г., Яблочнікова В. Переваги і недоліки дистанційного навчання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.vtei.com.ua/doc/16.10.2015/66/6.42.pdf>
5. Підчасов Є. В. Психологічні особливості побудови освітнього процесу із застосуванням дистанційних освітніх технологій (ДОТ). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://2016.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=110>

КОЛЯДА Ауріка Миколаївна,
*студентка 2 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
ОМЕЛЬЧЕНКО Людмила Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент.,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКА З ІНШИМИ

Психологи єдині у визнанні важливості спілкування в розвитку особистості підліткового віку. Міжособистісне спілкування – процес багатогранний, йому притаманна динаміка, спрямованість, складна структура. За своєю природою воно є суб'єкт-суб'єктним явищем. Цей підхід дійсний для аналізу взаємодії людей будь-якого віку. Потреба спілкування з однолітками формується у дітей на третьому році життя (М. Лісіна), вона проявляється в особливому ставленні до однолітка як суб'єкта взаємодії. Значущість зазначеної потреби збільшується в міру дорослішання людини, а в підлітковому віці стає домінуючою, адже поряд із навчанням, міжособистісне спілкування набуває форми провідної діяльності індивіда (Н. Журавльова).

Спілкуючись з однолітками, підлітки не лише заручаються підтримкою іншого, набувають можливості самовираження, але й намагаються здобути визнання своєї соціальної значущості. Останнє слугує однією з вагомих причин появи міжособистісних конфліктів. Спілкування підлітків з однолітками виходить за межі шкільного життя і навчальної діяльності, охоплюючи нові інтереси, види діяльності, стосунки, формуючи окрему, самостійну й надзвичайно важливу для підлітка сферу життя (Є. Ільїн). Цей період є досить важливий для формування основних комунікативних установок, стратегій взаємодії, моделей вирішення конфліктних ситуацій, умінь та навичок, що впливають на ефективність спілкування. Саме у цьому віці формується дорослість, адже розвивається самосвідомість, елементом якої є підліткова гендерна ідентичність.

Підліток починає усвідомлювати себе суб'єктом міжстатевої взаємодії. Питання статі для нього набуває особливої ваги. Взаємодія з особами протилежної статі набуває імпульсивного, експериментального характеру. У ній проявляється розуміння підлітком своїх функцій як носія маскулінних, фемінних ознак, відбувається апробація множинних стратегій взаємодії з однолітками як власної, так і протилежної статей.

Усвідомлюючи свою статеvu належність, підліток приймає свої біологічні, статеві тілесні особливості, він орієнтується на образ іншого, формуючи уявлення про свій гендерний образ, узгоджує свою статеворольову поведінку зі стереотипами, притаманними його культурному середовищу. Отже, особистісні та поведінкові характеристики людини пов'язані із її гендерною ідентичністю. Гендерна ідентичність становить своєрідну когнітивну схему, на

яку накладається система соціальних стереотипів як сукупність культурних уявлень про те, які особистісні особливості та прояви поведінки повинна мати людина як представник певної статі.

До представників чоловічої статі ставлять систему особливих норм поведінки та соціальних очікувань, вони відрізняються за своїм значенням від норм та очікувань, що відносяться до жінок. Усе це позначається на стратегіях взаємодії, особливо в підлітковому віці.

Стратегія міжособистісної взаємодії є усвідомленням суб'єктом ситуації в цілому, визначення напряму розвитку та організації впливу (Л. Веретенкіна). Вона пов'язана з умінням людини аналізувати ситуацію, її домінуючими мотивами взаємодії, стратегією психологічного захисту особистості в спілкуванні, здатності до самоконтролю в процесі спілкування, самооцінки.

Дослідження впливу гендерної ідентичності на вибір стратегії спілкування підлітків дає змогу сучасним психологам визначити основні проблеми, що можуть поставати у взаємодії підлітків, розробити систему психокорекційних заходів, що сприятимуть гармонізації стосунків у колективах підлітків.

КОШЕЛЕВА Анастасія Олександрівна,
студентка 4 курсу, спеціальності
«Психологія»,
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНЯТ

Кожна дитина розвивається в індивідуальному темпі, має різні потреби та можливості розвитку. Дошкільний період – це час інтенсивного формування у дитини психічних функцій, складних видів діяльності (гра, спілкування з дорослими й ровесниками), виникнення ієрархії мотивів і потреб, самооцінки, вольової регуляції та моральних форм поведінки.

Підвищується чутливість усіх рецепторів, що сприяє кращому сприйняттю зорових та акустичних подразників. Не дивлячись на це, в дітей ще спостерігаються труднощі в оцінці відстані, швидкості наближення транспортних засобів, важкий аналіз теплових подразників, невеликий досвід контакту з різними предметами, особливо травматичними. Нагромадження сенсорного досвіду допомагає дитині в подальшому розвитку образного мислення [4].

Важливо те, що знаючи чинники інтелектуального розвитку дошкільнят можна не допустити помилок у розвитку цієї сфери. Адже дошкільнята з розвинутим інтелектом швидше засвоюють нові знання та пізнають світ, мають більше впевненості в своїх силах та хочуть вивчати нове.

Що ж таке інтелект? Інтелектом прийнято вважати здатність людини до мислення, її певний ступінь здатності вирішувати проблеми відповідної складності та розв'язувати різноманітні за складністю завдання.

Особливістю функціонування людського інтелекту можна вважати те, що людина може засвоїти лише певний зміст того, що вона отримує із зовнішнього світу.

Інтелектом дитини можна назвати форму організації індивідуального пізнавального досвіду, що забезпечує можливість ефективного сприйняття і розуміння навколишнього світу. За періодизацією розвитку Ж. Піаже, дошкільний вік є періодом репрезентативного інтелекту і конкретних операцій, а саме проходить стадію доопераційних уявлень. Дошкільнята мислять наочними образами і при цьому ще не знайомі з конкретними поняттями, їх мислення підпорядковане їх сприйняттю. Пізнавальна активність являється важливим механізмом розвитку інтелекту дошкільників.

Найбільший внесок у дослідження інтелектуального розвитку особистості здійснив Ж. Піаже. Вивченням та дослідженням розвитку інтелекту займалися видатні вітчизняні психологи, такі як Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, Д. Б. Ельконін, М. Й. Варій, Т. В. Дуткевич, В. В. Зарицька, Г. А. Силенок, І. Ю. Ісаєва, Я. І. Михайлова, О. І. Власова та інші.

Інтелектуальний розвиток особистості напряму залежить від оточення. Різним типам ігор слід відводити особливу роль у процесі соціалізації дитини дошкільного віку. Гра вчить дитину співіснувати та співпрацювати з іншими, підкоряючись правилам гри, обов'язковим для тих, хто бере в ній участь. Сюжетно-рольова гра виступає для дошкільників школою міжособистісних взаємин. Поступово дитина починає розуміти, що гра являється імітацією життя. Зростання інтелектуального рівня дозволяє дитині прийти до реальної оцінки своїх можливостей і до розуміння необхідності навчання для справжнього входження у доросле життя. Через спостереження дитини за діяльністю дорослого, вона починає прагнути оволодіти цією діяльністю. Це збільшує процес мислення [1].

Отже, чинниками інтелектуального розвитку дошкільнят можна вважати сімейні взаємовідносини, залучення дитини у дії дорослих, спілкування з однолітками, наявність ігор (таких як рольові, сюжетні), її навченості використання знань та емоцій, мотивацію до інтелектуальної діяльності. При цьому також необхідно враховувати і особистість дошкільника.

Література:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
  2. Зарицька В. В. Вікові передумови розвитку емоційного інтелекту особистості (дошкільний і шкільний періоди) // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2011. Вип. 38. С. 35-53.
  3. Силенок Г. А. Інтелект та інтелектуальний розвиток особистості // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі. 2014. Вип. 13. С. 98-104.
- Wolicki Marian. Rozwój i wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym. Łódzkie Studia Teologiczne, 2008

МАЙСТРЕНКО Анастасія

Володимирівна,

студентка 3 курсу спеціальності

«Психологія» гуманітарно-педагогічного факультету, Національний університет

біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,

кандидат психологічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ АНТИЦИПАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Здатність людини прогнозувати майбутні події і діяти з випередженням у часі привертає увагу психологів з часів виникнення психології як самостійної наукової дисципліни. Складність даних феноменів, різноманіття їх проявів зумовили виникнення цілої низки підходів до їх дослідження, кожен з яких пропонує особливі поняття і теоретичні схеми. Для опису психічних процесів і явищ, пов'язаних з прогнозуванням майбутнього, найчастіше використовуються терміни «випереджаюче відображення дійсності», «прогностична здатність», «очікування», «імовірнісне прогнозування». До феноменів передбачення майбутнього залічують також настанову, що розуміється як готовність діяти в деякій ситуації певним чином. Найбільш раннім є термін «антиципація», введений в психологію ще В. Вундтом.

В Україні проблемою антиципації особистості займався І. Батраченко, М. Будз, С. Загайкевич, Л. Подкоритова, О. Профотаєва, О. Рихальська, В. Саврасов, І. Савчин та ін.

На сьогодні визнаною є думка, що антиципація є універсальним компонентом будь-якої активності, тому вона має значення для будь-яких видів людської діяльності. Особливого значення вона набуває для психологів, професійна діяльність яких пов'язана з необхідністю постійного передбачення (можливих причин психічного стану клієнта, його труднощів, можливих наслідків сприймання зовнішнього вигляду психолога, його висловлювань тощо) і побудові на цій основі своїх дій, висловлювань, саморегуляції.

Відтак, для забезпечення успішної підготовки психологів до майбутньої професійної діяльності важливо з'ясувати, яким чином розвивається здатність до антиципації у психологів і що її детермінує.

Під час теоретичного та емпіричного вивчення психологічних детермінант антиципаційних здібностей майбутніх психологів ми дійшли таких висновків:

1. Антиципація – це здатність людини передбачати сьогодення. Вона зазвичай обумовлена загальним досвідом. Антиципацією називають узагальнену ідею, яка склалася на основі минулого досвіду.

2. Вивчення психологічних детермінант антиципаційних здібностей майбутніх психологів може здійснюватись з позицій таких піходів: структурно-рівневого, психофізіологічного, когнітивно-поведінкового, генетичного, клінічного, особистісно-діяльнісного, ситуаційного.

3. Антиципаційні здібності входять до структури професійно-значущих якостей психолога. Механізми активізації прогнозування найімовірніше лежать в процесах регуляції психічної активності в цілому і балансують між двома пластами психіки – свідомим і несвідомим.

4. Для розвитку антиципаційних здібностей майбутніх психологів доцільно розвивати пам'ять та мовлення.

Перспективою подальших досліджень даної теми є перевірка зв'язку антиципаційних здібностей майбутніх психологів з іншими особистісними характеристиками, проведення дослідження на більшій вибірці досліджуваних.

МАМЧУР Катерина Олександрівна,
студентка 4 курсу, спеціальності
«Психологія»,
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
АНДРОСОВИЧ Ксенія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Значення комунікативної компетентності особистості, для сучасного суспільства, важко переоцінити. Формування комунікативних знань, умінь і навичок майбутнього спеціаліста перебуває в полі зору як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених розвитку вміння спілкуватись, а також появу кількох навчальних посібників, багато питань цієї проблеми ще не набули належного обґрунтування й однозначного вирішення.

Практична підготовка майбутніх психологів до професійного спілкування є найважливішою складовою частиною, оскільки студентів необхідно навчити встановлювати контакт із клієнтами, з'ясувати їх істинні проблеми, накопичувати і розуміти вербальну і невербальну інформацію, здійснювати вплив на клієнта тощо.

Науковцями (О. О. Вербицький, Ю. М. Ємельянов, М. П. Зажирко, В. В. Каплінський, М. О. Коць, Л. А. Петровська, С. В. Петрушін та ін.) вивчалися психолого-педагогічні умови та засоби розвитку комунікативного потенціалу особистості.

Окремі сторони процесу розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів аналізуються в роботах Л. В. Долинської, М. В. Шевченко, Л. Г. Терлецької, Н. В. Чепелевої, Т. І. Федотюк, Л. І. Уманець та ін. дослідників, однак низка аспектів цієї проблеми ще залишаються нерозкритими.

Тому ми пропонуємо програму тренінгових занять, яка має наступну структуру та етапи реалізації.

Модель програми: типова модель.

Форма роботи: групова.

Вік: 17-18 років.

Стать: жін., чол..

Кількість учасників: 10 осіб.

Необхідні матеріали: Листки розміром А1 та А4, ручки, олівці, маркери, маленький м'яч, картки для гри в «мафію», роздатковий матеріал, шоколадка.

Очікуванні результати: Підвищення наявного рівня комунікативних навичок, який пов'язаний з різними аспектами особистісного життя, до рівня, який (відповідає нормі)

Програма розрахована на 6 занять. Заняття проводяться один раз на тиждень. Тривалість кожного заняття – 4-5 годин, тренінгова програма - 24 години.

Етапи програми:

I. Підготовчо-діагностичний

II. Наставничий

III. Використання тренінгових вправ

IV. Етап перевірки ефективності тренінгової роботи

Підготовчо-діагностичний блок включає таке методичне забезпечення:

- Методика діагностики комунікативної установки за В. В. Бойком;
- Діагностика комунікативної толерантності (В. В. Бойко);
- «Оцінка рівня комунікабельності» (В. Ф. Ряховського);
- Методика Дембо-Рубінштейн (дослідження самооцінки);
- «Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС» (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина);
- «Опитувальник соціальних навичок» (А. П. Гольдштейн).

Дані отримані за методиками, повинні бути доповнені «життєвими показниками». Наприклад, даними отриманими в ході спостереження, попередньо проведеної бесіди, також можна використати відомості, отримані від однокласників чи викладача.

На підготовчо-діагностичному етапі роботи необхідно провести консультацію зі студентами і педагогами, з метою попередження виникнення ситуацій, які б сприяли майбутньому зниженню рівня комунікативних навичок. Та обговорити майбутні умови впровадження тренінгових вправ в навчальну діяльність.

Настановчий етап

Мета: створення у студентів активної настанови на тренінгову роботу, бажання взаємодіяти і співпрацювати з психологом: встановлення правил групи; зняття стану тривоги та підвищення рівня згуртованості колективу.

Настановчий етап передбачає зняття напруги, скованості у студентів через оволодіння різними методами. Метою є познайомити членів групи між собою, ознайомити їх з принципами групової роботи, сприяти первинному засвоєнню ними прийомів самодіагностики і засобів саморозкриття. На цьому етапі повинні встановитись довірливі стосунки між психологом і групою, віра в те, що позитивні зміни можливі і потрібно прагнути до них.

Етап перевірки ефективності розвивальної роботи

Мета: контроль ефективності розвивальної роботи (оцінювання змін, які відбулися); стабілізація переживань, самооцінки, поведінкових реакцій. Останній етап розвивальної роботи включає повторну діагностику студентів з метою виявлення міри ефективності проведеної розвивальної роботи, а також обмін враженнями учасників групи від спільної праці.

МАСЬКО Євгенія Дмитрівна,
студентка I курсу спеціальності
«технологія виробництва і переробки
продукції тваринництва» факультету
тваринництва та водних біоресурсів,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

Наукова керівниця:
ПУЗИРЕНКО Ярина Василівна,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

**«ЩОБ НЕ ПЛАКАТЬ, Я СМІЯЛАСЬ»:
ДО ПИТАННЯ ПРО ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УСМІШКИ У ЖИТТІ І
ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Усмішка – один із найпривабливіших невербальних елементів, яким можна зачепити будь кого. На підсвідомому рівні кожного з нас завжди приваблюють такі люди – по життю позитивні, усміхнені та веселі. Проте чи завжди за усмішкою стоїть радість?

Люди не завжди такі, які нам здаються на перший погляд. І у більшості за сміхом та усмішкою криється біль та сльози. Це як айсберг – ми бачимо лише верхню частину, проте не знаємо, що приховано під водою.

Леся Українка – поетеса та видатна особистість, яка відома і поза межами своєї батьківщини – України. Людина, яка продовжувала творити, не дивлячись на свій біль та хворобу, поповнюючи літературу досконалими творами та надихаючи інших.

Проте унікальність криється не лише в її творах. Вона виявляється в її поглядах на життя, про що й писала сама Леся: «Щоб не плакати, я сміялась», – згадує вона у своєму вірші «Як дитиною бувало».

*Як дитиною, бувало,
Упаду собі на лихо,
То хоч в серце біль доходив,
Я собі вставала тихо.*

*«Що, болить?» – мене питали,
Але я не признавалась –
Я була малою горда, –
Щоб не плакати, я сміялась.*

Саме через цю коротку поезію показана вся правда «життя усмішкою».

Однак, усмішка юної письменниці зовсім не схожа на інші. Вона не про те, що ми маємо пригнічувати в собі негативні емоції та знецінювати свої почуття, навпаки – вона показує нам, що незважаючи на будь-які обставини, ми маємо жити. Не просто проживати день, а саме жити і радіти кожному дню в своєму житті. Вона про те, щоб навчитися по-іншому ставитися до проблем та перешкод, аби дарувати радість, натхнення та любов. Бо її усмішка – була переможною, а найголовніше – щирою.

Але іронія може бути в іншому. Весь час людина може жити приховуючи свої сльози – посмішкою, і наслідок – все обертається проти неї, так як і зазначила сама Леся:

*А тепер, коли для мене
Жартом злим кінчиться драма
І от-от зірватись має
Гостра, зловна епіграма, –*

*Безпощадній зброї сміху
Я боюся піддаватись,
І, забувши давню гордість,
Плачу я, щоб не сміятись.*

Чому люди так роблять, певне запитаете ви? Можливо, пояснення криється в намаганні не засмутити своїх рідних, або ж в силі, яку інколи неможливо розгледіти у тендітній хворій жінці. Або це внутрішня велич, яка рятує людину у найбільш важливі моменти життя. Причин і здогадок – безліч. Проте сила, яка стоїть за цим – одна. І це саме те, що відрізняло Лесю Українку серед інших. Справжня Людина, яка не зважаючи ні на що – дарувала усмішку та надихала і надихає жити.

*Так, я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити буду! Геть думи сумні!*

НИРКОВА Ангеліна Євгенівна,
*студентка 3 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ТЕМПЕРАМЕНТУ ЯК ПРЕДИКТОРИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

У сучасних умовах навчально–виховний процес студентів повинен бути спрямований на виконання нового соціального замовлення та формування самостійної, ініціативної, творчої та здорової особистості. Одним із шляхів вирішення цього важливого соціального завдання є вивчення адаптації студентів до навчального процесу. Адже саме від того, як буде пройдено адаптаційний етап, багато в чому будуть залежати успішність навчальної діяльності студента, якість отриманої освіти і, в результаті, можливості досягнення вершин життя і професіоналізму в діяльності.

Хоча найвищої продуктивності людина досягає в дорослому віці, передумови її самореалізації слід шукати в юнацькому віці. Вивчення процесу адаптації студентів може відкрити нові шляхи активізації їх особистісних резервних можливостей у подоланні труднощів і психологічних бар'єрів у навчанні.

Для успішної побудови процесу навчання у вищій школі слід на початковому етапі вирішити проблему адаптації студента до вузівської системи. Не випадково проблема адаптації студентів до умов навчання у вищій школі – це одна з важливих загальнотеоретичних проблем, які досліджуються нині на психофізіологічному, індивідуально–психологічному, соціально–психологічному рівнях і до цього часу є традиційною темою дискусій.

Проблема адаптації першокурсників є однією з ключових у сучасних дослідженнях. Наразі накопичено велику кількість даних, що свідчать про деструктивний вплив особливих факторів на діяльність і функціональний стан першокурсників, внаслідок невідповідності, що виникає в цих умовах між їх можливостями та об'єктивними вимогами нових видів діяльності. Усе більшу увагу спеціалістів різноманітного профілю привертає проблематика, пов'язана з адаптаційними ресурсами людини як суб'єкту діяльності, спілкування та пізнання.

Аналіз психолого–педагогічної літератури засвідчує, що проблема адаптації особистості знайшла досить широке відображення в роботах науковців. Досліджувалися, зокрема, уявлення про адаптацію, її закономірності та механізми загалом (Г. О. Балл, Ф. Б. Березін, В. П. Казначеев, Ф. З. Меерсон, О. О. Налчаджян та ін.) та про адаптацію як форму соціальної активності особистості (В. А. Семиченко, О. Г. Солодухова та ін.); загальні проблеми соціально-психологічної адаптації особистості (Г. О. Балл, Л. С. Виготський, О. М. Леонтєв, В. А. Петровський та ін.). Однак, мало дослідженим залишається аспект врахування природно заданих властивостей особистості в адаптаційному процесі, і зокрема в адаптації першокурсників до навчання у ЗВО.

Під час проведеного нами теоретичного та емпіричного дослідження успішності соціально-психологічної адаптації першокурсників з різними особливостями темпераменту ми дійшли таких висновків:

1. Соціально–психологічна адаптація першокурсників – це взаємодія особистості та соціального середовища, яке призводить до оптимального співвідношенню цілей, цінностей особистості та групи. Її значення полягає в адаптації до умов закладу вищої освіти, способу життя, навчання, дозвілля.

2. До кінця першого семестру навчання у значної частини першокурсників спостерігається тривога, занепокоєння, нервозність.

3. Показники більш успішної адаптації до ЗВО спостерігаються у студентів з високим рівнем пластичності й темпу та середнім рівнем емоційної чутливості, екстравертованості та нейротизму.

4. Предикторами успішності соціально-психологічної адаптації першокурсників у ЗВО можна вважати такі особливості їхнього темпераменту: пластичність та соціальна пластичність, темп (що, ймовірно, впливає на швидкість опанування нових знань та вмінь), емоційність та соціальна емоційність (що, ймовірно, впливає на здатність поратись з невдачами у роботі та прислухатись і водночас стійко сприймати оцінки оточуючих).

5. Для забезпечення успішності соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників доцільно добирати методи та засоби психолого-педагогічного супроводу з урахуванням особливостей їх темпераменту.

Розробка заходів психолого-педагогічного супроводу особистості в адаптаційний період з урахуванням особливостей її темпераменту складає перспективу наших подальших досліджень.

ПАСКАЛЕНКО Ольга Вікторівна,
*студентка магістратури спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
ТЕСЛЮК Валентина Михайлівна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

В умовах навчання і фахової підготовки комунікація є необхідним механізмом для розвитку мислення, для повноцінної організації самостійної роботи молоді, в тому числі науково-пошукової. Інструментом успішної її реалізації є комунікативна компетентність. У зв'язку з цим особливої уваги потребує сьогодні питання створення освітнього середовища для формування та розвитку комунікативної компетентності студентів ЗВО. Таке середовище виступає головною умовою формування комунікативної компетентності. Важливим аспектом освітньої діяльності є встановлення двостороннього характеру комунікації, що потребує визначення комунікативної позиції та компетентності і педагога, й студента у процесі компетентісно орієнтованого навчання.

Дослідниця М.П.Тимофєєва вважає, що умовами становлення комунікативної компетентності студента як майбутнього фахівця є: 1) певний рівень соціально-психологічної готовності загалом і готовності до компетентного спілкування, зокрема; 2) наявність у студентів настановлень на відкрите партнерське спілкування; 3) високий рівень володіння засобами комунікації [2].

О.В. Прозорова виділяє такі загальні умови успішного розвитку комунікативної компетентності майбутнього педагога:

- орієнтація низки педагогічних дисциплін на розвиток гуманістичного комунікативного ядра особистості майбутнього вчителя, що виступає основою його комунікативної компетентності;
- стимулювання комунікативного саморозвитку майбутнього вчителя;
- ціннісно-особистісні відносини між викладачем і студентами, які сприяють формуванню у майбутнього вчителя «образу гуманістичного спілкування» [1].

Більшість дослідників відносять до умов, що сприяють розвитку комунікативної компетентності фахівця, такі:

- 1) створення певного освітнього середовища, що є підґрунтям для більш ефективного набуття комунікативного досвіду, засвоєння відповідних знань і вмінь;
- 2) діалогічність спілкування;
- 3) специфіка міжособистісної взаємодії, де важливу роль відіграє здатність встановлювати і підтримувати психологічний контакт з партнером зі спілкування (міжособистісна перцепція);
- 4) наявність відповідних мотиваційних утворень (комунікативні настановлення, комунікативні інтенції, комунікативна мета);
- 5) професійна самосвідомість, готовність та бажання (потреба) здобувати професійні (комунікативні) знання, вміння і навички;
- 6) здатність до вияву творчості у міжособистісній взаємодії тощо.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що загальними умовами розвитку комунікативної компетентності як засобу діяльності фахівця педагогічного профілю є такі: зовнішні умови – створення спеціально організованого освітнього середовища, стимулювання навчальної професійно-комунікативної діяльності студента, забезпечення діалогічного характеру педагогічної взаємодії; внутрішні умови – наявність у студента відповідних мотиваційних утворень – зокрема, орієнтованість на спілкування, готовність до здобуття професійно-комунікативних знань, вмінь і навичок, навчально-комунікативна та творча активність у взаємодії.

Література

1. Прозорова Е. В. Педагогические условия формирования коммуникативной компетентности. *Мир психологии*. 2000. № 2. С. 191–202.
2. Тимофієва М. П. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності майбутнього сімейного лікаря: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2008. 20 с.

ПРИДИБАЙЛО Ніна Юріївна,
студентка 3 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
ОЛІЙНИК Оксана Олексіївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Військова служба є суспільно значущим видом діяльності, що спрямований на забезпечення суверенітету української держави. Це складна та небезпечна діяльність, що характеризується особливими умовами перебігу та вимагає швидких та обміркованих рішень. Одним із інструментів реалізації даної діяльності є розвинене критичне мислення військовослужбовця. Для критичного мислення характерна побудова логічних умовиводів, створення узгоджених між собою логічних моделей і прийняття обґрунтованих рішень, що є важливим у роботі військового. Таким чином, вивчення особливостей мислення військових, зокрема критичного, є важливою умовою їх успішної професійної діяльності.

На сьогоднішній день науковці, педагоги, політичні діячі багатьох країн світу доводять значущість критичного мислення для успішного функціонування сучасної людини в професійній діяльності. На думку О. Тягло, критичне мислення впливає із усвідомлення наявності помилок і похибок у людському пізнанні [2].

Особливістю військової фахової діяльності є наявність ситуацій, у яких необхідно прийняти правильне рішення за короткий проміжок часу в умовах часткової або повної невизначеності. Тому суттєвою характеристикою офіцера є його спроможність володіти такою ситуацією, яка потребує від військового великої інтелектуальної напруги. Кожна припущена військовим помилка ускладнюється можливістю використання її супротивником, унаслідок чого її негативні наслідки багаторазово збільшуються [1].

У зв'язку з цим, здатність до передбачення, прогнозування та критичного мислення є необхідним елементом професійної діяльності військовослужбовця.

Критичне мислення військовослужбовців спрямоване на:

- вироблення стратегій прийняття рішень у проблемних ситуаціях на основі здобуття і опрацювання інформації;
- здійснення рефлексивних дій (аналітичних, контролювальних, оцінних) стосовно будь-якого об'єкта чи явища, у тому числі власного процесу мислення;
- виважений аналіз різних думок і поглядів, виявлення власної позиції,
- об'єктивне оцінювання результатів як своєї, так і сторонньої діяльності.

Критичність мислення військовослужбовця трактується науковцями і як комплексне усвідомлення явища, що пізнається та виявляється у спроможності розкласти його на частини й інтегрувати, синтезувати висновки про предмет, що вивчається. В сучасній військовій психології критичність мислення військовослужбовців пов'язується зі сферою розумового контролю за виконанням діяльності, що відбиває погляди фахівця на джерело чинників, що визначають його дії.

Нами було проведено дослідження з виявлення рівня розвитку критичного мислення військовослужбовців Генерального штабу Збройних Сил України різних військових звань за допомогою адаптованого тесту Л.Старкі. Вибірка складала дев'ятнадцять осіб, серед яких 16% жінок та 84% чоловіків. Вік респондентів становив 35-45 років.

Аналіз результатів проведеного нами дослідження показав, що 47% респондентів мали високий рівень критичного мислення. Середній рівень критичного мислення було виявлено у 42% респондентів. Низький рівень критичного мислення було виявлено у 11% респондентів вибірки.

Отже, критичність мислення є невід'ємною особливістю мислення військовослужбовця. Водночас, критичність мислення забезпечує високий рівень моральної свідомості й поведінки військовослужбовця, критичне ставлення до своєї діяльності та дій інших людей. Це дає можливість фахівцю військової сфери швидко обробляти здобуту інформацію, приймати рішення в критичних ситуаціях, об'єктивно оцінювати результати власної професійної діяльності, підлеглих та співробітників; якісно здійснювати контроль, оцінку та аналіз будь-яких об'єктів чи явищ та власного процесу мислення.

Література:

1. Агаєв О. Г., Скрипкін А. Б., Дейко В. В., Поливанюк О. В. Еверт Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації). К.: НДЦ ГП ЗС України. 2016. 147 с.

Тягло О. В. Критичне мислення X : Основа. 2008. 189 с.

РАДІЛОВА Ірина Іванівна,
*студентка 4 курсу, спеціальності
«Психологія»,
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
АНДРОСОВИЧ Ксенія Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПЕРЕВАГИ ГРУПОВОГО МЕТОДУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ

Як відомо, групова форма роботи сприяє кращому засвоєнню нових знань та опануванню нових навичок. Разом із тим, важливо пам'ятати про створення сприятливих умов для кожного члена тренінгової групи, аби робота відбувалася більш ефективно.

Питання підбору учасників тренінгу є одним з важливих в процедурі підготовки до тренінгу, так як від цього залежить успішність роботи групи і ефективність психологічного впливу.

Комплектування тренінгової групи слід здійснювати на основі наступних принципів:

а) «принцип добровільності участі у тренінгу», у відповідність з яким кожна людина повинна мати власне бажання брати участь у тренінгу.

б) «принцип відповідності» означає, матеріал, пропонований для роботи в групі повинен відповідати рівню вікового, інтелектуального, і т.п. розвитку учасників.

Комплектування тренінгової групи бажано проводити з урахуванням певних параметрів, таких як: чисельний склад групи, вік, стать, індивідуально-психічні особливості, культурна приналежність, професія, посадовий статус, знайомство учасників.

У літературі містяться суперечливі дані про те, яка група діє оптимально - та, в якій учасники схожі між собою за низкою параметрів, або та, в якій учасники сильно розрізняються. Поняття гомогенність і гетерогенність тренінгової групи розкриваються за допомогою наступних параметрів: 1) стать; 2) вік; 3) освіта; 4) рівень інтелекту; 5) соціальний статус; 6) тип особистості і стиль поведінки; 7) психологічні проблеми; 8) переконання і ціннісні орієнтації; 9) цілі участі в групі.

Заслуговує увагу періодизація, яку запропонував Д. Бромлей з урахуванням рівня розвитку інтелекту, емоційно-вольової та соціальної сфер: - 15-21 рік (пізня юність); - 21-25 років (рання дорослість); - 25-40 років (середня дорослість); - 40-55 років (пізня дорослість).

В.П. Захаров пропонує наступні, переважні для проведення тренінгу, вікові діапазони: до 35 років; 28-40 років; 35-50 років.

Проте, в деяких випадках, навпаки, необхідно включати в одну групу людей, що чимало відрізняються за віком. Наприклад, коли ставиться завдання осмислення і подолання людьми проблем, що виникають у відносинах між поколіннями, або завдання навчання спілкуванню між людьми різного віку. Індивідуально-психічні особливості учасників.

Більшість психологів сходяться на думці, що учасниками тренінгів можуть ставати практично всі люди, які не страждають важкими психічними розладами.

Соціально-психологічний тренінг має свої переваги (за К. Рудестам):

1. У групі відшкодовується потреба в емоційному теплі і контакті з іншою людиною.
2. Досвід, набутий в спеціально організованих групах, допомагає вирішенню проблем, що виникають при міжособистісному взаємодії.
3. В умовах групи можливе отримання зворотного зв'язку.
4. У тренінговій групі можливе отримання підтримки від людей, що мають спільні проблеми і переживання їх з конкретними учасниками групи.
5. Індивід може навчитися новим умінням і навичкам в підтримуючій і контрольованій обстановці.
6. У групі стають очевидними такі приховані чинники як тиск партнерів, конформізм, соціальний вплив, розподіл ролей.
7. Учасники можуть ідентифікувати себе з іншими і використовувати емоційний зв'язок при оцінці власних переживань, почуттів і поведінки.
8. Група може полегшити процес самодослідження і інтроспекції, формування «Я» концепції індивіда.
9. Економічна вигода - один ведучий-психолог працює з групою індивідів.

Література:

1. Слободянюк І. А. Тренінг партнерського спілкування. Київ: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2010. 48 с.

РУДЧЕНКО Катерина Павлівна,
*студентка 2 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник
ОМЕЛЬЧЕНКО Людмила Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩА РИСА ПСИХОЛОГА

Сучасне суспільство – складна багатогранна система соціальних взаємин, що характеризується полярністю цінностей, постійно змінюваними запитами, динамічністю соціальних норм та очікувань. Усе зазначене часто зумовлює появу суперечностей, зумовлених розбіжністю релігійних, культурних, етнічних, сексуальних орієнтацій. Це зумовлює появу соціальних упереджень, забобонів, деструктивних міжособистісних відносин.

А отже, особливої актуальності набувають наукові дослідження, присвячені толерантному/інтолерантному ставленню до представників груп меншин, зокрема й сексуальних.

Сферою та засобом здійснення професійної діяльності психолога є спілкування. фокусом його діяльності є стосунки, ставлення, взаємини, що постають у процесі міжособистісної взаємодії. Відповідно фахівцеві психологічної царини належить мати високий рівень готовності до контакту із широким колом клієнтів, він повинен бути здатним до аналізу суперечностей, що виникають у міжособистісній взаємодії, а також внутрішньоособистісних конфліктів, що зумовлюються зазначеними суперечностями.

Одним з найважливіших професійних завдань психолога є – встановлення контакту з людиною, створення комфортної та довірливої атмосфери. Саме тому однією із професійно важливих рис психолога є толерантність. Зазначена особистісна риса фахівця визначає успішність його професійної діяльності. У підготовці майбутнього психолога важливо сформуванню толерантності як ціннісної орієнтації майбутнього фахівця.

Толерантність – це терпимість, доброзичливе ставлення та повага прав інших. Звісно, вона стосується багатьох факторів (наприклад, бодіпозитив, стать, матеріальне становище, місце проживання та ін.) та у своєму дослідженні ми акцентуємо увагу на рівні толерантності майбутніх психологів саме до ЛГБТ-спільноти.

ЛГБТ-спільнота з кожним роком стає дедалі помітнішою соціальною групою українського суспільства. Українці ставляться до неї по-різному, соціальні упередження та забобони, що традиційно були панівними в нашому суспільстві, толерують дискримінацію та зневагу представників зазначеної меншини. А отже, допомога психолога людині, яка належить до ЛГБТ-спільноти, є дуже важливою.

РУСАН Ангеліна Дмитрівна,
*студентка 4 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
ХИЖНЯК Анна Анатоліївна,
*кандидат психологічних наук, старший
викладач, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ-Я У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сучасному етапі дошкільник розглядається як суб'єкт життєдіяльності, здатний до самостійності, який прагне вирізнитися з поміж інших, виявляти власну неповторність, має потребу в самовизначенні, самореалізації, саморозвитку та самозбереженні. Тому інтерес до вивчення самосвідомості дітей дошкільного віку останнім часом значно підвищився.

Поняття Я-концепції було введено американським психологом і філософом У. Джеймсом у кінці 19 століття.

У вітчизняній психології найпоширенішим є погляд на Я-концепцію як на сукупність установок індивіда на самого себе. Таке розуміння Я-концепції відображає її структурно-динамічний характер (уявлення про себе становлять певну структуру, що піддається емоційній оцінці) [1].

Я-концепція визначає не просто те, що собою являє індивід, а й те, що він про себе думає, як дивиться на своє діяльнісне начало і можливості розвитку в майбутньому [2].

Здійснюючи аналіз джерел з даного питання, ми стикнулися з тим, що Я-концепцію досить часто ототожнюють з Я-образом, хоча вона є значно ширшим поняттям і включає Я-образ у свою структуру. Образ-Я, виступаючи продуктом самосвідомості, одночасно є її суттєвою умовою, моментом цього процесу. У людини фіксується не один образ-Я, а множина Я-образів, які змінюють один одного. Окремі образи-Я є окремими проявами єдиної Я-концепції, в якій узагальнюються і систематизуються знання, отримані індивідом про себе в результаті самопізнання.

Зарубіжні вчені визначають Я-образ не як сукупність фактів про конкретне Я, а швидше те, у що людина вірить, і, що видає за правду про це Я.

Особистість дитина формується в системі соціальних відносин. Але оцінка іншої людини є суб'єктивною, через що не може претендувати на достовірність, тому виникає небезпека спотворення, деформації уявлень дитини про себе. Особливо в молодшому дошкільному віці, коли дитина приймає думку інших щодо себе на віру. Але вже в старшому дошкільному віці поступово виникає здатність критично ставитися до оцінки дорослих, розглядати її ніби крізь фільтр власного досвіду, сформованих настановлень, цінностей, уявлень про себе. Саме в цьому віці, на думку Г. Урунтаєвої, дитина відокремлює себе від оцінки іншого. Старші дошкільники здатні обґрунтовувати свої позитивні характеристики спираючись вже не тільки на оцінку дорослого, а на наявність певних власних якостей (Т. Репіна, Г. Урунтаєва). Гармонійний, певною мірою чіткий образ «Я» може стати захисним механізмом від можливої негативної, некоректної оцінки інших людей.

В. Мухіна виокремлює такі лінії розвитку самосвідомості дитини: ідентифікація себе зі своїм іменем та тілом, що дозволяє дитині усвідомлювати відособленість від інших, прагнення до визнання (усвідомлення власної цінності для інших); статеву ідентифікацію (усвідомлення себе як хлопчика чи дівчинки), психологічний час особистості (переживання дитиною себе як такою, що змінюється з часом), соціальний простір особистості (ті умови розвитку та побуту, що вводять її в сферу прав та обов'язків, в сферу діяльності та спілкування). В дошкільному віці важливим фактором формування образу «Я» є спілкування з однолітками, з якими дитина себе порівнює. При цьому, під час взаємооцінки між однолітками розвивається здатність дитини аналізувати результати діяльності інших дітей та бачити себе ніби зі сторони. Саме це є основою, на якій виникає здатність дитини розуміти та оцінювати себе. Дитина 5 років уже знає, що вона вміє, має деякі уявлення про свої пізнавальні можливості, особистісні якості, зовнішність. У 6-7 років до цього додаються уявлення про фізичні можливості, розширюються знання про особистісні якості та розумові можливості, діти цікавляться деякими психічними процесами, намагаються усвідомити мотиви вчинків, пояснити власну поведінку, починають усвідомлювати свої моральні якості, переживання, емоційний стан. Одним із важливих показників розвитку самосвідомості, є усвідомлення себе у часі. Старший дошкільник розуміє, що раніше він був маленьким, не таким, як тепер, усвідомлює майбутнє, прагне вирости, піти до школи, опанувати певну професію. Упродовж дошкільного дитинства здійснюються процеси статевої соціалізації та диференціації. Усвідомлення своєї статі, засвоєння та прийняття стереотипів статевої поведінки є одним із важливих елементів образу «Я» дитини. Часто діти наділяють себе якостями, яких не мають. Це відбувається тому, що дитина може не розуміти значення певного слова, але знає, що такою бути добре; або через те, що в силу вікових особливостей дитина не може повністю усвідомити та оцінити міру вираженості певних якостей (Р. Шакуров). З самооцінкою тісно пов'язаний рівень домагань, тобто та ступінь труднощів, яку людина ставить перед собою. Високий рівень сформованості образу «Я» характеризується поєднанням диференційованої самооцінки та розрізненням реального та ідеального уявлення про себе при здатності до змістовного самоопису. У старшому дошкільному віці відбувається диференціація таких аспектів самосвідомості як «пізнання себе» та «ставлення до себе». На тлі задоволеності собою виникає бажання змінитися, стати іншим [4].

Отже, ми можемо охарактеризувати основні напрями емпіричного дослідження образу Я дітей дошкільного віку: визначення рівня диференціації та особливостей змісту образу «Я» дітей старшого дошкільного віку, змісту елементарного реального та бажаного «Я» дитини, вивчення системи дитячих характеристик; виявлення здатності дітей надавати характеристику іншим та самій собі, з'ясування особливостей загальної самооцінки та характеру її диференціації, особливостей самоставлення та подання себе в таких категоріях, як подобається/не подобається, поганий/хороший; визначення особливостей емоційно-ціннісного ставлення до себе, дослідження стратегії самоствердження (конструктивна, домінування, самопригнічення), рівня домагань відносно власних досягнень та відносно досягнень однолітків.

Література:

1. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості. Івано Франківськ: Лілея НВ, 2009. 512 с.
2. Петровский А. В. Быть личностью. М. : Педагогика, 1990. 112 с.
3. Смирнова Е. О. Детская психология: учебник для вузов. 3-е изд., перераб. СПб.: Питер, 2009. 304 с.
4. Токарева Л. Соціалізація і розвиток обдарованої дитини // Соціальна психологія. 2006. №1. С. 94–102.

САРАПІН Олександр Миколайович,

*студент I курсу спеціальності
«Агрономія» агробіологічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

КИЧКИРУК Тетяна Василівна,
*кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Глобалізаційні процеси змінюють не тільки політику й економіку, а й характер людського спілкування, яке набуває нових форм і розв'язує нові завдання. Поширення міжнародних контактів і вивчення іноземних мов зумовлюють інтерес до міжкультурної комунікації як наукової і практичної галузі, що нині переживає динамічний розвиток у всьому світі. Водночас постає потреба у визначенні сутності міжкультурної комунікації, формулюванні її базових принципів, аспектів вивчення.

Ключовою ознакою міжкультурної комунікації є її інтердисциплінарність, що зумовлює необхідність звернення до багатьох суміжних галузей, основні серед яких мовознавство, культурологія і соціальна психологія. Інтердисциплінарність міжкультурної комунікації забезпечує ефективність її практичного застосування у широких сферах: від вивчення іноземних мов до дипломатичної діяльності та різноманітних міжнародних обмінів, кінцевою метою яких завжди є досягнення взаєморозуміння і налагодження контактів між людьми, які належать до різних національних і культурних спільнот.

Теорія і практика міжкультурної комунікації має міждисциплінарний характер. Вона створювалась на основі міжнаукової інтеграції антропології, етнології, соціології, психології, культурології та інших наук.

Об'єктом міжкультурної комунікації є спілкування представників різних національних і лінвокультурних спільнот, а предметом – прийняті в національних спільнотах мовні стереотипи і норми поведінки, спілкування, певні «культурні сценарії» різних дій, установлені моделі сприйняття та оцінювання предметів і явищ, соціально унормовані звички, традиції, ритуали, дозволи, заборони тощо.

Завданням міжкультурної комунікації є формування міжкультурної компетентності, необхідних знань про різні народи та культури з метою уникнення міжетнічних і міжкультурних конфліктів та встановлення комфортних умов спілкування в різних сферах та життєвих ситуаціях.

В межах проблемного поля міжкультурної комунікації відбувається взаємопроникнення «свого» і «чужого» в культурі, що формує культурну ідентичність і виступає підставою міжкультурних відмінностей.

Міжкультурна комунікація як така, супроводжувала майже всю історію розвитку людства. Вона проявлялася у війнах, торгівлі та шлюбних стосунках. Історично до «своїх» належали представники власного роду, поруч жили ті, хто мав схожу культуру та розмовляв зрозумілою мовою, а далі – починалася територія «чужих», яких не завжди та не всюди взагалі вважали людьми.

СТЕПАНЕНКО Катерина Юріївна,

студентка 4 курсу, спеціальності

«Психологія»,

гуманітарно-педагогічного факультету,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України

(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

АНДРОСОВИЧ Ксенія Анатоліївна,

кандидат психологічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України

(м. Київ, Україна)

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ЛЮДЕЙ ЗРІЛОГО ВІКУ

Корекційна робота, що здійснюється у форматі тренінгів особистісного зростання досить актуальна зараз, вона потребує окремо уваги. Такі тренінги мають бути різнобічними, включати в себе професійну спрямованість особистості, підвищення самооцінки, впевненості в собі, мотивації та розвиток особистісних якостей.

Під особистісним зростанням психологи розуміють проходження певних етапів розвитку людини від її народження до старості. Проте особистісне зростання – це скоріше якісні зміни особистісного потенціалу, які успішно вирішують життєві задачі й відкривають багату життєву перспективу.

Об'єкт дослідження – особливості тренінгу особистісного зростання.

Предмет дослідження – особистісне зростання людей зрілого віку (22-35 років).

Мета дослідження – стимуляція особистісного зростання учасників, активізація позитивного мислення, розвиток впевненості в собі.

Методи дослідження: емпіричні (спостереження, тестування, опитування).

Основна гіпотеза дослідження полягає в тому, що якщо залучити осіб зрілого віку до участі у роботі програми тренінгових занять, то це призведе до позитивних змін особистості учасників, а саме до їхнього особистісного зростання.

Багато дослідників вивчали проблеми особистісного зростання (С.Л. Братченко [1], Булах І. С. [2], К. Роджерс [3] та інші).

Теоретичний аналіз досліджуваної теми дозволяє нам говорити про доцільність розробки тренінгової програми, яка сприятиме особистісному росту наших досліджуваних. При розробці програми ми керувалися наступними принципами: принцип партнерства та взаємодії; принцип активності учасників; принцип інтеграції передбачає використання знань з різних галузей, сфер і власного досвіду; принцип трансформації поведінки.

Отже, запропонована нами програма складається з 4 занять, тривалістю по 45-60 хвилин. Дана програма призначена для людей зрілого віку (22-35 років).

Її метою є стимуляція до особистісного росту учасників, активізація позитивного мислення, розвиток впевненості в собі.

Основними завданнями занять визначено:

1. Розвиток адекватного розуміння самого себе;
2. Розвиток уміння і потреби в пізнанні інших людей, уміння долати життєві труднощі;
3. Розвиток емоційної стабільності у складних життєвих ситуаціях.

Програма складається з таких елементів: привітання; рефлексія досвіду; міні-лекції; візуалізація; опитування самопочуття; вправи.

В ході виконання дослідження ми дійшли таких висновків.

1. У результаті теоретичного аналізу, встановлено, що особистісне зростання – це постійний розвиток особистісного потенціалу людини, який залежить насамперед від намагань та зусиль самої людини. Визначено, що тренінг особистісного зростання дає можливість вивчити глибинні установки і відносини, що становлять основу особистісного життєвого досвіду, виходячи з яких особистість діє в своєму житті і отримує певні результати, а також почати освоювати незадіяний до цих пір життєвий, творчий і духовний потенціал.

2. Розроблено тренінг-програму особистісного зростання. В процесі участі у тренінгу його учасники проходять через процес відкриттів, отримують доступ до нових рівнів свободи вибору і власної сили. Основними завданнями програми визначено: розвиток адекватного розуміння самого себе; розвиток уміння і потреби в пізнанні інших людей, уміння долати життєві труднощі; розвиток емоційної стабільності у складних життєвих ситуаціях.

3. Підготовлено конспект занять для розвитку особистості. Кожне заняття складається із різних вправ, основна мета яких – сприяти усвідомленню значення і цінності своєї особистості та своїх професійних якостей.

4. У результаті наукового дослідження можемо констатувати, що основна гіпотеза підтвердилася, тобто залучення осіб зрілого віку до участі у програмі тренінгових занять сприяло їхньому особистісному зростанню.

Література:

1. Братченко С. Л., Миронова М. Р. Личностный рост и его критерии // Психологические проблемы самореализации личности. СПб., 1997. С. 38-46.
2. Булах І. С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків : автореферат дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 42 с.
3. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.: Смысл, 1994. 480 с.

ТЕПЛИЦЬКА Анна Володимирівна,
*студентка 4 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
ТЕСЛЮК Валентина Михайлівна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ

Тема булінгу сьогодні є надзвичайно актуальною. Особливістю булінгу є довготривале «відторгнення» дитини її соціальним оточенням. Найчастіше він відбувається в таких місцях, де контроль із боку дорослих менший або взагалі його нема. Це може бути шкільний двір,

сходи, коридори, вбиральні, роздягальні, спортивні майданчики. У деяких випадках дитина може піддаватися знущанням і поза територією школи, кривдники можуть зустріти її на шляху до дому. В Україні сьогодні інтерес до цієї проблеми активно зростає. Проблема майже не вивчена і з теоретичних позицій, і з позиції практики.

Явище булінгу надзвичайно поширене в сучасній школі, але цю проблему з тих чи інших причин замовчують, не афішують випадки знущань, її не прийнято обговорювати. З одного боку, педагогічний колектив, дбає про власну репутацію, ігнорує її, а з іншого батьки, які або вважають ситуацію цькування хорошою школою життя, або, хвилюючись за власних дітей, переводять їх до іншого навчального закладу. Дивлячись на ситуацію, проблему не усувають, а просто ігнорують.

Згідно з даними ВООЗ, отриманими внаслідок моніторингового дослідження, в Україні регулярного насилля в школах зазнають близько 17% дівчат і 16% хлопців 11–15-річного віку. Самі регулярно ображають інших 16% українських школярів та 12% школярок. Представлені дані підтверджують результати іншого опитування, яке провів Інтернет-сайт KidsPoll (1200 дітей). Згідно з ним, жертвами булінгу було 48% опитаних, із них 15% дітей неодноразово зазнавали насилля; 42% респондентів зазначили, що самі займалися булінгом, 20% – постійно.

Також варто зазначити, що Україна посідає четверту сходинку серед країн Європи за рівнем проявів агресії підлітків. За результатами всеукраїнського дослідження ЮНІСЕФ, від лютого 2017 року – 67% дітей стикалися із ситуаціями булінгу за останні 2-3 місяці; сором'язливі та закриті до спілкування діти стають жертвами булінгу в 2 рази частіше за інших; 24% українських школярів зараховують себе до жертв булінгу; 44% – школярів-спостерігачів ігнорували булінг тому, що їм було страшно за себе.

Аналізуючи дані можна зазначити, що булінг – це не тільки актуальне, але й глобальне явище, якому варто приділяти все більше і більше уваги для його профілактики та усунення. Також слід зазначити, що школа є одним із найбільших середовищ, де діти зіштовхуються з даною проблемою. Саме тут відбувається процес навчання, спілкування, отримання певного досвіду та становлення особистості в цілому.

Аналіз різних наукових робіт дає можливість визначити основні риси булінгу: систематичність; нерівність фізичних, психологічних і соціальних можливостей, які лежать в основі стосунків між жертвою та агресором, тобто агресор займає вище становище, ніж його жертва; взаємостосунки переслідувача та жертви; емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи.

Отже, підґрунтям булінгу є статус, влада, конкуренція, лідерство. Це соціальна поведінка, що проявляється у відносно стійких групах і здатна залучати інших.

Варто зазначити, що булінг впливає на всіх учасників групи чи класу дітей, де він виникає. Д. Ольвеус описав таку рольову структуру булінгу, де учень є: жертвою булінгу; учні, які здійснюють насилля «булери», або переслідувачі, агресори; послідовники, пасивні «булери»; потенційні «булери»; «спостерігачі» (байдужі свідки); «потенційні захисники»; «захисники».

Система булінгу полягає в тому, що в даному процесі завжди є 3 сторони: жертва, агресор і спостерігач. Сама агресія відбувається за таких ознак: висока агресивність, низька самооцінка, психологічні та соціальні проблеми, беззахисність.

Жертвою може стати будь-хто. Приблизно 50% агресорів є жертвами фізичного або морального насилля, також вони мають спільні нарцисичні розлади: надмірна злість, ворожість; самозакоханість, неврівноваженість; підвищений статус в суспільстві.

Наслідками булінгу для жертви є: розлади психіки, складнощі у взаєминах; хвороби. Наслідки для агресора: проблеми у взаєминах з іншими людьми; неблагополучне майбутнє; терор у сім'ї.

Таким чином, феномен булінгу розглядають як тривалий процес усвідомленого жорсткого ставлення, що призводить до серйозних психологічних та соціально-негативних наслідків.

ЯРОШЕНКО Віта Русланівна
студентка 3-го курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету Національного університету
біоресурсів і природокористування України
(м.Київ, Україна)
Науковий керівник:
ОЛІЙНИК Оксана Олексіївна
кандидат психологічних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НА ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА

На сьогоднішній день дошкільники не завжди вміють відгукуватися на почуття й емоційні стани інших людей, неадекватно реагують на зовнішні фактори, найкращими друзями для них переважно є комп'ютер і планшет, а найулюбленішими заняттями – перегляд мультфільмів і комп'ютерні ігри. В результаті такого способу життя діти дуже мало спілкуються і з дорослими, і з однолітками; дошкільнята неухважні і нечутливі до оточуючих, не вміють контролювати і доречно проявляти емоції.

Розвиток особистості дитини в дошкільному віці тісно пов'язаний з розвитком емоційної сфери, з формуванням інтересів і мотивів поведінки.

Дошкільнята не вміють самостійно виражати свої почуття, емоційні переживання без спеціальної освіти, оскільки здатність довільно керувати своїми діями і емоціями формується протягом усього дошкільного дитинства.

Емоційний розвиток – це здатність людини до усвідомлення, накопичення словесних і невербальних проявів емоцій, збагачення емоційного досвіду, прийняття й регуляції емоційних станів, почуттів інших людей і самого себе.

Одним із факторів розвитку емоційної сфери та емоційного впливу на дитину є психологічний клімат в сім'ї. Адже сім'я є середовищем первинної соціалізації, стартовим майданчиком входження дитини у світ, джерелом духовної, емоційної і матеріальної підтримки.

Для вивчення особливостей розвитку емоційної сфери дошкільників нами було проведено емпіричне дослідження, у якому було використано такий психодіагностичний інструментарій: «Методика дослідження емоційного стану» (Дорофєєва Є. Т.), спрямована на оцінку емоційного стану дитини за трьома основними кольорами; а також методика діагностики «Батьківських ставлень» (А. Я. Варга, В. В. Століна), що спрямована на вивчення домінуючих типів батьківського ставлення до виховання дітей та спілкування з ними.

Аналіз результатів дослідження показав, що більшість дітей мають конструктивні і довірливі стосунки з членами своєї сім'ї. Сприятливі стосунки у сім'ї дають можливість стверджувати, що батьки приймають активну участь у вихованні дітей, використовують різні види заохочень.

Отже, емоційний розвиток дитини пов'язаний з психологічним кліматом у родині, особливостей взаємодії з однолітками в освітніх закладах. Дошкільний вік характеризується саме розвитком емоційної сфери, яка має значний вплив на особистісний розвиток дитини, успішного оволодіння нею різноманітними видами діяльності. Впродовж дошкільного періоду емоційна сфера дитини розвивається, ускладнюється і набуває інтелектуалізованого характеру.

Література

1.Питлюк-Смеречинська О. Д. Особливості формування емоційної культури дитини під впливом сімейного середовища. *Освіта регіону*. №5. 2011. К.: Університет «Україна». С. 131–134.

ГАБДРАХМАНОВА Дарина Рафаелівна,
*Студентка 3 курсу спеціальності
«Філологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

ЗАХУЦЬКА Оксана Володимирівна,
*PhD: доктор гуманітарних наук у галузі
мовознавства, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

PSYCHOLOGICZNE PODSTAWY ADEKWATNEGO POSTRZEGANIA OSÓB O NIEKONWENCJONALNEJ ORIENTACJI SEKSUALNEJ

Homoseksualizm człowieka to seksualność, której składnikami są orientacja homoseksualna (pociąg seksualny do osób swojej płci) i zachowanie homoseksualne (praktyka seksualna z osobami swojej płci). W wąskim znaczeniu termin „homoseksualizm” jest używany w odniesieniu do emocjonalnego, romantycznego, erotycznego lub seksualnego pociągu tylko i wyłącznie do osób swojej płci.

Niektórzy psychologowie rozróżniają następujące rodzaje homoseksualizmu:

- „jądrowy” (spowodowany stresem, chorobami i ekspozycją na leki w czasie ciąży);
- przemijający (w większości przejściowe zachowania homoseksualne młodzieży w warunkach nieosiągalnych dla płci przeciwnej);
- zastępczy (przypadki obserwowane w placówkach typu zamkniętego),
- neurotyczny (w przypadkach, gdy realizacja aktywności heteroseksualnej jest zablokowana z powodów psychologicznych).

Ogólnie rzecz biorąc, trudno jest człowiekowi przyznać się do dziwnych rzeczy, czynów przed narodem, w którym jest to niedopuszczalne. A jeśli mówimy o uznaniu w niekonwencjonalnej orientacji seksualnej, to jest to bardzo trudne dla naszych ludzi. Nie każdy może się do tego przyznać. *Coming out* to bardzo poważny i ważny krok dla osób LGBT.

Coming out to proces dobrowolnego i świadomego uznania przez osobę swojej płci.

Psychologowie przyjaźni LGBT podkreślają znaczenie *coming outów* w walce ze stygmatyzacją. Pozwala to komuś, kto wychodzi z cienia, pozbyć się frustracji, ciągłego napięcia z powodu konieczności ukrywania się. Ponadto *coming out* pozwala osobie czuć się bardziej komfortowo i zaakceptować siebie takim, jakim jest. Aby podjąć tak ważny krok, musi się przekonać, że na tym etapie życia jest to konieczne.

Kiedy się do tego przyznają, rodzice są zdezorientowani, taka reakcja jest normalna. Ponieważ nasze społeczeństwo nie postrzega takiej sytuacji w ogóle, ponieważ nie są tolerancyjni wobec LGBT.

Po pierwsze, należy zapobiec agresji wobec dziecka, ponieważ może to wpłynąć na jego stan psychiczny w późniejszym życiu, czasami zdarza się, że dzieci opuszczają dom i próbują popełnić samobójstwo.

Po drugie, psychologowie nadal badają, czy jest to związane z czynnikami genetycznymi, czy jest to wybór samej osoby. Dzieci w każdym wieku eksperymentują ze swoją seksualnością, co jest normą. Dlatego rodzice powinni zaakceptować wybór dziecka i wesprzeć go. Niech spróbuje, może na razie się myli.

Po trzecie, ludzie, którzy się boją lub wstydzą homoseksualizmu, powinni starać się zrozumieć i uszanować wybór każdego. Nie warto okazywać swojej niechęci, lepiej milczeć i być tolerancyjnym, ponieważ każde złe słowo może negatywnie wpłynąć na stan emocjonalny osoby.

Badanie wykazało, że akceptacja homoseksualizmu jest szczególnie powszechna w krajach, w których religia zajmuje mniej ważne miejsce w życiu ludzi. Kraje te są najbardziej zamożne i rozwinięte gospodarczo. W biedniejszych krajach o wysokim poziomie religijności populacji niewielu uważa, że homoseksualizm powinien być akceptowany przez społeczeństwo.

W życiu zdarzają się różne sytuacje, w których trudno jest poradzić sobie samemu, dlatego trzeba pomagać, wspierać moralnie. Należy być lojalnym wobec przedstawicieli LGBT, nie wchodzić w czyjeś życie i szanować wybory wszystkich.

СЕРЕДА Дарина Олександрівна,
*студентка 2 курсу спеціальності
«Філологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

ЗАХУЦЬКА Оксана Володимирівна,
*PhD: доктор гуманітарних наук у галузі
мовознавства, доцент, Національний
університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

POMOC PSYCHOLOGICZNA W CZASACH ZDALNEGO NAUCZANIA

Wiosną 2020 roku rozpoczął się nowy etap w edukacji światowej: kształcenie na odległość w czasie kwarantanny. Nieoczekiwane zmiany niewątpliwie „uderzyły” nie tylko nauczycieli, ale jeszcze bardziej uczniów i studentów. Podwyższony poziom hormonów i problemy z samoorganizacją w taki czy inny sposób dotknęły każdego, nawet najbardziej obojętnego.

Eksperci ostrzegają przed globalnym kryzysem: wielu może mieć problemy ze zdrowiem psychicznym z powodu pandemii koronawirusa. Izolacja społeczna, samotność, lęk, stres i upadek ekonomiczny to idealne warunki do rozwoju lęku, depresji i wzrostu zachowań problemowych: alkoholizmu, uzależnienia od narkotyków i hazardu.

Dlatego, aby uniknąć tych problemów, psychologowie sugerują następujące:

1. Krytyczne myślenie.

Warto uświadomić sobie, że są rzeczy, na które nie mamy wpływu, nie możemy ich zmienić. Należy zrozumieć, co kryje się w „polu moich wpływów” (nie mogę powstrzymać koronawirusa, ale mogę przestrzegać higieny i się izolować). Aby nie stać się nosicielem „infekcji emocjonalnej”, nie przesyłaj ponownie i nie rozpowszechniaj niezweryfikowanych informacji w rodzinie. Powstrzymaj się od nieprzemyślanych komentarzy, zdjęć i filmów, które mogą mieć szkodliwy wpływ na osoby o mniej krytycznym myśleniu.

2. Higiena informacji.

Ciągłe zanurzanie się w wiadomościach tylko zwiększy niepokój. Specjaliści radzą wybrać dwa lub trzy źródła informacji, którym można ufać, i koniecznie analizować dane. Zachowaj równowagę między emocjonalnością a racjonalnością. Nie spędzaj więcej niż jedną godzinę dziennie na przepływie informacji. Oglądaj wiadomości jeden lub dwa razy dziennie. Wyznacz na to określony czas (na przykład codziennie od 17:00 do 18:00). Najlepiej nie robić tego rano, przed snem i na czczo.

3. Stworzenie codziennego rytuału.

Dla kogoś to może być kawa o określonej godzinie, zajęcia jogi czy też wizyta online w muzeum lub operze, które w czasie kwarantanny otwierają swoje zasoby dla wszystkich chętnych na całym świecie.

4. Pozytywne emocje.

Wszystko, co poprawia nastrój, jest odpowiednie. Z pomocą mobilnych gadżetów, portali społecznościowych i innych środków przekazu informacji można i warto dzielić się ze sobą afirmującymi życie filmami, fragmentami muzyki klasycznej, wideo ze zwierzętami itp. Tylko to nie powinno zamieniać się w «wysciąg masowy»: na przykład tylko od 9 do 10 „kreuj nastrój”.

5. Akcent na aktywność.

Okres kwarantanny to doskonały czas na zrobienie czegoś pożytecznego lub zabawnego, na co zwykle nie wystarcza nam czasu. Może to być czytanie, medytacja, rysunek, sport. Warto nauczyć się czegoś nowego, tym bardziej że kursy online stają się coraz popularniejsze i bardziej dostępne. Wypełniaj cały swój czas tak, aby wszystko miało sens, bo lenistwo jest wylęgarnią panicznych fantazji.

6. Komunikacja z bliskimi, znajomymi znajdującymi się na odległość.

Na początku pandemii jedną z pierwszych została zagrożona bezpośrednia komunikacja między ludźmi. Jedynym i najbardziej bezpiecznym wyjściem często jest zdalne wsparcie w komunikatorach i wideo. Nie może ono zastąpić prawdziwego kontaktu, ale w tak niesprzyjających warunkach warto skorzystać z tych wynalazków.

7. Optymalizacja przestrzeni wewnętrznej.

Nieco nietypowe są sytuacje, w których cała rodzina przebywa w domu dłużej niż wcześniej (w weekendy). W związku z tym istnieje potrzeba odbudowy i relacji, komunikacji, i życia:

- umieć mówić: konieczne jest wyrażanie obaw, które się pojawiają – problemy biznesowe, problemy zdrowotne, redukcja wszystkiego, co wywołuje zmartwienie; nie należy bać się uczuć ani unikać rozmowy o nich;

- życie: redystrybucja „społecznych” ról w życiu, wszyscy członkowie rodziny muszą mieć określone obowiązki w domu;

- harmonogram pracy, który kształtuje dzień: w ciągu dnia powinniśmy mieć czas na pracę lub studia, odpoczynek, komunikację i naukę z dziećmi i rodzicami, ćwiczenia itp.

Przedstawione powyżej rady przydadzą się dla każdego, niezależnie od wieku, zajęć i cech charakteru, aby nie wpaść w depresję podczas kwarantanny i mieć dość sił i doświadczenia do dalszego życia w przyszłości po pokonaniu tego ogromnego wyzwania dla całego świata.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

БАРЧУК Дмитро Валентинович,
*студент 2 курсу магістратури
спеціальності «Психологія», Уманський
державний педагогічний університет імені
Павла Тичини (м. Умань, Україна)*

Науковий керівник:
Вахоцька Ірина Олександрівна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
(м. Умань, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАДОВОЛЕНОСТІ МОЛОДИХ ВІЙСЬКОВОСЛУБОВЦІВ СЛУЖБОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Сучасна політична ситуація в Україні зумовлює зростання авторитету та популярності професії військового, розуміння значення військових у збереженні територіальної цілісності держави та забезпеченні можливості мирного життя її громадян. Звідси – посилення інтересу науковців різних галузей до проблеми забезпечення ефективності діяльності військовослужбовців (І. Воробйова, І. Приходько, С. Полторак, О. Блінов, О. Кокун, І. Пішко, Н. Лозінська, О. Копаниця, О. Хайрулін та ін.).

Не викликає ні в кого сумніву складність військової служби, пов'язані з нею ризики для здоров'я й життя військовослужбовців, високі вимоги до їх особистості: патріотизм, вірність своєму обов'язку, дисциплінованість, фізична й психічна витривалість, організованість, швидкість мислення й реагування, добре розвинуті вольові якості та багато інших. Важливою психологічною умовою забезпечення успішного виконання військовими їхніх професійних функцій є їх задоволеність службовою діяльністю.

Задоволеність професійною діяльністю є важливим і бажаним станом не лише на рівні окремої особистості, а й на рівні соціуму: вона забезпечує досягнення більш високих показників якості результатів трудової діяльності, позитивно позначається на стосунках у колективі, мотивує на досягнення нових значущих цілей. Тому інтерес науковців до вивчення проблеми забезпечення й підтримання задоволеності працею фахівців різних профілів не згасає (Гітіс Т., Губа Н., Казанцева О., Петрова Л., Рудальова І., Хагур Ф. та ін.).

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. проблема задоволеності службовою діяльністю військових фахівців досліджувалась українською дослідницею О. Васильєвою (2007 р.), російськими дослідниками М. Калініним (2020 р.), А. Скок (1993).

При цьому у своєму дослідженні О. Васильєва виокремлює чинники труднощів формування задоволеності службовою діяльністю військовослужбовців, залишаючи не розкритими чинники високого рівня задоволеності службовою діяльністю.

Виокремлені М. Калініним чинники задоволеності військових їх службовою діяльністю стосуються реалій іншої держави і не обов'язково будуть адекватними для наших реалій. У дослідженні А. Скок задоволеність військовою працею розглядається як чинник ефективності професійної діяльності офіцерів, однак не зачіпається питання чинників такої задоволеності.

Задоволеність працею відображає певну рівновагу, якої досягає людина, адаптуючись до умов професійної діяльності. Однак, вона не є статичним станом, а може змінюватись зі змінами, що відбуваються як із самою особистістю, так і з працею та умовами її здійснення.

Оскільки задоволеність військових службовою діяльністю важлива для ефективності цієї діяльності та збереження психологічного здоров'я особистості фахівця, то важливо розуміти, яким чином можна забезпечувати її досягнення.

Під час нашого емпіричного дослідження було встановлено, що психологічними передумовами задоволеності молодих військових фахівців службовою діяльністю є їх особистісна та функціональна готовність до виконання професійних функцій. Для забезпечення задоволеності молодих військових фахівців службовою діяльністю доцільно здійснювати заходи психологічного супроводу в період адаптації особистості до військової служби, ґрунтуючись на результатах попередньої психодіагностики особистісних передумов готовності до її здійснення.

ГАВРИЛЮК Вікторія Павлівна,
*студентка 1 курсу магістратури
спеціальності «Психологія», гуманітарно-
педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
ЗЕЛНІСЬКА Ярослава Цезарівна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У наші дні адаптація виступає однією з ключових проблем психологічної науки. Вступаючи до закладу вищої освіти, студенти стикаються з рядом проблем, що пов'язані з недостатньою психологічною готовністю до навчання у закладі вищої освіти та невмінням здійснювати психологічну саморегуляцію власної діяльності і поведінки.

Аналіз наукової літератури вказує на те, що питання адаптації до умов навчання у закладі вищої освіти займає одне з провідних місць у дослідженнях щодо проблем формування особистості. Адаптацію як необхідну умову соціалізації людини розглядають М. Лукашевич, А. Мудрик, С. Пальчевський. Такі вчені, як Л. Красовська, О. Маріна, О. Стягунова роблять акцент на важливості адаптації першокурсників до навчання, підкреслюючи те, що успішність перебігу процесу адаптації є запорукою сприятливого розвитку у певному соціумі.

Мета дослідження: виявити чинники психологічної адаптації студентів до навчання у ЗВО.

Студентство – це особливий етап у розвитку людини, який характеризується своєрідним засвоєнням певних соціально-професійних ролей, підготовкою до виконання важливих соціальних функцій.

Процес адаптації передбачає, перш за все, активність самого суб'єкта діяльності, яка вимагає осмислення своїх дій і вчинків. Адаптація – це складова механізму соціалізації, що відбувається як сукупність пристосувань людини до різних життєвих ситуацій, у процесі яких накопичується соціальний досвід і засвоюються соціальні норми та цінності. [3].

Розрізняють три форми адаптації студентів до умов у закладі вищої освіти: 1. Формальна адаптація – стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до вимог і своїх зобов'язань; 2. Соціально – психологічна (суспільна) – процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) групи студентів-першокурсників та інтеграцію цієї групи зі студентським оточенням в цілому. 3. Дидактична адаптація – стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у закладі вищої освіти [4, 128].

Важливе місце в психології посідає вивчення головних особистостей та психологічних ознак студента. Одним із критеріїв адаптації студента до вищого навчального закладу є рівень суб'єктивного контролю, тобто уміння людини приймати на себе відповідальність за власну поведінку, за результат діяльності в різних ситуаціях.

Рівень суб'єктивного контролю (РСК) – здатність суб'єкта контролювати себе і свою поведінку, управляти ним, брати на себе відповідальність за те, що відбувається з ним і навколо. Виділяються два крайні типи локалізації локусу контролю: інтернальний і екстернальний. У першому випадку людина вважає, що події, що відбуваються, перш за все залежать від його компетентності, цілеспрямованості, здібностей і детермінуються його власною активністю і зусиллями. У другому випадку людина переконана, що його успіхи і невдачі визначаються, в першу чергу, дією зовнішніх обставин, везінням, випадковістю, діями інших людей.

Концепція «локус контролю» походить з теорії Дж. Роттера[1, с. 214]. На його думку, інтернальність і екстернальність є достатньо стійкими властивостями особистості, сформованими в процесі її адаптації. Основним елементом теорії соціального навчання є очікування індивіда, що його поведінка приведе до бажаної винагороди.

Адаптація студентів до умов ВНЗ відбувається поступово протягом всього періоду навчання, незалежно від різних спеціальностей і напрямків підготовки. Перший курс характеризується входженням у нове середовище. Другий і третій відрізняється залученням у процес адаптації резервів організму, підвищенням показників адаптаційного потенціалу особистості. Четвертий рік навчання, характеризується розчаруванням у професії, зниженням актуальності середовища ВНЗ. П'ятий курс можна описати як період «кінцевого пориву», перед яким організм накопичує адаптаційні сили.

Важливим елементом для адекватної адаптації до студентського життя є розширення студентами своєї самосвідомості та здатності до самостійного переборення невпевненостей. Успішний процес адаптації – це складне явище, яке має певну структуру, складається із багатьох відносно незалежних процесів. Кожен із них обслуговує певну систему відносин, які виникають у людини з відповідною системою, і в сукупності з ними та відповідними зв'язками складає певний структурний компонент [2].

Література

1. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психология высшей школы. Минск, 1993. 314 с.
2. Семиченко В. А. Психология деятельности. К.: Издатель А. Н. Ешке, 2002. 248 с.
3. Буяльська Т. Б. Теоретичні аспекти адаптації студентів I курсу до навчання у ВНЗ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Buyalska.php>
4. Педагогика и психология высшей школы. Учебное пособие для вузов / Отв. ред. С. И. Самыгин. Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. 544 с.

ГУД Анастасія Олегівна,

*студентка 2 курсу спеціальності
«Філологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

ЗАХУЦЬКА Оксана Володимирівна,
*PhD: доктор гуманітарних наук у галузі
мовознавства, доцент, Національний
університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

STOSOWANIE OGÓLNYCH PSYCHOLOGICZNO-DYDAKTYCZNYCH ZASAD W NAUCZANIU JĘZYKÓW OBCYCH

Wiadomo, że nauka języka obcego, podobnie jak nauka innych dyscyplin, opiera się na ogólnych zasadach dydaktycznych, które nabierają pewnej specyfiki. Głównym celem nauki dowolnego języka obcego jest opanowanie działań w przestrzeni mowy obcej. Nauczanie określonego języka obcego opiera się na zasadach dydaktycznych i metodycznych. Do dydaktycznych zasad należą mianowicie: zasada komunikatywności, jasności, wykonalności, dominującej roli ćwiczeń, świadomości, pedagogicznego nauczania, indywidualizacji i inne.

Zasada komunikatywności jest uważana za główną zasadę metodologiczną, która przyczynia się do pomyślnego osiągnięcia głównego celu, jakim jest nauczanie języka obcego – nauczenie uczniów lub/i studentów prowadzenia komunikacji w języku obcym w ramach nauczanego materiału. Zasada komunikatywności zakłada budowę procesu uczenia się języka obcego jako modelu procesu prawdziwej komunikacji. To ta zasada decyduje o doborze materiału językowego i mowy, o charakterze ćwiczeń, metodach i technikach nauczania.

Zasada jasności jest zapewniona w procesie uczenia się poprzez stworzenie odpowiednich warunków do zmysłowego postrzegania środowiska języka obcego. Widoczność odgrywa ważną rolę w kształtowaniu umiejętności i zdolności językowych, w przyswajaniu materiału językowego i mowy. Wdrażanie zasady przejrzystości w procesie nauczania języka obcego zapewnia pomyślne opanowanie czynności mowy w języku obcym, zwłaszcza w mówieniu, słuchaniu, czytaniu, pisaniu, a wyrazistość słuchowa i wizualna służy jako model mowy w języku obcym.

Zasada wykonywalności w nauczaniu języka obcego polega na starannym doborze materiału dydaktycznego i rodzajów ćwiczeń z tym materiałem, z uwzględnieniem poziomu przygotowania uczniów. Zadania stawiane uczniom powinny być dla nich jak najbardziej jasne. Aby z powodzeniem wykonać zadanie, konieczne jest uwzględnienie poziomu znajomości języka obcego, a także poziomu wykształcenia specjalnych umiejętności uczenia się. Na wykonalność zadania wpływa przede wszystkim ilość materiału, tempo wykonania oraz niedopasowanie poziomu rzeczywistych umiejętności uczniów do wymaganych do wykonania zadań. Wykonywalność charakteryzuje zgodność poziomu gotowości uczniów do wykonania zadania ze stopniem jego złożoności.

Zasada dominującej roli ćwiczeń polega na organizacji zajęć edukacyjnych uczniów i studentów, w których z powodzeniem kształtują się umiejętności i zdolności mówienia w języku obcym. Zasada ta jest realizowana w procesie uczenia się przez uczniów wykonujących różne ćwiczenia, które zachęcają ich do wykonywania czynności mowy, które opierają się na określonych operacjach logiczno-mentalnych.

Zasada świadomości w nauce języka obcego jest uznawana za jedną z głównych zasad metodyki nauczania języków obcych. Polega na celowym doborze materiału dydaktycznego i mowy, co zapewnia rozwój zdolności poznawczych uczniów. Zasada świadomości realizowana jest przez całą organizację procesu uczenia się, podczas którego uczenie się odbywa się od realizacji reguł działania do jego zautomatyzowanego wykonania, od ukształtowania poszczególnych elementów działania po ich integrację.

Zasada psychologiczno-pedagogicznego nauczania języków obcych jest realizowana w organizacji procesu edukacyjnego, który daje uczniom możliwość indywidualnego wyrażania siebie, rozwijania własnego statusu społecznego, doskonalenia umiejętności oraz kształtowania dominujących w działaniach edukacyjnych motywów poznawczych. Szczególną uwagę należy zwrócić na umożliwienie uczniom podejmowania samodzielnych działań, a także na wyrobienie nawyku samoorganizacji.

Zasada indywidualizacji realizowana jest w procesie edukacyjnym poprzez uwzględnienie indywidualnych cech psychologicznych ucznia lub studenta, które w istotny sposób wpływają na powodzenie opanowania mowy w języku obcym. Zapewnienie indywidualizacji uczenia się jest możliwe tylko wtedy, gdy nauczyciel ma świadomość podobieństw swoich uczniów i metod zindywidualizowanego uczenia się. W celu ostatecznej realizacji zasady indywidualizacji konieczne jest określenie indywidualnych cech psychologicznych uczniów i uwzględnienie ich przy przekazywaniu materiału w języku obcym.

Tym samym różnorodność istniejących zasad w metodyce nauki języka obcego pozwala nauczycielowi pokierować procesem uczenia się we właściwym kierunku, ukazując pełen wachlarz możliwości dla swoich uczniów lub/i studentów.

ДАНЬКО Тетяна Володимирівна
студентка 4 курсу спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
ЯШНИК Світлана Валеріївна,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри психології, Національний
університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ ЛІДЕРСТВА В МЕНЕДЖМЕНТІ

На сьогоднішній день через функціонування підприємств у складних соціально-економічних умовах, перед керівниками підприємств постає проблема ефективного менеджменту.

Мета статті полягає у визначенні сутності та особливостей лідерства у сучасному менеджменті.

Проблеми сучасного лідерства досліджували такі науковці: К. Б. Козак, М. Возна, В. М. Лугова, О. А. Єрмоленко, С. Соболев, В. Багацький, В. К. Кушнірюк, О. Евтихов, Л. Г. Данченко, В. В. Гордіна.

Поняття лідерства різні тому, що лідерські якості проявляються у багатьох сферах людської діяльності.

Вчені розділились на два табори: перший табір науковців вважає, що якості лідера є вродженими, а інші стверджують, що їх можна в собі виховувати.

Лідер є членом групи, веде інших, а її учасники визнають його керівництво, покладаються на нього у прийнятті серйозних рішень і вирішенні проблем.

У сучасній літературі нинішній лідер – це особистість з такими рисами: порядна, розуміюча призначення підприємства, з ентузіазмом, дружелюбна, фізично і емоційно витривала, з вмінням бути керівником, розв'язувати конфлікти, обробляти інформацію, приймати нестандартні управлінські рішення, розподіляти ресурси, мистецтво самоаналізу.

Зараз відбувається зміна напрямку лідерства: замість TQM (Total Quality Management) приходить ера TQL (Total Quality Leadership): загального лідерства на основі якості.

Лідерство ґрунтується на процесі соціальної взаємодії у групі людей: виникає стихійно, ґрунтується на неформальних аспектах діяльності.

Послідовники визнають лідера лише тоді, коли він довів свою компетенцію і цінність для групи.

Лідер надає право приймати рішення кожному співробітникові, концентрується на погодженні інтересів працівників.

Складові лідера – особистий авторитет, харизма, особисті якості індивіда.

Стиль лідера – манера поведінки керівника до підлеглих.

Стили лідерства:

- автократичний стиль (особистої влади) – заснований на примусі, погрозі, страху, твердій регламентації правил поведінки співробітників;

- демократичний стиль – спирається на концепцію, що людина – істота свідома, любить працювати; децентралізація повноважень, активна участь усіх у прийнятті управлінських рішень, відкритість і довіра;
- ліберальний стиль – максимальна воля виконавців, їхній самоконтроль, мінімальна участь керівника в діяльності виконання завдань

У дослідженнях описані дев'ять стратегічних моделей типів менеджерів: «менеджер класичної школи управління»; «цілеспрямований стратег»; «керівник з десятима особами»; «фахівець з політичних ризиків»; «жрець конкурентоспроможності»; «проникливий перетворювач»; «адепт самоорганізації»; «стратег вирішального повороту»; «антикризовий лідер».

На перше місце серед складових лідерської компетентності виходять здатності до колективної взаємодії.

Сучасні українські підприємства працюють в нестабільних умовах, які приводять до ускладнення внутрішньо фірмових відносин, вимагають від керівників прийняття оригінальних, творчих рішень, гнучкості.

Сучасні менеджери – керівники-інноватори, які повинні мати поглиблені знання в різних сферах.

Знання повинні постійно поповнюватися та актуалізуватися.

Лідерська компетентність керівників сучасних українських підприємств це: знання особливостей командної роботи працівників різних типів; знання сутності емоцій та важливості управління ними в процесі взаємодії; знання сутності конфліктів та способів їх вирішення.

Лідерська компетентність керівників сучасних українських підприємств це: уміння працювати з носіями різних стилів менеджменту, налагоджувати ефективну взаємодію; уміння бути лідером для підлеглих і для керівників; використовувати власні і чужі емоції для підтримання сприятливих стосунків; навчати лідерству інших, розвивати у керівників навички ефективної взаємодії, комунікативні навички; долати конфлікти.

В результатах було встановлено, що лідерство в сучасних складних соціально-економічних умовах діяльності підприємств виступає невід'ємним чинником ефективного менеджменту.

Наявність лідерських якостей у керівників та лідерської моделі управління – суттєвий гарант досягнення конкурентоспроможності підприємства.

ДОЧИНЕЦЬ Ольга Вікторівна,
*студентка магістратури спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
ТЕСЛЮК Валентина Михайлівна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ АУТИЗМУ

У сучасній медико-психологічній літературі аутизм розглядають як загальний розлад розвитку, який виявляється в ранньому дитинстві та триває протягом усього життя. Люди з

аутизмом неадекватно реагують на оточуючих, погано засвоюють навички, які необхідні для спілкування, схильні до ригідної поведінки та стереотипних дій.

У становленні теорії аутизму можна виділити декілька головних етапів.

I етап. Донозологічний період (кінець XIX – початок XX ст.), який характеризується окремими згадками про дітей із прагненням до самотності та втечі. Першим спеціалістом, який звернув особливу увагу на малих дітей із тяжкими психічними порушеннями та вираженими відхиленнями, затримкою і розладами процесу розвитку, був психіатр Г. Маудслей (1867), який розглядав такі розлади як «психози».

II етап. Так званий доканнерівський період у розвитку проблеми аутизму охоплює 20–40-ті роки XX сторіччя, який пов'язується з виявленням у дітей так званої шизоїдії. Саме в цей період виник термін «аутизм». Його в наукову термінологію психіатрії ввів Е.Бльойлер (1920). Аутизм він трактував як симптом шизофренії. Він охарактеризував його як відчуження від реальності з наявністю внутрішнього життя, особливого світу мрій і фантазій. Згодом він визнав наявність симптомів аутизму у клінічній картині таких хвороб, як маніакально-депресивний психоз (МДП), шизоїдна психопатія, істеричні та афективні розлади. На думку вченого, в основі аутизму лежать афективні комплекси і порушення мислення.

У працях Е. Бльойлера (а згодом і Л. Каннера) йшлося про замкнутих дітей, хоча пізніші дослідження, проведені з метою виявлення соціальних ознак аутизму (С.Байрон-Кохен, Л. Бобкович, Л. Вінг, Дж. Глатзель, Б. Кауфман, Е.Мінковські, П. Рандел, Б. Рімланд, Е. Шоплер, Т.Яшімото), засвідчили, що назва не достатньо відображає зміст проблеми, оскільки багатьох аутистичних дітей можна охарактеризувати як «активних», але «дивних», однак не замкнутих.

III етап. Дослідження проблеми аутизму називають каннерівським (40–80-ті роки XXст.). У цей період були опубліковані кардинальні праці з дитячого аутизму, одним з перших авторів яких був Л. Каннер. У своїх працях автор описує особливі стани у дітей, що проявляються з перших років життя й зумовлена крайньою самоізоляцією. Він запропонував назвати ці стани «раннім дитячим аутизмом». Концепція раннього дитячого аутизму Каннера відрізнялася від бльойлерівського трактування аутизму, незважаючи на те, що у витоках цієї концепції лежали найвідоміші дослідження аутизму при шизофренії, шизоїдії, проведені в Європі, США (Е. Бльойлер, Е. Крепелін, Е. Кречмер Е.). На підставі більшої кількості спостережень, Л.Каннер дійшов висновку, що головними критеріями дитячого аутизму є глибоке порушення контакту з іншими людьми та нав'язливе прагнення до одноманітних форм активності.

IV етап. У 50–90-х роках XX ст. (так званий постканнерівський) аутистичні розлади у дітей вивчали за допомогою уточнення клініко-психопатологічних особливостей раннього дитячого аутизму.

У результаті досліджень багатьох авторів (В. М. Башина, Г. Н. Пивоварова; В. М. Башина, Е. Ентоні, Б. Рімланд, Дж. Лутц, Л. Вінг, М. Руттер) у структурі раннього дитячого аутизму вдалося виявити такі розлади, як порушення апетиту, відсутність адаптації до оточення, а також афективні розлади; уточнити терміни розгорнутого прояву (до трьох-п'яти років) клініки дитячого аутизму і можливість виникнення позитивних психопатологічних розладів поряд із симптомами порушення розвитку всіх сфер діяльності.

З'явилися праці, у яких автори доводили неспецифічність раннього дитячого аутизму. Послідовники психогенезу пов'язували формування раннього дитячого аутизму з порушенням симбіозу між матір'ю і дитиною, розладом адаптаційних механізмів у незрілої особистості, зі слабкістю інтеграційних процесів у нервовій системі дитини, і з впливом таких зовнішніх чинників, як пологи, вікові кризові періоди, інфекції, травми, відстоюючи багатofакторність раннього дитячого аутизму (М. Махлер, Руттенберг та ін.).

Отже, питання про аутистичні розлади в дитинстві розглядається протягом півстоліття. Залежно від наукового напрямку, в аспекті якого розглядають аутистичні розлади, їхню природу і клініку, їх відповідно верифікують як симптом, синдром, хворобу, патологію розвитку. Це відображено й у міжнародних класифікаціях хвороб, у яких аутистичні розлади визначено серед найрізноманітніших порушень розвитку або психозів дитячого віку.

Література

1. Супрун Г. В. Особливості соціально-психологічної адаптації дітей з аутизмом у дошкільному віці: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.08; НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. Київ, 2017. 20 с.

ІЛЬКІВ Лілія Анатоліївна,
*магістр 1 року навчання
спеціальності «Психологія»
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:
ТЕСЛЮК Валентина Михайлівна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СУМІСНОСТІ В ПОДРУЖНІХ ПАРАХ

Сім'я вважається першочерговим та найважливішим компонентом суспільства. Адже саме у родині людина наслідує національні та культурні цінності, засвоює перші соціальні ролі та розвивається як особистість. Саме тому на сьогоднішній день проблема побудови гармонічних та щасливих сімейних та шлюбних стосунків є дуже актуальною.

За останні роки в житті нашої країни сталися глобальні зміни у соціально-економічній, політичній та культурній сферах, що вплинуло на втрату моральних цінностей та норм поведінки, призвело до профанації таких традиційних цінностей, як шлюб і сім'я.

Вчені досліджували психологічну сумісність подружжя (М. Обозов, Т. Трапезнікова, П. Якобсон), фактори, що впливають на задоволення шлюбом, розподіл ролей у сім'ї (Ю. Альошина, Л. Гозман), вплив ціннісних орієнтацій (Л. Мороз, Ю. Альошина, Г. Дубчак, Т. Говорун) тощо.

З кожним роком в українських сім'ях збільшується кількість кризових ситуацій, що можуть призвести до розпаду подружньої пари. Серед основних причин виникнення сімейних криз психологи виділяють незадоволеність подружніми стосунками. Відчуття незадоволеності шлюбними відносинами виникають через велику відмінність між очікуваннями індивіда та реальними відносинами в сім'ї, а також через надмірно завищені очікування від партнера та сімейного життя [1].

Сумісність подружжя відіграє вагомую роль у становленні сім'ї. Нині стрімко зростає відсоток розлучень, причиною яких є саме несумісність одного з іншим.

Якщо говорити про психологічну сумісність, то це характеристика тривалої взаємодії між двома й більше індивідами, у процесі якої прояви стійких рис характеру не призводять до тривалих і нерозв'язних протиріч. До того ж психологічна сумісність визначається, як взаємне ухвалення партнерів по спілкуванню і спільній діяльності, засноване на оптимальному поєднанні, схожості або взаємодоповнюваності – ціннісних орієнтаціях, особистісних і психофізіологічних особливостей [2].

Основними психологічними чинниками міжособистісних стосунків, які впливають на якість подружніх відносин є: самоактуалізація та самореалізація кожного із подружньої пари; соціальні особливості подружньої пари; психологічна готовність до сімейного життя; соціально-психологічна компліментарність подружжя; рольова адекватність; соціальні установки та очікування щодо сімейного життя [3].

Від рівня самоактуалізації особистості залежить особистісна зрілість, а тільки зрілі особи здатні на створення міцних та гармонійних сімейних відносин.

Наступним чинником, який впливає на характер взаємних відносин подружжя, є соціальні особливості подружньої пари. Зазвичай на рівень взаємодії сімейної пари впливає вік кожного із подружжя, рівень заробітку та доходів сім'ї, рівень благополуччя та умови проживання, рівень освіти чоловіка та дружини, відсутність чи наявність дітей, а також їх кількість та загальна кількість років прожитих у шлюбі. Окрім того значний вплив на соціальні особливості подружжя мають вид шлюбу – цивільний чи офіційний, проживання з батьками чи окремо, орендоване житло чи власне.

Такий чинник як готовність до сімейного життя складається з наступних ознак: вік чоловіка та дружини, ступінь відчуття самотності у подружніх відносинах з партнером, вид шлюбу (цивільний чи офіційно зареєстрований шлюб), рольові очікування подружжя, рівень освіти чоловіка та дружини, рівень доходів сім'ї, здатність відноситися поблажливо до слабкостей та помилок шлюбного партнера. Чоловік та дружина, створюючи сім'ю, мають знайти порозуміння для чого кожному з них необхідно взяти на себе особисту відповідальності за сімейне життя, а також адаптуватися один до одного [3].

Соціально-психологічна компліментарність подружжя передбачає високий рівень взаєморозуміння і довіри у шлюбних стосунках. Наприклад, схильність чоловіків проявляти суперництво у конфліктних ситуаціях повинна компенсуватися схильністю у жінок до компромісів, а прояв жіночої егоїстичності в міжособистісних стосунках має компенсуватися підкорюваністю чоловіка.

Рольова адекватність шлюбних партнерів, як психологічний чинник подружньої сумісності, знаходить своє відображення не в закріпленому лідерстві і відповідальності одного із шлюбних партнерів, а саме в розподілі цих лідерських та відповідальних позицій у різних сферах подружнього життя. Саме стаж сімейного життя є важливим показником адекватного розподілу відповідальності і лідерства у сімейних стосунках, адже у перш. Важливим критерієм для прояву цього психологічного чинника є наявність таких якостей у подружжя, як: особливості прояву самостійності у стосунках, відповідність та збіг рольових очікувань шлюбних партнерів, самоповага та самореалізація, взаємодопомога партнерів, наявність стійкої системи цінностей та гнучкість поведінки, комунікативні навички з оточуючим суспільством, принципова відповідальність, навик знаходження компромісу в конфліктних ситуаціях.

І останнім із визначених чинників, що впливають на міжособистісні стосунки подружньої пари є специфічність соціально-бажаних установок щодо подружнього життя. Соціально-бажані установки – це певні уявлення людини про те, як повинні розвиватися ті чи інші аспекти життя, ці уявлення складаються під впливом соціуму. На формування цього чинника значно впливають клімат та звичаї батьківської сім'ї.

Таким чином, можемо відмітити, що благополуччя сім'ї залежить від рівня сумісності поглядів і цінностей, від специфіки засвоєння ролей чоловіка і дружини, батька і матері, знання та уявлення про себе як людину певної статі із специфічними потребами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, інтересами і формами поведінки, а також уявленнями про сімейне життя, що служить психологічною основою шлюбу і вагомо впливає на міжособистісні відносини подружжя.

Знання та вміння використовувати теоретичну основу з таких питань, як задоволеності шлюбними стосунками, стадії та кризові періоди шлюбу, може дуже допомогти та значно полегшити роботу психологів та психотерапевтів при вирішенні проблем, що виникають у шлюбних стосунках, а також при проведенні корективних робіт з подружніми парами.

Література:

1. Кошева Ю.В., Кірюхіна М.В., Хомяк О.В. Подружжя сумісність у психологічному аспекті. Імідж сучасного педагога. №3(186), 2019: [Анімаційна педагогіка, інтеграція, маркетинг, інклюзія в освіті](http://isp.poippo.pl.ua/article/view/156588). URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/156588>

2. Хавула Р. Психологічні особливості подружньої сумісності. URL: <http://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/12/003-33.pdf>

Клапішевська С.А. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми задоволеності шлюбом. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229856546.pdf>

КРИВЧУК Вікторія Михайлівна,
*студентка 3 курсу спеціальності
«Філологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

ЗАХУЦЬКА Оксана Володимирівна,
*PhD: доктор гуманітарних наук у галузі
мовознавства, доцент, Національний
університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY NAUCZANIA JĘZYKÓW OBCYCH

Szybki rozwój naukowy, techniczny, gospodarczy i rozszerzenie stosunków międzynarodowych wymaga zwiększenia liczby wykwalifikowanych specjalistów ze znajomością języków obcych. Prowadzi to do wzrostu zainteresowania nauką języków obcych nie tylko wśród ludzi młodych, ale także znacznie starszych. Kształtowanie kompetencji społeczno-kulturowych za pomocą języka obcego ma na celu kształtowanie światopoglądu osobowości i przygotowanie jej do studiowania nie tylko kodu werbalnego, ale także samoświadomości jako rodzimego użytkownika języka ojczystego i wartości narodowych, rozwój kultury komunikacyjnej i potencjału duchowego.

Należy zauważyć, że znajomość języków obcych jest podstawą rozwoju intelektualnego i osobistego, poszerza światopogląd, sprzyja duchowemu rozwojowi osobowości.

Praktyka pokazuje, że efektywność procesu uczenia się języków obcych w większości przypadków jest niska. Wynika to zarówno z czynników obiektywnych (niewystarczająca ilość literatury pedagogicznej i metodycznej, technicznych pomocy dydaktycznych, fluktuacja nauczycieli z powodu niskich zarobków i inne), jak i subiektywnych, wśród których jednym z czołowych miejsc posiada niska motywacja. Motywacja do osiągnięcia jest podstawą sukcesu zarówno osoby uczącej się, jak i osoby uczącej się. Osiągnięcia – chęć konkurować ze sobą w osiąganiu wyższych wyników, doświadczać sukcesu w jakiegokolwiek ważnej dla osobowości działalności i unikać porażek. Rozwój problemu motywacji do nauki języka obcego ma na celu przede wszystkim rozpoznanie charakteru związku motywów i skuteczności opanowania języka obcego w zorganizowanej działalności edukacyjnej, dobór motywów językowych, ich dynamika i struktura.

Motywacja jest najbardziej niepodważalnym i zbadanym czynnikiem powodzenia całego badania w szczególności nauki języka obcego. Jest wyzwalaczem każdej czynności, czy to pracy, komunikacji, czy poznania. Istnieje motywacja zewnętrzna i kilka rodzajów motywacji wewnętrznej. Zewnętrzna motywacja z reguły ma na celu osiągnięcie przez studentów końcowego wyniku badania. Wewnętrzna motywacja ma silny efekt stymulujący proces uczenia się. A do tego konieczne jest zbudowanie procesu uczenia się w taki sposób, aby uczący się języka na każdym etapie odczuwali postęp w kierunku zamierzonego celu. Oprócz dobrze znanej motywacji zewnętrznej i wewnętrznej, w psychologii obcej rozróżnia się motywację globalną, sytuacyjną i instrumentalną. Badania pokazały, że najlepsze skutki osiąga osoba, posiadająca różne rodzaje motywacji do uczenia się języka obcego.

Psychologowie twierdzą, że transfer wiedzy od nauczyciela do ucznia z pominięciem własnych działań uczącego się, skierowanych na opanowanie wiedzy, nie wydaje się możliwy.

Dominującymi motywami działań edukacyjnych uczniów powinny być motywacje poznawcze świata wokół nas. Ważne jest, by studenci opanowali działania i środki tej działalności tak, aby na pierwszym miejscu były motywacje realizacji siebie jako jednostek. Dlatego trzeba powiedzieć o motywacji wynikającej z potrzeb wewnętrznych człowieka, jego zainteresowań i emocji, celów i zadań.

Komunikatywny motyw do nauczania języków obcych jest obecnie standardem metodologicznym. Wdrażanie podejścia komunikatywnego w procesie uczenia się języka obcego oznacza, że kształtowanie umiejętności i zdolności posługiwania się językiem obcym następuje przez realizację i dzięki realizacji aktywności mowy studenta w języku obcym. Innymi słowy, opanowanie środków komunikacji (fonetycznych, leksykalnych, gramatycznych) ma na celu ich praktyczne zastosowanie w procesie komunikacji. Doskonalenie umiejętności mówienia, słuchania, czytania i pisanie odbywa się poprzez wdrażanie tego typu czynności mowy w procesie uczenia się w warunkach symulujących sytuacje prawdziwej komunikacji.

Drugorzędną rolę odgrywają motywacje społeczne (w szczególności motyw osiągnięć), które ze względu na ich funkcję znaczeniową zubażają rzeczywisty kolor motywacyjny i semantyczny działań edukacyjnych.

Tak więc motywacja jest podstawą do nauki języków obcych. Za wiodące uważa się również motywacje poznawcze i komunikacyjne. Tworzenie motywów to przede wszystkim tworzenie warunków do przejawiania się motywów wewnętrznych do uczenia się, świadomości ucznia i dalszy samorozwój sfery motywacyjnej. Najcenniejsze są motywacje doprowadzone do poziomu pełnej świadomości, dzięki którym osiąga się maksymalnie możliwy poziom znajomości języka obcego.

МУДРАК Валерія,

*студентка 3 курсу факультету захисту
рослин, біотехнології та екології,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник –

КОСТЮК Дмитро Андрійович,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ЗАЛЕЖНІСТЬ СТРЕСУ НАСЕЛЕННЯ ВІД ЕКОЛОГІЇ

В нашій країні дуже слабкий рівень екологічної освіти, і це впливає на стан нашого психічного здоров'я. Якщо проаналізувати карту стихійних сміттєзвалищ котрі люди створюють самостійно можна зробити висновок. Це відбувається тому, що люди просто не вміють поводитись з власними відходами, не думають про наслідки, або їм банально начхати на те, що буде після них. Проблема загострюється на весняні свята, особливо травневі, тому що люди виїжджають на природу і привозять купу пластикового непотребу туди, де воно точно не потрібно, і там же й лишають. Пластик, в залежності від виробу, розкладається 200-500 років, але не цілковито, адже зроблений він з перероблених нафтопродуктів, а на мікропластик, який згодом, отруює нас. Як це відбувається? Через воду і їжу, яку ми вживаємо щодня. За підрахунками YourPlasticDiet.org, на тиждень, кожна людина з'їдає приблизно 5 грам мікропластику, що еквівалентно кредитній картці. Не доведено, наскільки серйозно це впливає на людське здоров'я, але ми можемо бачити цей ефект на тваринах. За деякими оцінками, через забруднення пластиком щороку гине щонайменше 100 мільйонів морських ссавців, серед них, наприклад, морські черепахи.

Брати наші менші дуже часто страждають від наших примх, починаючи від того, що ми їх їмо, знущуємось (цирк, зоопарк, дельфінарії), використовуємо (поні в парку, мавпочки

та голуби на Майдані «фото на пам'ять»), так і просто-напросто катуємо, заради тестів хімічної та лікарської продукції. Нещодавно, інтернет сколихнув короткометражний мультфільм про кролика Ральфа, котрий є не звичайним кроликом, а піддослідним. Цей мультфільм символічно підняв важливе питання тестувань на тваринах, напередодні 24 квітня – Всесвітнього дня захисту лабораторних тварин. В середньому, від експлуатації тварин, як піддослідного матеріалу, помирає близько 100-150 мільйонів хребетних тварин. В 21 ст., коли в нас є можливість відмовитись від безглуздої жорстокості, вона чомусь продовжується. Такі тести, як ЛД50 (летальна доза) або тест Драйза (коли випробовують хім. Препарат на рогівці ока тварини), є болісними, і тварини помирають від больового шоку, в муках. Як ми всі розуміємо, людина і тварина відрізняються за будовою свого організму. Тому тести на тваринах не завжди будуть давати достовірну інформацію, стосовно людського тіла. Наприклад, талідомідова трагедія, що сталась у 60-ті роки 20ст. Снодійно-седативний лікарський засіб протестували на мишах, і він не показав ніяких побічних ефектів, а за різними підрахунками, від 8000 до 12000 дітей з вродженими каліцтвами, зумовленими тим, що матері приймали препарати талідоміду під час вагітності.

Повертаючись до теми своєї думки, чим же стрес допомагає екології. Зараз у нас є абсолютно вільний доступ до інтернету. Дуже важко щось приховати від мережевого павутиння. Тому ми знаємо про речі, які багато компаній хотіли б приховати. Деякі речі, такі як пластикове забруднення, ми можемо бачити самотійно, на власні очі. Річки, лісові галявинки, та й навіть посеред міста, люди просто кидають сміття під ноги. Коли ми це робимо – ми не замислюємось над тим, який «ефект метелика» це матиме. А от коли ми бачимо наслідки, такі як, новина про смерть вагітної самки кита, у шлунку якої було 40 кг. Пластику, ми починаємо задумуватись над власними вчинками. Коли подивившись мультфільм про Кролика Ральфа, люди йдуть до ванної кімнати, щоб пошукати на пляшечках маркування «cruelty free», і не знаходять, тоді вони шукають способи змінити це. Адже усі ці новини та історії викликають стрес. Багато хто може поставити себе на місце цих тварин і уявити їх страждання. Це і штовхає людей на зміни, які сприяють покращенню екологічного становища на нашій планеті.

Підсумовуючи все те, що було сказано вище, хочу підкреслити, що маючи доступ до інтернету, ми маємо дивитись трошки ширше, ніж відео про котиків, погоду, і гороскоп. У нас є лише одна планета, на якій ми живемо не одні. Забаньте пластик у власній квартирі, дотримуйтесь акції «понеділок без м'яса», підтримуйте локальне і не підтримуйте тести на тваринах. Варто пам'ятати про 1 правило Коммонера (або «правило екології»): Усе пов'язано з усім. Мікропластик вже дійшов до наших організмів, можливо, років через 20, ми дійсно будемо платити за повітря, як у мультфільмі «Лоракс».

ПУНАК Васирина,
*студентка групи ЗПС-31,
факультет педагогіки та психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
(м. Тернопіль, Україна)*

ВИБІР ПРОФЕСІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ У ВИШІ

Вибір професії – складний та відповідальний крок у житті людини. Зробити правильний вибір – значить знайти своє місце вжитті. Для старшокласників цей процес є досить складною проблемою. Незначний життєвий досвід, недостатні знання про свої можливості та особистісні якості, необхідність прийняття важливих рішень щодо свого майбутнього створюють значні труднощі для професійного самовизначення старшокласника як особистості. У нових соціально-економічних умовах у країні професійні орієнтири постійно трансформуються. Часто учні старших класів, що стоять перед проблемою вибору професії, потрапляють у

ситуацію невизначеності. Тому вивчення процесу професійного самовизначення старшокласників під впливом ціннісних орієнтацій сьогодення досить актуальне.

Важливою передумовою успішного вибору професії є сформованість в особистості професійно-важливих якостей – окремих психічних, психологічних, фізіологічних властивостей, які відповідають вимогам певної професії і сприяють успішному оволодінню нею. Підготовка до свідомого вибору професії передбачає активне формування таких психологічних якостей як здібності, інтереси, ціннісні орієнтації, прагнення, професійні плани, ідеали, переконання.

Велика кількість сучасних досліджень присвячена даному питанню. Вчені вивчають проблеми вибору професії в старшому шкільному віці, аналізують та систематизують методи, засоби, форми діагностичної роботи, їх вплив на розвиток учнів старшого шкільного віку. Прикладами можуть бути роботи таких акторів, як Е.А.Клімов, Н.Побірченко, Н.Літвінова, Г.Єгорова, В.Синявський, В.Кобченко, Н.Кондратова, Г.Попова тощо.

Вибір професії стає психологічним центром ситуації розвитку старших школярів, створюючи в них своєрідну внутрішню позицію. З точки зору С. А. Боровікова вибір професії, або професійне самовизначення – основа самоствердження особистості в суспільстві, одне з головних рішень в житті. Вибір професії визначає – ким бути, до якої соціальної групи належати, де і з ким працювати, який стиль життя обрати. Вибір професії – це не одномоментний акт, а процес, який складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов і індивідуальних особливостей суб'єкта вибору професії.

Гуманізація цілей навчання і виховання підростаючого покоління передбачає всебічний розвиток особистості вихованців, прояв ними творчості, ініціативи і самостійності, зокрема, при виборі майбутньої професії. Тому постає потреба у вивченні інтересів та нахилів учнів, а також дослідження умов, за яких ці інтереси та нахили перетворюються на дієві мотиви професійного самовизначення. Перед учнями старшого шкільного віку виникає необхідність самовизначення, вибору свого життєвого шляху як завдання першорядної життєвої важливості. Професійне самовизначення припускає формування суб'єкта, який має високу мобільність, широку орієнтацію у світі професійної праці, не обмежуючи можливості особистісного розвитку, тобто відбиває єдність життєвого (професійного) та особистісного самовизначення. Професійне самовизначення не лише акт вибору професії, але й динамічна процедура формування професіонала на усьому життєвому шляху. Адже розуміється як процес самопізнання та об'єктивної оцінки особистістю власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно-важливих якостей і можливостей з вимогами, які необхідні для оволодіння конкретною професією. Це процес прийняття особистістю рішення щодо вибору майбутньої трудової діяльності (вибір професії, професійного навчального закладу, місця працевлаштування).

Таким чином, визначення сутності поняття "професійне самовизначення" у загальному вигляді є процесом вибору, який здійснюється на основі аналізу особистісних можливостей суб'єкта і співвіднесення їх із вимогами професії, що обирається. Тому це тривалий у часі процес, який складається з декількох етапів, що залежить не лише від зовнішніх умов, але й від індивідуальних особливостей суб'єкта професійного самовизначення.

Досліджуючи дану проблему, російський науковець Н.С.Пряжніков говорить, що сутність професійного самовизначення полягає у самостійному та свідомому знаходженні смислів виконуваної роботи і всієї життєдіяльності в конкретній соціально-економічній ситуації. Подолати внутрішньо особистісні конфлікти професійного самовизначення старшокласників можна шляхом розвитку психологічної компетентності, розробки альтернативних сценаріїв професійного життя, підвищення професійної активності, створення оптимістичної професійної перспективи, підвищення власної ролі у професійному житті, визначення нових змістів професійної діяльності, узгодження амбівалентних установок та відносин, зниження рівня домагань, самозбереження професійної цілісності особистості, передбачення можливих ускладнень та втрат в результаті звільнення або зміни професії, попередження можливих деформацій, криз тощо.

Професійне самовизначення особистості – я усвідомлення свого місця у певній професійній сфері, наповнення особистісним сенсом змісту професійної діяльності, формування позитивного ставлення до власної професії, здатність розвивати свої здібності та можливості для більш ефективної професійної діяльності. Це складне структурне новоутворення взаємопов'язаних морально-вольових якостей особистості, знань про професії, практичних вмінь та навичок, можливостей навчально-виховного процесу в школі. Таким чином, професійне самовизначення особистості стає важливим кроком на шляху до професійного успіху особистості у майбутньому.

ШЕМОНАЄВА Ольга Валентинівна,
*студентка магістратури спеціальності
«Психологія» гуманітарно-педагогічного
факультету, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

ТЕСЛЮК Валентина Михайлівна,
*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ХАРЧОВИХ ВИБОРІВ

Харчовий вибір включає відбір та споживання їжі та напоїв, беручи до уваги те, що, як, коли, де та з ким люди їдять, а так само інші аспекти їх харчової поведінки.

У цілому використовується три загальні підходи щодо моделей харчових виборів. Згідно з *першим підходом*, існуючі моделі, концепції та теорії, які були створені для пояснення інших тем, використовуються для дослідження харчових виборів. Сюди відноситься теорія планованої поведінки, модель переконань щодо здоров'я, транстеоретична модель, соціально-когнітивна теорія, модель гедоністичного споживацького вибору тощо.

У *другому підході* нові моделі для пояснення харчової поведінки розвиваються дедуктивно, при цьому аналітики створюють свої власні пояснення щодо того, як здійснюються харчові вибори.

Згідно з *третьим підходом*, моделі харчового вибору виникають індуктивно, з використанням якісних методів дослідження, щоб виробити концепції того, що люди думають про їжу та як вони залучаються до харчових виборів.

Згідно індуктивної моделі фізіологічні, когнітивні та соціокультурні впливи та процеси всі разом залучаються до здійснення харчових виборів. В той же час важливим є наголос на конструкціоністському підході, який підкреслює, що у той час, як сенсорні, біологічні, поведінкові та соціальні структурні фактори мають значення для харчових виборів, але люди активно розмірковують, інтерпретують та зважують можливості харчових виборів та вправляються у власній суб'єктності стосовно сприймання, визначення, концептуалізації, презентації та здійснення харчових виборів. Ця модель припускає, що ключовий процес при виборі їжі – це будова харчових виборів, яка ґрунтується на когнітивних процесах та соціальних факторах.

Припускається, що люди конструюють харчові вибори, активно вибираючи з великої кількості шляхів, що, коли, де, з ким та як їсти.

Низка факторів, потенційно залучених у вибір їжі, є надзвичайно різноманітною та широкою. Багато з найважливіших компонентів побудови харчового вибору включають в себе ідеали, особисті та соціальні фактори, ресурси та контексти.